

TYÖELÄKE 94 4

**EU-VAALEISTA
SUUNTA HYVINVOINTIMME
KEHITYKSELLE**

TYÖELÄKE

ELÄKETURVAKESKUKSEN
JULKAISU

Päätoimittaja:

Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:

Marja-Liisa Takala

Ulkoasu ja kansi:

Kristina Issakainen

Toimitusneuvosto:

Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Leena Lietsala
Esko Prokkola
Hannu Ramberg
Helena Tapio
Jussi Vanamo

Toimituksen osoite:

Opastinsilta 7
00520 Helsinki

Puhelin (90) 1 511

29. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.
Vuosikerran hinta
70 markkaa

Helsinki 1994
Martinpaino Oy

ISSN 0566-5808

SISÄLTÖ

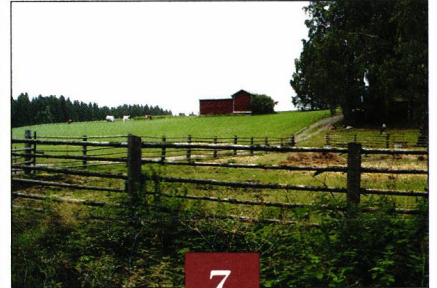
- 2 Euroopan unioni ja työeläke
Pääkirjoitus
- 3 Kolmikantayhteistyötä syytä syventää
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeri Jorma Huuhtasen haastattelu
- 6 EU ja maatalousyrittäjien sosiaaliturva
Kaarina Knuuti
- 7 Neljännesvuosisata Mela-turvaa
Mukana maatalouden rakennemuutoksessa
Auli Sulin
- 9 Työkyky, työhalu, työolot ja työmahdollisuudet kietoutuvat...
Raija Gould
- 12 Osa-aikaeläke joustaa ja säästää
Marja-Liisa Takala
- 16 Sosiaalimenon osuus laskuun
Bo Lundqvist
- 18 Yrityksen omistaja vaihtuu - miten käy työsuhteen
Riitta Korpiluoma
- 20 Yrittäjätyöryhmä ehdottaa: Ennakonpidätys ja sosiaaliturvamaksu-
velvollisuus erilleen sekä ennakonperintärekisteri
Carin Lindqvist-Virtanen
- 23 Suurista ikäluokista eläketaakka?
Timo Korpela
- 26 Työeläke-lehteä luetaan. Ihmisläheisyyttä ja kevennystä toivotaan
Pirjo Kahlos
- 28 Eläketurva ennen vanhaan
Kimmo Kontio
- 30 Ajankohtaista ulkomailta
Sinikka Laitinen
- 32 VakO:n päätöksiä: Uusi työkyvyttömyyseläke, sama sairaus –
entiset vai uudet perusteet?
Helena Tapio
- 33 ETK:n soveltamispäätöksiä: Työkomennus Suomeen
Ritva Lehtinen
- 34 Yhtä eläkkeensaajaa kohti kaksi työssäkävää
Raimo Karppinen
- 36 Tiedoksi
- 39 Nimitykset
- 40 English Summary
Eija Puttonen
- Pyhä yksinkertaisuus
Eläke-Etu

Kolmikantayhteistyötä syytä syventää

3

Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huumasen mielestä keskusteluyhteyttä työmarkkinajärjestöjen kanssa olisi aihetta jopa syventää.

7

Neljännesvuosisata Mela-turvaa

**Mukana
maatalouden
rakennemuutoksessa**

20

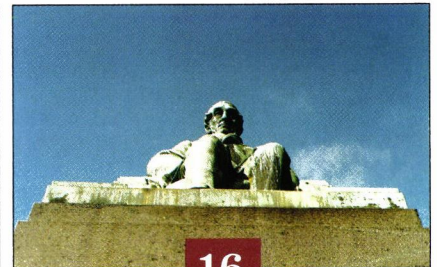
Yrittäjätöryhmä ehdottaa:

**Ennakonpidätys ja
sosiaaliturvamaksu-
velvollisuus erilleen
sekä ennakonperintä-
rekisteri**

Työkyky, työhalu, työolot ja työmahdollisuudet

kietoutuvat ikääntyneiden elämässä toisiinsa ja vaikuttavat työelämässä jatkamiseen tai sieltä poistumiseen voimakkaammin kuin ikä.

9

16

**Sosiaalimenojen
osuus
laskuun**

**Suurista
ikäluokista
eläketaakka?**

23

**Osa-aikaeläke
joustaa ja säästää**

12

Euroopan unioni ja työeläke

Hannu Männynöksä

Työeläke-lehden ilmestymisaikoihin kansanvaali liittymisestä Euroopan unioniin on ovella. Välilliseen demokratiaan luottava voi olla epäileväinen tällaisen suoran kansanvaalin tarpeellisuudesta. Neuvoa antava kansanäänestys on kuitenkin tosiasia, johon on syytä suhtautua vakavasti. Yhtä tärkeä on tieto siitä, että eduskunnan enemmistö katsoo vaalin tuloksen sitovan itseään. Äänestäjillä on siis todellinen valta ratkaista Suomen tulevaisuuden suunta.

Suoraan kansanvaaliin totuteltiin presidentin vaalin yhteydessä. Silloin kävi ilmi, että suuri osa äänestäjistä ei ollut mieltänyt, mitä suora kansanvaali itse asiassa tarkoittaa. Tilanne nyt EU-vaalin lähestyessä näyttää samanlaiselta.

Meille on aikoinaan kansakoulussa opetettu, että Suomessa vaalit ovat salaisia. Peruskoulussa opetusta on jatkettu. Oppi on mennyt kirjaimellisesti perille ja ymmärretty perusteellisesti väärin. Vaalisalaisuus ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö yksityisellä kansalaisella olisi lupaa ilmoittaa niin halutessaan, ketä tai mitä hän on äänestänyt tahi aikoo äänestää.

Jotta suora kansanvaali toimisi perusajatuksensa mukaisena, ihmisten pitäisi ennen vaaleja keskustella keskenään asioista, vaihtaa tietoja, näkökohtia ja punnita niiden merkitystä. Niiden ihmisten, joilla asiasta on oma vakaumuksensa, tulisi voida se avoimesti omassa vaikutuspiirissään kertoa.

On korostettava, että kutsu keskusteluun ei koske vain joitakin johtavia poliitikkoja, vaan meitä tavallisia äänestäjiä kutakin omassa ihmispiirissään, oman yksityisen lähiverkkonsa keskuksena.

Ilman laajaa kansalaiskeskustelua kansanvaalin tulos voi jäädä hyvin sattumanvaraisten tekijöiden varaan. Jos omaa kantaa ei oikein ole äänestyspäivään mennessä, niin toisarvoiset tekijät voivat painaa vaankielen suuntaan tai toiseen. Tai äänestysuurnille lähteminen jää väliin, kun oli sateinen sää tai muka tärkeämpääkin tekemistä.

EU-vaalissa ratkaistaan maamme tulevaisuuden kannalta keskeistä kysymystä. Ratkaisua ei pidä jättää sattuman varaan.

EU-vaaleissa suuri kysymys on, haluamme vai emmekö halua Suomen kuuluvan henkisesti Länsi-Eurooppaan.

Ratkaisu tulee vaikuttamaan syvästi suomalaisen yhteiskuntaan. Se tulee heijastumaan sosiaaliturvaamme mahdollisuutena ylläpitää hyvinvointivaltiota tai tämän mahdollisuuden puutteena.

Ratkaisu vaikuttaa väistämättä myös työeläkejärjestelmän tulevaisuuteen. Suomalaisen työeläkejärjestelmän kytkökset elinkeinoelämään ovat poikkeuksellisen tiiviit. Sidokset näkyvät historiassa, hallinnossa, eläkepolitiikassa, rahoitusratkaisuisa ja sijoitustoiminnassa. Työeläkejärjestelmässä on aina tiedetty, että talouden elinvoima on työeläketurvan käyttövoima.

Onko meillä oikeus jättää näiden kysymysten ratkaisua sattuman varaan? Jos vastaus kuuluu: "Ei ole!", asiasta on myös vedettävä johtopäätökset. On avoimen, erityisesti lähiverkkoihimme suuntautuvan EU-keskustelun viimeinen hetki!

Matti Uimonen

Jouko Laitinen

Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuhtanen:

Kolmikantayhteistyötä syytä syventää

Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuhtanen katsoo, että kolmikantayhteistyö on hyvä lähtökohta eläketurvan kehittämisessä. Hänestä keskusteluyhteyttä työmarkkinajärjestöjen kanssa olisi aihetta jopa syventää. Näin välttyttäisiin tilanteilta, joissa ministeriö kokee jääneensä syrjään.

Nykyisen hallituskauden alkuvaiheessa esiintyi kaavailu- ja eläketurvan tason leikkaamisesta, puhuttiin eläkekatoista, 50 prosentin tavoitetasosta. Vastakkainasettelu työmarkkinajärjestöjen kanssa oli aika kova. Hallitusta syytettiin siitä, että se sotkee eläketurvan pitkän aikavälin tavoitteet ja budjettien vuoden tähtäimen asiat.

Miten sosiaali- ja terveysministerinä näette tämän asian?

— Ne keskustelunavaukset ovat melkein säännönmukaisesti lähteneet valtiovarainministeriöstä. Sosiaali- ja terveysministeriö sai tästä keskustelusta otteen ja samanaikaisesti loi toimivat keskusteluyhteydet työmarkkina-

järjestöihin. Keskusteluhan on sitten asiallistunut hyvin paljon.

— Meillä on ollut työmarkkinajärjestöjen kanssa merkittävää yhteistyötä ja myös merkittäviä tuloksia. Niitä on vietty läpi melkoisella konsensusella monessa suunnassa eduskunnan oppositiota lukuunottamatta.

— Mielestäni tämä osoittaa vain sen, että ministeriölle on syytä antaa tietynlainen auktoriteettiasema, kun on erilaisia mielipiteitä. Täällä jos missään on asioita jouduttu pohtimaan lyhyen aikavälin ja pitkän aikavälin näkökulmasta. Täältä on löytynyt ehdotuksia, jotka sitten näyttävät loppujen lopuksi hyväksyttäviltä, joskin muutamissa asioissa ottaa aikaa ennenkuin tosi-asiat hyväksytään.

— Me lähdemme siitä, että meillä on asiantuntemusta sosiaalipolitiikkaan liittyvissä asioissa, mutta samalla tunnustetaan talouden realiteetit. Nämä asiat ovat mitä suurimmassa määrin kytköksissä talouden realiteetteihin.

— Nopeisiin säästöihin meneviä leikkauksia kaihdamme, koska tiedämme, että ne epäonnistuvat usein. On löydetävä keskipitkät ja pitkätkin linjat, jotka tarkoittavat hallitua kehitystä ja hallittua muutosta, johon kansalaisilla on mahdollisuus sopeutua omalta osaltaan.

— Aloittamamme uudistuslinjaukset tarkoittavat jatkuvasti säästöjä. Myös pitkäaikaiset sitoumukset tulisi arvioida uudelleen. Tarkoitin tällä tulevia eläkkeitä ja työttömyysturvaa.

— Jos tämä kaikki kyettäisiin toteuttamaan sillä tavoin kuin ministeriössä on arvioitu, meidän ei tarvitsisi mennä muihin leikkauksiin, vaan näillä pärjättäisiin jo. Konsensusta olisi löydyttävä, jotta välttämättömät päätökset voitaisiin tehdä. Ja sitäähän vielä haetaan eläkepolitiikan puolella.

— Myös työttömyysturvan puolella vastaavaa keskuste-

lua olisi käytävä. En tiedä, onko siihen enää mahdollisuuksia tällä hallituskaudella, mutta tulevien hallitusten ministereiden on keskusteluja jatkettava.

Sosiaalimenotoimikunnan asiat etenevät

Onko eläkepoliittinen konsensus löytynyt? Nyt keskustelu on ollut rauhallista.

— Pitäisin tilannetta nyt rakentavana. Muutamat asiat ovat selvittelyn alla työmarkkinajärjestöjen sisällä ja niitä myös ministeriön johdolla selvitetään. Näkökulmia on vertailtava keskenään.

— Meillä ministeriössä on esimerkiksi indeksijärjestelmään liittyen oma selvitystyömme, joka tähtää koko indeksijärjestelmän uudistukseen. Tiedämme, että myöskin työmarkkinajärjestöillä on tämä sama työn alla. Omasa toimeksiannossani totesin, että ryhmien tulee käydä keskusteluja keskenään.

Mitä muille sosiaalimenotoimikunnan asioille kuuluu?

— Kyllähän siellä eri asiat etenevät. Joudumme ottamaan kantaa eläkepalkan määrätymisperusteisiin, työkyvyttömyyseläkkeen tulevan ajan määrätymisperusteisiin ja tämän tyyppeihin asioihin, jotka ovat myös työmarkkinajärjestöjen pöydällä.

— Kysymys on suuren mitaluokan asioista ja pitkän ajan sitoumuksista. Jos pystytään sopimaan pitkän tähtäimen ratkaisuihin, ei merkittävästi tarvitsisi puuttua olemassaoleviin etuuksiin. Pitkän aikavälin ratkaisut antavat sopeutumisaikaa ja -keinoja.

— Sosiaalimenotoimikunnan työhän oli erittäin hyvä. Kukaan ei ole kyseenalaistanut esimerkiksi sitä tietopohjaa, joka siitä syntyi. Ja onhan siinä joukko erilaisia vaihtoehtoja, joista voi tehdä valintoja.

Onko 60 prosentin työeläkkeen tavoitetaso oikea?

— Kyllä tason suhteen perus-

teet ovat olleet kestäviä. En itse eikä ministeriössä ole sitä kyseenalaistettu.

Valtiovainministeriö esitti, että kansaneläkkeen pohjaosa tehtäisiin lisäosan tavoin eläkevähenteiseksi. Olette vastustaneet tätä ajatusta?

— Tehty esitys tarkoittaa puutumista pientä työeläkettä saavien etuisuuksiin kaikkein raaimmalla tavalla. Sitä en voinut hyväksyä.

— Esityksissä varmaan ajetaan takaa sitä, että suurista eläketuloista suoritettaisiin tämä vähenteisyys. Mutta sehän ei toimisi sillä lailla lainkaan. Suuret eläkkeet jäävät määrältään koskemattomiksi. Siitä syystä tämä vastustus. Jälleen kerran kohdentuminen oli väärä.

Eikö tämä selvittäisi eläkejärjestelmää?

— Minun mielestäni on melkoinen arvo sekin, että meillä on peruseläkejärjestelmä, joka on kaikkien etuisuus. Minä en ole nähnyt tässä niitä ongelmia, mitä jossain ehkä nähdään. Jos tähän uudistukseen mennään, se on laajan pohtimisen aihe.

Vakuutustarkastus vahvemmaksi

Miten eläketurvan organisaatio toimii?

— Kyllä se pääsääntöisesti on toimiva. En osaa varsinaista kritiikkiä tähän osoittaa, vaikka suoraan sanoen vähän ongelmiaakin on ollut. Ne tarkoittavat sitä, että järjestelmää on ehkä hiottava.

— Lähinnä on kyse siitä, miten eläkevarallisuutta sijoitetaan ja varallisuutta hoidetaan. Tämän tyyppiset asiat taloudellisesti levottomana aikana helposti kärjistyvät.

— Siinä suhteessa ministeriöillä on koko ajan ollut seuraamisen aihe. Olemme vahvistaneet yksityistä vakuutustarkastusta. Se on selvä merkki siitä, että meitä kiinnostaa kovasti, että asioiden hoito on eläkeläisten etujen mukaista.

Jouko Laitinen

Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuhtanen on tyytyväinen budjettiin, koska se saatiin alkuperäistä huomattavasti sosiaalisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi. Hyvää oli myös se, että kaikki tämä voitiin tehdä budjetin loppusumma säilyttäen.

Budjetti puolustettavissa

Mitä mieltä olette hallituksen budjettiesityksestä?

— Budjettiesityksessä oli hyvää se, että se saatiin budjettiriihessä huomattavasti sosiaalisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi. Hyvää oli myös se, että kaikki tämä voitiin tehdä budjetin loppusumma säilyttäen. Se väite, että samat ministerit, jotka halusivat budjetin sisältöön muutoksia, olivat samalla vaatimassa loppusumman kasvattamista, ei pitänyt paikkaansa. Me halusimme muuttaa painotuksia budjetin sisällä. Se onnistui ja nyt budjetti on ihan puolustettavissa oleva.

— Toisaalta valtionosuusleikkaukset ovat raskaita. Samoin jotkut lapsiperheisiin kohdistuvat säästöt, esimerkiksi lasten kotihoidon tuen leikkaukset, vaikka ne lopulta jäivät melko pieniksi.

— Mutta tiedän vallan hyvin, että valtion velkaantumisen on äärettömän vaarallinen, nimenomaan sosiaalimenon

jen tulevaisuudelle. Velkaantumiskehitys on tahtunut. Velkamäärän kasvu on pienempi kuin edellisinä vuosina ja edelleenkin sitä joudutaan pienentämään mielellään nopeassa tahdissa, jotta sosiaalimenorahoitus olisi turvattua.

Miltä sosiaali- ja terveyssektorin syyllistäminen tuntuu. Ovatko sosiaalimenot olleet nykyilman syy?

— Siihen voi sanoa yksiselitteisesti, etteivät sosiaalimenot ole laman syy. Mutta kun lama muista syistä tuli niin silloin oli pakko myös sosiaali-sektorin sisältöön mennä, jotta tästä lamasta päästään ulos.

Miltä on tuntunut olla sosiaali- ja terveysministerinä näissä oloissa?

— Kyllä olosuhteet ja aika ovat aika raskaita verrattuna moneen edeltäjään. Aika on ollut raskasta silläkin tavoin, että yksi ministeri hoitaa tätä koko palstaa.

— Olen joutunut taistelemaan monta kertaa yksin julkisuu-

den pyörytyksissä puolustaen tämä sektorin olemassaolon oikeutta.

— Toinen on, että on alinomaan joutunut ratkomaan kriisejä ja palautumisaikaa ei ole.

— Tähän tehtävään lähdin sillä tavoin, että sosiaali- ja terveysministeriö on aika keskeinen ministeriö myöskin yleistä talouspolitiikkaa arvioitaessa. Nyt vain keskustelussa on ollut painottuneena se osa, että on vain pitänyt säästää julkisia menoja.

— On olennaista, että mistä on karsittu ja miten toimenpiteet ovat auttaneet talouden elpymistä. Nyt kun näyttää, että talouspuolella on ainakin joi-takin selviä merkkejä siitä, että me olisimme pääsemässä parempia aikoja kohti.

— Siitä on tullut jonkinlainen tyydytys, että on voinut olla sellaisessa prosessissa mukana tekemässä päätöksiä, jotka ovat edesauttaneet talouden käyntiinlähtöä. Siinä mielessä nyt tuntuu paremmalta.

Tiedättekö, mihin tulitte, kun edeltäjänne erosi?

— Eihän sitä millään voinut tietää. Kyllä se on ollut kovempaa kuin mitä etukäteen kuvitteli. Näkisin, että minun kohdalleni on sattunut myös sellaisia asioita jotka eivät tähän lamaan liity.

— Henkisesti raskas oli kansliapäällikkökysymys. Ja jos-sain määrin heti vuonna 1992 käyty vakuutusyhtiöiden fuusiokeskustelu olivat ikään-kuin ylimääräinen riesa.

Onko harrastuksille jäänyt aikaa, harrastatte esimerkiksi urheilua ja metsänhoitoa?

— Metsänhoito on jäänyt ihan kokonaan pois. Urheilua harrastan aina kun tilaisuus on, lähinnä pelaan tennistä ja kävelen, talvella hiihdän.

*Haastattelu:
Kimmo Norrmén
Pirkko Jääskeläinen*

EU ja maatalousyrittäjien sosiaaliturva

KAARINA KNUUTI
Maa- ja metsätaloustuottajain
Keskusliiton
jaostopäällikkö

Nykyisissä EU-maissa maatalousyrittäjien sosiaaliturvassa on suuria eroja. Vanhuuden, sairauden ja tapaturmien aiheuttaman työkyvyttömyyden varalle sosiaaliturva yleensä on jonkin tasoisena järjestetty. Äitiyslomissa ja sosiaalisissa palveluissa sen sijaan on suuria puutteita.

Tyypillistä maatalousyrittäjien sosiaaliturvalle on, että sitä koskevaa lainsäädäntöä on luotu viiveellä palkansaajiin verrattuna.

Maatalousyrittäjien sosiaaliturvan rahoituksessa on yleensä tarvittu valtion apua. Viime vuosina on monissa maissa nostettu viljelijäin vakuutusmaksuja. Lakisääteistä, usein hyvin alhaista sosiaaliturvaa täydentävät vakuutukset ovat yleisiä. Niitä tuetaan usein verohelpotuksin.

Eurooppalainen viljelijäin etujärjestö COPA näkee eurooppalaisen viljelijän sosiaaliturvassa paljon puutteita. Ongelmina on erityisesti etuisuuden alhaisuus ja taloudellisisa vaikeuksissa kamppailevien viljelijöiden lisääntyvä määrä. Huolenaiheena on lisäksi maatilojen työturvallisuuden puutteet sekä maaseudulla asuvien vanhus- toimeentulo ja palvelut.

Maatalouden emännät pitävät erityisen ongelmallisena henkilökohtaisen sosiaaliturvan puuttumista. Etuudet, kuten eläkkeet, ovat yleensä tilakohtaisia ja sidottuja isännän eläkkeelle jäämiseen. Naiset ovat kiinnittäneet huomiota myös erittäin puutteellisiin lomituspalveluihin, äitiyslomiin sekä lastenhoitopalveluihin.

EU ei ole toistaiseksi pyrkinyt harmonisoimaan maatalousyrittäjien sosiaaliturvaa.

...Eurooppalaiset emännät pitävät erityisen ongelmallisena henkilökohtaisen sosiaaliturvan puuttumista. Etuudet ovat yleensä sidottu tilaan ja isännän eläkkeelle jäämiseen...

Maatalousyrittäjien varhaiseläkejärjestelmästä on kuitenkin erityisäädöksiä. Järjestelmällä pyritään turvaamaan toimintansa lopettavien vanhempien viljelijöiden toimeentulo sekä siirtämään tilat nuoremmille, jotka pystyvät paremmin kehittämään jäljelle jäävien maatilojen elinkelpoisuutta. EU-säännösten mukaisen järjestelmän toimeenpanoon jäsenmaat voivat saada EU:n osarahoitusta.

EU-jäsenyyden varalta myös Suomessa on valmisteltu EU:n varhaiseläkesäännösten mukaista luopumistukijärjestelmää. Koska luopumistukijärjestelmä korvaisi aikaa myöten nykyiset sukupolvenvaihdos- ja luopumiskorvausjärjestelmät, uuteen järjestelmään on pyritty saamaan joi- takin suomalaiselle sosiaaliturvalle ominaisia piirteitä, vaikka ne poikkeavatkin EU-säännöksistä. Tällainen on esimerkiksi maksettavan etuuden henkilökohtaisuus, mikä poikkeaa EU-järjestelmän tilakohtaisesta tai perhekohtaisesta etuusajattelusta. EU:n osallistuminen Suomen luopumistukijärjestelmän kus-

tannuksiin riippuu siitä, hyväksyykö EU-komissio nyt valmisteilla olevan lainsäädännön.

Verrattuna nykyisten EU-maiden tilanteeseen on suomalaisella viljelijällä hyvä ja monipuolinen sosiaaliturva, vaikka esimerkiksi MYEL-eläkkeet ovat tasoltaan edelleen alhaiset. Myös emäntien asema on Suomessa verrattain hyvä.

EU ei ole puuttunut sosiaaliturvan järjestämiseen eikä rahoitukseen jäsenmaissa. Tältä pohjalta nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien jatkuvuus ja kehittäminen jäänee kansallisten päätösten varaan.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä Suomen maa- ja elintarviketalouden sekä alue- ja rakennepolitiikan sopeuttamisesta EU-jäsenyyteen on todettu muun muassa, että "MYEL:n perusprosenttia muutetaan enintään samassa suhteessa kuin työnantajan ja työntekijän TEL-vakuutusmaksujen summa muuttuu vuoden 1994 tasosta. MYEL-vakuutusmaksujen alennusjärjestelmä pidetään ennallaan".

Tämä periaatepäätös turvane MYEL-järjestelmän säilymisedellytykset myös EU-jäsenyydessä. Viljelijän tulojen aleneminen merkinnee kuitenkin, että eläkkeet pysyvät melko alhaisella tasolla. Vakuutusmaksurasitus etenkin aloittavilla viljelijöillä saattaa nousta kohtuuttomaksi.

Paljon keskustelua on herättänyt, voidaanko maatalousyrittäjien elämänlaadun kannalta tärkeät lomituspalvelut ja työterveyshuolto säilyttää myös EU-jäsenyydessä. Näitä on kehitetty maataloustuloneuvottelujen yhteydessä ja erityisesti lomitusturvan rahoitus on sinetöity viime vuosikymmenten maataloustuloratkaisuissa.

Lähes puolet lomitusturvan kustannuksista on maataloustuloa, joka on annettu viljelijälle lomapäivinä tulo- korotusten sijasta. Valtion budjetissa on määräraha lomituspalvelujen järjestämistä varten.

EU maksaa ns. aloitustukea maatalousyrittäjien lomitusturvan kehittämiseen jäsenmaissa. Jäsenvaltio voi itse maksaa lomitusturvan kustannuksia, kunhan se ei vääristä kilpailua eikä vaikuta EU-maiden väliseen kauppaan.

Maatalousyrittäjien sosiaaliturvan kohtalo EU-jäsenyydessä riippuu paljon kansallista seikoista, kuten julkisen talouden tilanteesta ja maatalouden asemasta tulevaisuuden Suomessa. Vaikka päätökset sosiaaliturvasta tehtäisiin kansallisesti, integraation välilliset vaikutukset ovat kuitenkin ilmeiset. Taloudellisista, lainsäädännöllisistä, ideologisista ja poliittisista syistä kansalliset järjestelmät lähentyvät toisiaan.

Neljännesvuosisata Mela-turvaa

Kristina Issakainen

Mukana maatalouden rakennemuutoksessa

Kristina Issakainen

Viljelijöiden sosiaaliturvan historia on neljännesvuosisadan vanha. Sitä on eletty maatalouden rajussa rakennemuutoksessa. Vastaisetkin haasteet antaa rakennemuutos.

Melan tulevaisuus laitoksena riippuu maatalouden tulevaisuudesta.

Maatalouden rakennemuutoksen neljännesvuosisataiset jäljet näkyvät Melan tilastoissa: Vuonna 1970 vakuutettuja oli 400 000, nyt heitä on 150 000. Vuonna 1970 keskimääräinen peltoala oli 10 ha, nyt se on miltei 20 ha. Muutos jatkuu: Sukupolvenvaihdokset tehtiin viime vuonna keskimäärin 28 peltohehtaarin tiloilta.

– Mela on järjestelmillään sekä edesauttanut rakennemuutosta että pehmentänyt sen vaikutuksia ihmisille. Tässä on tehtävää edelleenkin. Lähitulevaisuuden haasteet tulevat EU:sta, sanoo Melan toimitusjohtaja Taisto Paatsila.

EU:hun liittyminen vaatii edelleen tilakoon suurentamista ja tuotannon tehostamista. Mela on vastaamassa tähän haasteeseen valmistautumalla uuteen, EU:n säännöksiä vastaavaan viljelijöiden varhaiseläkejärjestelmään, luopumistukeen, joka tulee budjettilakina eduskunnan käsittelyyn.

EU:n varhaiseläkejärjestelmä on toteutettu uusimman aseituksen mukaisena jo Ranskassa, Belgiassa ja Irlannissa. Useissa muissa jäsenmaissa asia on valmisteilla.

EU kustantaa varhaiseläkkeistä säännöksiään vastaavasta

osasta maan alueesta riippuen 50-75 prosenttia. Suomi voi säätää paremmistakin ehdoista, mutta näiltä osin se on kustannettava kokonaan kansallisesti.

Entiset luopumisjärjestelmämme ovat olleet eräiltä osin paremmat kuin EU-varhaiseläke. Nyt esitetty luopumistukilakiluonnos on pääosin nykyisen sukupolven vaihdoseläkkeen ja luopumiskorvauksen yhdistelmä.

EU-asetuksen tuomaa uutta luopumistuessa on muun muassa vuokratilajelijän oikeus tukeen, vuokraamalla luopuminen, ympäristönsuojeluvaihtimukset sekä jatkavan velvollisuus laajentaa tilaansa ja viljellä sitä päätoimisesti vähintään viisi vuotta.

Säilykö eläketaso?

Toinen lähiajan haaste Melalle on Paatsilan mukaan viljelijöiden työtulojen tason säilyttäminen.

— Jos Suomesta tulee EU:n jäsen, se tietää monille viljelijöille tulotason laskua. Tämä ei voi olla tuomatta paineita tarkistaa MYEL-työtuloja. MYEL-työtulojen säilyttäminen eli sosiaaliturvan tason säilyttäminen muodostuu EU-tilanteessa Melalle haasteeksi.

MYEL-työtulot ovat nytkin keskimäärin vain 4 500 markkaa kuukaudessa. Tähän perustuva eläketaso on vielä niin alhainen, että kansaneläkkeellä on suuri merkitys viljelijöiden eläkkeissä vastakin.

MYEL mahdollon ilman valtion tukea

Paatsila pitää mahdollisena ajatusta, että maatalouden eläketurva voisi pysyä pystyssä ilman valtion tukea.

— Maatalousväestö on poikkeuksellisen vanhusvoittoista. Sataa vakuutettua kohti on 140 eläkeläistä. Rakennemuutos muuttaa suhdetta edelleen huonommaksi. Tällaisella huoltosuhteella omakustanteinen eläkejärjestelmä on maataloudessa mahdoton, Paatsila sanoo.

— Maatalousväestön eläke- ja myös muun sosiaaliturvan kohtalonkysymys vastaisuudessa on, missä määrin valtio on valmis osallistumaan sen kustannuksiin.

Aluksi vastustettiin — nyt ei luovuttaisi

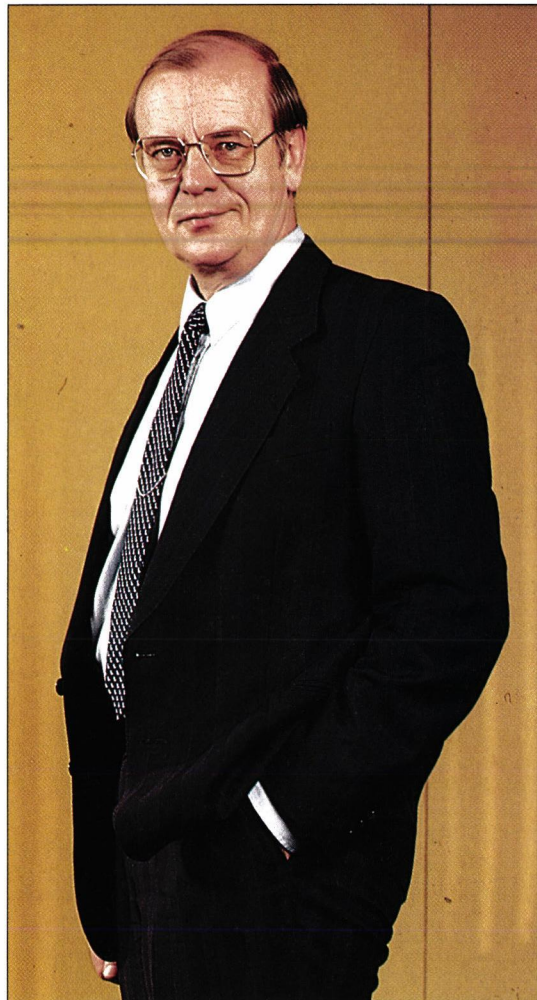
Neljännesvuosisata sitten monet viljelijät vastustivat maatalousyrittäjäeläkettä. Maatalousyrittäjien eläketurva olisi haluttu järjestää osana kansaneläkejärjestelmää Kelassa.

Viimeisimmän Melan yrityskuvatutkimuksen mukaan vain 15 prosenttia viljelijöistä pitää Melaa nyt tarpeettomana. Kelassa haluaisi sosiaaliturvansa järjestettävän vain vähäinen joukko.

— Vielä koko 1970-luvun Mela koettiin melko negatiivisesti. Maksuja meni, eläkkeet olivat pieniä, työkyvyttömyyseläkehakemuksiin tuli hylkääviä päätöksiä.

— 1980-luku muutti asenteet. Silloin korvauksia alkoi tulla vakuutusmaksuja maksaville viljelijöille tapaturmavakuutuksesta. Tapaturmavakuutuksen lisäksi myönteistä asennetta ovat muokanneet sukupolvenvaihdos- ja luopumiseläkkeet ja sairauspäivärahat.

— Nyt asia nähdään niin, että maatalousyrittäjien erityissosiaaliturva tuskin olisi voinut kehittyä näin kattavaksi, ellei

Tuulikki Holopainen

Toimitusjohtaja Taisto Paatsila pitää Melan menestymisen ehtona vastakin, että laitos pystyy seuraamaan aikaansa, mukautumaan maatalouden muutoksiin. Lähitulevaisuuden haasteet tulevat EU:sta.

olisi ollut omaa laitosta tekemässä kehitystyötä.

Paatsila pitää Melan menestymisen ehtona vastakin, että laitos pystyy seuraamaan aikaansa, mukautumaan maatalouden muutoksiin.

— Nyt kehitys kulkee siihen suuntaan, että tiloilla erikoistutaan maatalouden ohella liiännäisyrittäjätoimintoihin. Meidän pitäisi pystyä palvelemaan maaseutuyrittäjiä kokonaisvaltaisesti. Tässä tarkoituksessa on sosiaali- ja terveysministeriölle annettu työryhmämietintö, jossa ehdotetaan, että Mela voisi hoitaa myös maatalousyrittäjien sivuyritystoiminnan YEL- ja tapaturmavakuutukset.

Teksti: Auli Sulin

TYÖKYKY, TYÖHALU, TYÖOLOJEN JA TYÖMAHDOLLISUUDET

kietoutuvat ikääntyneiden elämässä toisiinsa ja vaikuttavat työelämässä jatkamiseen tai sieltä poistumiseen voimakkaammin kuin ikä.

Sellainen elämänkaari, jonka loppupuolella tiettyssä ennalta sovitussa iässä siirrytään ansiotyöstä vanhuuseläkkeelle on käymässä harvinaiseksi. Eläkkeelle jääminen ennen vanhuuseläkeikää on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, ja eläkeläistymisen ohella myös viime vuosien lama on ohjannut entistä enemmän ikääntyneitä työntekijöitä pysyvästi pois työelämästä.

Keitä sitten ovat ne vanhuuseläkeikää lähestyvät, jotka ovat sekä pystyneet että halunneet pyristellä varhaisen työstä poistumisen trendiä vastaan? Tätä kysymystä on selvitetty Eläketurvakeskuksen varhaiseläketutkimusten sarjassa kesällä julkaistussa raportissa (Gould: Työelämä takanapäin? ETK:n tutkimuksia 1994:3).

Kaikki eivät halua varhaiseläkkeelle

Tutkimuksessa seurattiin ikääntyneiden TEL- ja LEL-työntekijöiden vaiheita kolmen vuoden ajalta. Seuranta kertoi, että vuosikymmenen taitteessa, vuoden 1990 alkupuolella työssä olleista ja silloin 52-62-vuotiaista palkansaajista melkein puolet oli työssä vielä kolme vuotta myöhemmin eli keväällä 1993 (kuva 1). Työttömänä oli vajaa neljännes ja runsas neljännes oli siirtynyt eläkkeelle-joukon nuorimmat olivat juuri täyttäneet silloisen yksilöllisen varhaiseläkkeen alikärajan 55 vuotta, ja vanhimmat olivat saavuttamassa 65 vuoden iän.

Työssä olevista vajaa puolet halusi mieluummin edelleen jatkaa työssä kuin siirtyä varhaiseläkkeelle ja työttömistä

neljäsosa olisi halunnut mieluummin palata työhön kuin jäädä eläkkeelle. Kaikkiaan siis neljäsosa vuonna 1990 työssä olleista ikääntyneistä palkansaajista oli vielä kolmen vuoden kuluttua työn jatkamiseen halukkaita. Loput olivat joko jo siirtyneet eläkkeelle tai harkitsivat vakavasti varhaiselle eläkkeelle hakeutumista.

Terveenä jaksaa paremmin

Terveys ja työssä jatkamismotivaatio liittyivät selvästi toisiinsa. Kun eläkkeellä olevista tai eläkkeelle haluavista lähes puolet arvioi työkykynsä selvästi alentuneeksi, työhaluista näin arvioi vain vajaa kymmenesosa (taulukko 1).

Koetulla terveydellä ja omalla työkykyarviolla näytti myös olevan vahva ennustearvo tulevalle työmarkkinakäyttytymiselle. Keväällä 1990 työssä olleista ja terveystensä hy-

Taulukko 1. Varhaiseläkeikäisten oma arvio työkyvystä.

Työkyky	Eläkkeellä tai haluaa eläkkeelle %	Ei halua varhaiseläkkeelle %
Hyvä	15	57
Hiukan alentunut	39	35
Selvästi alentunut	46	8
Yhteensä	100	100

väksi kokeneista ikääntyneistä työntekijöistä 70 prosenttia jatkoi työssä vielä kolmen vuoden kuluttua, sen sijaan terveystensä huonoksi kokeneista vain neljäsosa oli edelleen kolmen vuoden kuluttua työssä.

Työssä jatkettaisiin, jos sitä on

Terveystensä ohella työllä sinänsä oli keskeinen merkitys työelämässä pysymisessä.

Ensiksikin työtä täytyy olla.

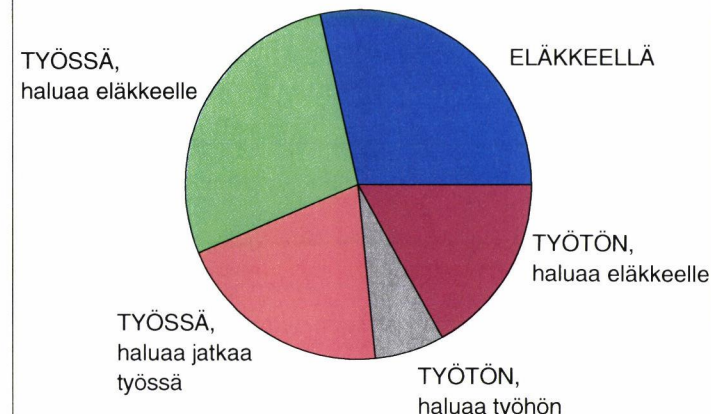
Työttömäksi joutuessaan ikääntyneet työntekijät kokivat työelämästä poistumisen jokseenkin lopullisena: työn saantia oli vaikea edes kuvitella, ja silloin eläke tuntui turvallisehmmalta ja houkuttelevammalta vaihtoehdolta kuin epävarman työansion tavoittelu. Mikäli työn jatkuminen olisi tuntunut vakaalta, moni eläkkeen hakemista suunnitellut olisi pyörtänyt eläkeläistymisaikeensa ja jatkanut työssä.

Työn tunnuttava myös "hyvältä"

Pelkkä työn olemassaolo ei kuitenkaan riitä, työn täytyy myös olla tekijälleen palkitsevaa. Kun verrattiin niitä työssä olevia, jotka mieluummin olisivat siirtyneet eläkkeelle ja niitä, jotka olivat halukkaita jatkamaan työssä, havaittiin että monet työelämän positiiviset piirteet korostuivat jälkimmäisillä (kuva 2). Työssä jatkamaan motivoituneilla oli eläkehaluisia useammin mahdollisuus säädellä työtehtäviä tai osallistua työn suunnitteluun, ja heidän työnsä oli useammin kiinnostavaa, automaatiota hyödyntävää ja hyvin palkattua.

Työn rasittavia piirteitä he kertoivat vähemmän kuin elä-

Kuva 1. Vuonna 1990 työssä olleiden 52-62-vuotiaiden tilanne vuonna 1993

kehaluiset. Yksitoikkoisuus, liian pitkä työpäivä, työn henkinen tai ruumiillinen raskaus, työympäristön epämiellyttävävyys, pakkotahtisuus ja arvostuksen puute esiintyivät työn jatkamiseen suuntautuneiden töissä harvemmin kuin eläkkeelle haluavien.

Myös työnantajan suhtautumisen ja koko työpaikan ilmapiirin merkitys työssä jatkamismotivaatiolle näkyi työssä olevien vastauksissa (taulukko 2). Työssä jatkamaan halukkaat kertoivat eläkkeelle haluavia useammin, että työpaikan ilmapiiri oli hyvä ja että työn jatkuminen yrityksessä tuntui turvatulta. Samoin he olivat kokeneet työnantajan kannustusta työssä pysymiseen enemmän kuin eläkkeelle haluavat.

Taulukosta 2 näkyy myös, että työn jatkamiseen motivoituneille oli kolmen vuoden seurantaajaksolla tapahtunut työssä ja työoloissa enemmän myönteistä kehitystä kuin eläkkeelle haluaville. Ansiotasot, työtahti ja työolot olivat pysyneet ennallaan tai parantuneet useammin työhön suuntautuneilla kuin varhaiseläkkeelle aikovilla.

Uuden tekniikan tulo työpaikalle oli samoin ollut hiukan tavallisempaa työssä jatkamaan halukkailla kuin eläkkeelle haluavilla. Ero on pieni, mutta se kertoo kuitenkin, ettei kaikki uusi ja outo ole automaattisesti työntämässä ikääntyneitä työntekijöitä eläkkeelle.

Uusi tekniikka liittyi vastajien mukaan usein yhteen työn kiinnostavuuden ja haasteellisuuden kanssa ja lisäsi näin työn vetovoimaa. Ilmei-

Kristina Issakainen

sesti uuden tekniikan käyttöönotto viestii myös yrityksen hyvästä tilasta, ja hyvin menestyvässä yrityksessä oli toki helpompi olla työssä jatkamiseen suuntautunut kuin huonosti menestyvässä yrityksessä.

Rahallakin merkitystä

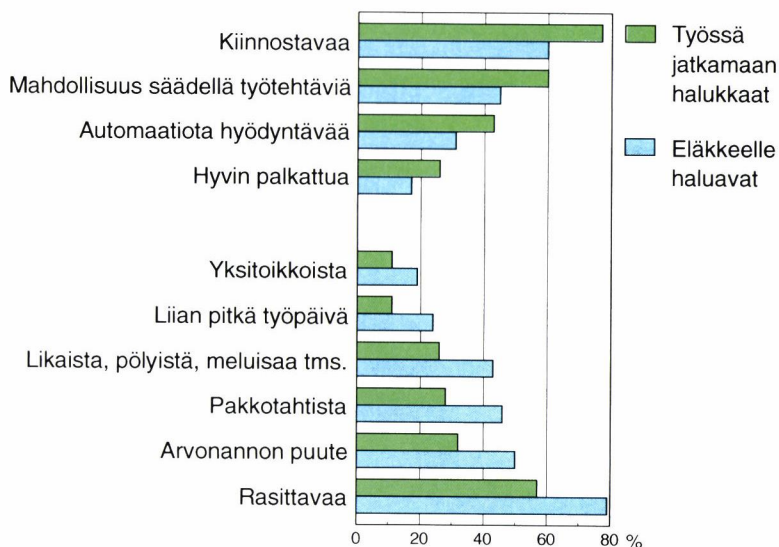
Myös työn taloudellinen palkitsevuus näkyi työmotivaatiossa. Työssä jatkamaan halukkaiden tulot olivat suuremmat kuin eläkehaluisten, ja lähes puolet eläkkeelle ha-

luavista olisi ollut halukas heittämään eläkeajatuksen pois mielestään, jos työssä jatkamiseen olisi liittynyt taloudellisia kannustimia. Aikaisemmassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että palkan tai tulevan eläkkeen korotuksen tulisi olla varsin suuri, jotta se toimisi työn jatkamisen houkuttimena.

Kun ikääntyneiltä työntekijöiltä kysyttiin, mitä he itse pitivät tärkeimpänä syynä työssä jatkamiselle, juuri

taloudellinen toimeentulo nousi useimmin esille. Monesti perusteluna oli eläkkeen määrä: "eläke ei riittäisi tällä hetkellä elämiseen". Osa toi esille yksityiskohtaisemmin taloudelliset realiteettinsa: "asuntoon kohdistuvat velat pakottavat olemaan työssä". Usein taloudelliset perustelut liittyivät myös työttömyyteen: "Maksan lapseni asuntolainaa, lapsi on työttömänä".

Kuva 2. Ikääntyneiden työntekijöiden työn piirteitä

Taulukko 2. Ikääntyneiden, työssä olevien palkansaajien näkemyksiä työpaikastaan. (Myönteisten vastausten %-osuus)

	Työssä jatkamaan halukkaat	Eläkkeelle haluavat
Työpaikan ilmapiiri on hyvä	71	57
Työn jatkuminen tuntuu turvatulta	43	33
Ikääntyneitä kannustetaan jatkamaan	31	22
Kolmen viime vuoden aikana		
- ansiotaso ennallaan tai parantunut	75	60
- uutta tekniikkaa otettu käyttöön	55	47
- työtahti ennallaan tai rauhallisempi	50	38
- ulkoiset työolot parantuneet	13	7

“Raha työstä eikä retkuilusta”

Monet kuitenkin näkivät työssä jatkamiselle taloudellisten seikkojen ohella myös sisällöllisiä syitä. Toinen tärkeäksi koettu työn jatkamisen motiivi olikin työn tuottama tyydytys ja mielihyvä. “Viuhdyn työssäni”, “olisi tylsää ilman työtä”, olivat tavallisia perusteluja työssä jatkamiselle. Samoin työhön liittyvien kontaktien tärkeys, ajankäytön jäsentäminen ja ylipäänsä vireyden säilyminen tulivat usein esille.

Kolmas ryhmä työn jatkamisen perusteluja liittyy normeihin. Työssä pysymistä pidettiin itsestään selvänä, koska työtä kuuluu tehdä, on kunniallisempaa olla työssä kuin eläkkeellä. “Työstä se raha on tultava eikä pelkästä retkuilusta”, tai “jos pysyn terveenä en katso olevani oikeutettu toisten elätettäväksi”.

Omaa halua ja pakkotilanteita

Ikääntyneiden työssä pysymiseen näytti siis liittyvän yhdistelmä hyvää terveyttä, työhön suuntautuneisuutta, kiinnostavaa ja miellyttäväksi koettua työtä, turvattua työn jatkumista ja usein myös taloudellista välttämättömyyttä. Työssä

viihtymiseen vaikuttavat seikat eivät kuitenkaan välttämättä liittyneet rahaan: työpaikan ilmapiiri, ihmissuhteet ja arvostetuksi tuleminen tunne saattoivat riittää. Ja mitä miellyttävämmäksi työ koettiin sitä vähemmän ikääntymisen mukanaan tuomat vaivat haittasivat.

Ikääntyneiden työssä pysymisessä oma motivaatio oli tärkeä. Keväällä 1990 työssä jatkamaan halukkaiksi lukeutuneista yli 70 prosenttia oli työssä myös kolmen vuoden kuluttua. Niistä, jotka vuonna 1990 olivat työssä, mutta jotka halusivat varhaiseläkkeelle, 40 prosenttia oli kolmen vuoden kuluttua vielä työssä, joskin eläkkeelle siirtyminen oli heillä edelleen vakaana aikomuksena.

Oma motivaatio työssä pysymiseen tai varhain eläkkeelle siirtymiseen eivät kuitenkaan ole pelkästään asenteellisia, työnteon huvittamiseen tai eläkeajan houkuttelevuuteen liittyviä. Työssä jatkaminen saattaa perustua taloudellisiin tarpeisiin, ja halu varhaiseen työelämästä poistumiseen saattaa puolestaan liittyä terveyden, iän tai työelämän paineiden sanelemaan välttämättömyyden tunteeseen.

Ylipäänsä ikääntyneenä työssä jatkaminen tai työelämästä poistuminen on kovin harvoin pelkästään yksilön omista mielihaluista riippuva. Varsinkin taloudellisesti epävakaina aikoina oma valinta ja pakkotilanne kietoutuvat toisiinsa, ja useimmiten molemmat tekijät ovat jollakin tavalla vaikuttamassa ikääntyneiden työmarkkinakäyttäytymiseen.

Eläkkeelle pakeneviksi leimatut varhaiseläkeikäisetkin näyttävät useimmiten olevan halukkaita työssä jatkamiseen, mikäli he kokevat terveytensä ja työkykynsä hyväksi, mikäli työssä jatkamismahdollisuudet tuntuvat realistisilta ja mikäli työ on palkitsevaa. Eli jos työssä on miellyttävää, jos työn tekemisestä ja työssä olemisesta aiheutuu hyvän olon tunnetta eikä vain väsymystä, ahdistusta, kipuja ja kolotuksia, ei sieltä ole kiirettä pois. Eläketurvan tai muiden työelämän varhaisen poistumisreittien vetovoima ei ole niin suuri, että mukavakin työ jätettäisiin väliä ensimmäisen poistumismahdollisuuden kohdalla.

RAIJA GOULD
Eläketurvakeskuksen
tutkija

OSA-AIKAELÄKE JOUSTAA JA SÄÄSTÄÄ

Joustaako työelämä ja siirtyvätkö työntekijät aikaisempaa useammin eläkkeelle osa-aikaeläkkeen kautta. Työn vähentäminen pehmeästi ennen varsinaista eläkeikää ja osa-aikaeläkkeen parantuneet eläke-edut houkuttelevat työntekijöitä. Työnantaja motivoivat puolestaan henkilöstömenojen säästöt.

Osa-aikaeläkkeellä arvioidaan vuoden lopussa olevan noin 4 000 henkilöä. Vaikka osa-aikaeläkeläisten määrä onkin lisääntynyt tämän vuoden aikana, eläke ei vielä ole kovin yleinen. Eräs lisääntymisen este on työjärjestelyt.

Työeläke haastatteli parin osa-aikaeläkeläisen ja heidän työnantajiansa kokemuksia eläkkeestä.

HEIKENTYNYT TERVEYS VAHVISTI HAKEUTUMISEN OSA-AIKAELÄKKEELLE

— Työnantajan taloudellinen tilanne ja omassa terveydessäni tapahtunut yllättävä heilahdus saivat minut hakeutumaan osa-aikaeläkkeelle, sanoo Oy Tietokonepalvelu Ab:n (TKP) henkilöstöpäällikkö Esko Mononen. Eläkkeelle hän jäi vuoden vaihteessa.

TKP joutui laman keskellä käymään neuvotteluja toimihenkilöidensä vähennyksistä, lomautuksista ja lomaltapaluurahoista.

— Jo neuvottelujen kestäessä mietin, miten johto ja päälliköt saattaisivat osaltaan tulla mukaan sopeutustalkoisiin. Kun osa-aikaeläkkeen ehtoja vuoden alusta muutettiin ja kun säästöpainot kohdistuivat myös hallintoon, päätin ehdottaa itselleni osa-aikaeläkkettä.

— Lisäksi viime syksynä, kun olin 58 vuotta täyttänyt, terveyteni horjui yllättäen. Se pani ajattelemaan. Sairauteni ei kuitenkaan oikeuttanut vielä työkyvyttömyys- eikä yksilölliseen varhaiseläkkeeseen, joten tämä vaihtoehto työtahdin keventämisestä tuli kuin itsestään.

Esko Mononen tekee nyt kolmipäiväistä työviikkoa tiistaista torstaihin, maanantain ja perjantain hän on eläkkeellä. Työn voisi järjestää toisinkin: esimerkiksi olla viikon poissa ja toisen läsnä. Siinä hänen mukaansa tapahtuu jo sellaisia työrytmin heilahteluja, että poissaolon kiinnisäminen on hankalaa. Työn ja eläkkeen vuorottelu etenevät nykyisessä jaksotuksessa taaisemmin.

Osa-aikaeläke perustuu työnantajan ja työntekijän väliseen sopimukseen. On sovittava, kuinka hoidetaan osa-aikaeläkeläiseltä vähenevät työt. Henkilöstöpäällikön töistä siirrettiin tiedotustehtävät toiselle henkilölle. Jotain muitakin työjärjestelyjä toteutettiin.

— Osa-aikaeläke on eräs työelämän sopeutusvaihtoehto. Se antaa mahdollisuuden jäädä aiemmin eläkkeelle sekä tehdä työtä kuitenkin eläkeikään, 65 vuoteen asti, sanoo henkilöstöpäällikkö Esko Mononen.

— Työympäristö on suhtautunut osa-aikaeläkkeelläolooni rauhallisesti. Eikä tehtävienkään jakamisesta ole tullut pahoja kynnyksiä. Osa-aikaeläkkeelle hakeutuneita yhtiössämme ei entuudestaan ole, joten työnantaja punnitsi tilanteen tarkkaan. Kirjallista työsopimusta muutimme osa-aikatyötä vastaavaksi, Esko Mononen kertoo.

Tiistaiamuna selvitettävää

— Sen huomaa, että pitkänä viikonloppuna on tällä kohdalla jokin virtaus seisahtunut ja kasaamaa tullut. Tiistaiamu yleensä menee poisoloaikaisen asiamäärän selvittämiseen. Kun muu talo toi-

mii viiden ja minä kolmen päivän rytmissä, niin jotainhan pöydälle aina kasaantuu.

Esko Mononen ei omasta mielestään ole työntekoaan tehossaan, vaan tahti on pysynyt entisellään. Pitkäjänteiset työt kyllä kärsivät, päivittäiset ruutiinit hoituvat. Hän muistuttaa, että osa-aikaeläkkeen tarkoitus on työajan lyhennys ei pidennys. Työajan joustoista on sovittu työnantajan kanssa: henkilöstöpäällikkönä häntä tarvitaan neuvotteluisa. Jos ne sattuvat juuri eläkepäiviksi, hän on käytettävissä.

Ansioiden lasku yllättävän vähäistä

— Osa-aikaeläkkeelle siirtymi-

OSA-AIKAELÄKE 1.1.1994 (TEL, LEL, YEL, MYEL)

Edellytykset:

- Ikäraja 58 vuotta.
- Eläkkeelle pyrkivällä ei saa olla ennestään eläkettä.
- Työajan tulee lyhentyä niin, että jäljelle jää työaikaa 16 - 28 viikossa.
- Ansiot saavat olla 35 - 70 prosenttia aikaisemmista ansioista. Vähennyksen tulee vastata työajan lyhennystä.
- Osa-aikatyössä ei saa olla yli kuuden viikon keskeytystä.
- Yrittäjän tulee vähentää yrittäjätoimintansa puoleen tai luopua siitä kokonaan. Jos yritystoiminta kokonaan päättyy, tilalle on hankittava jonkin muun eläkelain piiriin kuuluvaa ansiotyötä 16 - 28 tuntia viikossa.
- Viimeisen 18 kuukauden aikana on oltava koaikatytötä vähintään 12 kuukautta.
- Viimeisen 15 vuoden aikana eläkkeelle pyrkijällä on oltava vähintään 5 vuotta eläkkeeseen oikeuttavaa ansiotyötä.

Määrä:

- Eläke on 50 prosenttia kokoaikatyön ja osa-aikatyön ansioiden erotuksesta.

Eläkejälkeä uutta eläkettä:

- Osa-aikatyöstä karttuu vanhuuseläkettä 1,5 prosenttia vuodessa sen kalenterivuoden alkuun, jolloin eläkkeensaaja täyttää 60 vuotta. Siitä eteenpäin osa-aikatyöstä karttuu eläkettä 2,5 prosenttia vuodessa.

TYÖJÄRJESTELYT SUURI ESTE

nen laski ansioita yllättävän vähän. Ansiohan muodostuu pienentyneestä palkasta ja palkan vähennystä korvaavasta eläkkeestä. Kun niiden lisäksi huomioidaan vielä verotus, ansioissa ei tapahtunut suurta laskua.

Lisääntyvä vapaa-aikakaan ei kuluta kukkaroa liiemmin, kun harrastukset ovat varsin maanläheisiä. Vapaa-aika kuuluu liikuntaan sekä pienen kasvispalkan hoitoon. Pohjois-Karjalassa sijaitsevalla metsäpöytäseuralla tulee käytyä vain loma-aikoina. — Koska vaimoni käy vielä töissä, osa kotiaskareista on siirtynyt minulle luonnostaan, Esko Mononen sanoo hymy suupielessään.

— Osa-aikaeläke vaatii työjärjestelyjen miettimistä varsinkin niillä aloilla, joissa osa-aikaiset työsuhteet eivät ole kovin tavallisia. Siinä tarvitaan uudenlaista ajattelua ja asennoitumista, uskoo henkilöstöpäällikkö Esko Mononen, kun hän tarkastelee osa-aikaeläkettä työnantajan kannalta.

Helsingissä sijaitseva Oy Tietokonepalvelu Ab tekee automaattista tietojenkäsittelyä työeläkevakuutuslalla. Toimihenkilöitä on 215. Suurin osa heistä on hyvinkoulutettuja; runsaalla 70 prosentilla on opisto- tai korkeakoulututkinto taskussaan. Henkilöstön keski-ikä TKP:ssä on lähes työssä 40 vuotta.

Lama on purrut myös TKP:hen. Se on joutunut sopeuttamaan henkilöstöään kahteen otteeseen: ensin vuonna 1993 ja vielä tämän vuoden puolella. Henkilöitä on vähennetty kaikkiaan 16. Irtisanomiset ovat kohdistuneet lähinnä iältään vanhimpiin ja nuorimpiin henkilöihin.

Kolmesta 58-vuotiaasta kaksi osa-aikaeläkkeellä

Henkilöstön sopeutuksessa on käytetty myös eläkejärjestelyjä. Työttömyyseläkkeeseenkin on turvauduttu. Vanhimmat henkilöt jäivät vähennysten yhteydessä työttömyyspäivärahalle ja siirtyivät sitä kautta aikanaan työttömyyseläkkeelle. Niinpä tämän vuoden alussa, jolloin osa-aikaeläkkeen ikäraja laski 58 vuoteen, TKP:ssä oli ainoastaan kolme 58 vuotta täyttänyttä. Heistä kaksi valitsi osa-aikaeläkkeen. Entuudestaan TKP:sta on lähes 30 henkilöä vanhuuseläkkeellä, varhennetulla vanhuuseläkkeellä, yksilöllisellä varhaiseläkkeellä tai työkyvyttömyyseläkkeellä.

— Osa-aikatyön tekeminen on meillä ollut harvinaista. Se on rajoittunut pikkulasten hoitoon annettaviin osittaisiin hoitovapaisiin. Kukin osa-aikaeläketapaus on harkittava erikseen. Tietysti jokaisella toimihenkilöllä on oikeus ottaa asia esille ja aloittaa neuvottelut. Nykytilanteessa osa-aikaeläke olisi varteenotettava vaihtoehto. Mutta nyt meiltä puuttuvat vain henkilöt, joihin sitä voisi soveltaa, pohtii Esko Mononen.

Osa-aikatyön teho parempi

Työnantajasta osa-aikatyön hyvä puoli on se, että lyhyemmällä työajalla tehdään töitä tehokkaammin. Huonona puolena voidaan pitää työ-

aikajärjestelyjä. Niistä saattavat muut työntekijät kärsiä pitenevinä työaikoina tai ylittöinä.

Atk-työ on luonteeltaan sekä itsenäistä että projektityötä. Työ vaatii neuvotteluja asiakkaan ja työtovereiden kanssa. Poissaolot vaikeuttavat työn etenemistä. Siksi Esko Monosen mielestä osa-aikatyö ei oikein sovellu TKP:n työrytmiin. Mutta toisaalta hän muistuttaa, että poissaoloja aiheutuu useista eri syistä.

Ei työllistävää vaikutusta

Esko Mononen ei myöskään usko osa-aikaeläkkeen työllistämisaikutukseen siitä koituvien lisäkustannusten takia.

— Jos tilalle jouduttaisiin palkkaamaan osa-aikaeläkeläiseltä jääviä töitä tekemään uusi henkilö, yhteinen palkkakustannus nousisi suuremmaksi kuin mikä olisi vähentyneen työn osuus. Ja jos vielä tarvittaisiin lisää työtiloja ja -välineitä, kustannukset kohoaisivat melkoisesti.

Osa-aikatyötä tekeville aloilla osa-aikaeläkkeelle siirtymien sujune suuremmittakummasteluilta.

— Kokoaikatyötä tekeville aloilla juuri työjärjestelyt aiheuttavat sen, että en usko siellä osa-aikaeläkkeen suureen yleistymiseen. Se tulee pysymään sopeuttavana eläkemuotona, joka koskee pientä, työelämänsä loppuvaiheessa olevaa vähemmistöä, Esko Mononen vahvistaa.

– Henkinen tunne siitä, että olen nuorempien jaloissa, antoi lopullisen sysäyksen osa-aikaeläkkeelle siirtymiseen, kertoo Järvenpään kaupungin hallintoasiainsihteeri Marjatta Bockström. Hän jäi osa-aikaeläkkeelle maaliskuun alussa.

– Minulle tuli melkein pä stressi siitä, että pitäisi väistyä. Kaupunki tarjosi viime vuoden lopulla eläkeikäisille eri eläkevaihtoehtojen hyväksikäyttämistä ja eläkkeelle siirtymistä henkilöstömenojen säästämiseksi. Harkitsin myös varhennettua vanhuuseläkettä, mutta pidin sitä itselleni epäedullisena. Lisäksi kun olen ollut terve ja työkykyinen ja minusta on ollut mukavaa käydä työssä, en nähnyt tarpeelliseksi luopua työnteosta kokonaan, perustelee Marjatta Bockström osa-aikaeläkkeelle siirtymistään.

– Nyt muutaman kuukauden kokemuksen perusteella voin tyytyväisenä todeta, että minulle osa-aikaeläke oli hyvä ratkaisu. Se on eräänlainen kevyempi siirtyminen varsinaiselle eläkkeelle. Kun on viikosta neljä päivää vapaalla, huomaa ilokseen, ettei töihin niin kovasti enää kaipaakaan. Sieltä voi olla poissakin.

Organisaatiouudistus vähensi töitä

Hallintoasiainsihteeri Marjatta Bockströmin töihin on kuulunut kaupunginsihteerin sijaisena toimiminen, kaupunginhallituksen ja -valtuuston asioiden valmistelut sekä hallintopalvelujen esimiestehtävät.

Vuosi sitten kaupunginvaltuusto delegoi tehtäviä melkoisesti suoraan virkamiehille. Tämän seurauksena kaupunginhallituksen ja valtuuston asiat vähenivät lähes puolella. Lisäksi monien henkilövaihdosten takia kaupunginkanslian organisaatio uusittiin. Toimenpiteiden yhteydessä Marjatta Bockströmin työt vähenivät oleellisesti. Luonnollisesti myös se lisäsi paineita eläkkeelle siirtymiseen.

Töiden väheneminen teki osa-aikaeläkkeelle siirtymisen kivuttomaksi; kukaan ei joutunut kärsimään lisääntyvistä töistä. Marjatta Bockströmille töitä jäi sopivasti kolmen päivän viikkotyörupeamaa varten. Ehkä juuri tästä syystä kenelläkään työyhteisöstä ei ole ollut mitään järjestelyä vastaan. Yleisimmät kommentit ovat olleet myönteisessä hengessä “kyllä minä kahdehdin Sinua” sanottuja.

“Helposti tipahtaa kärryiltä”

Marjatta Bockströmillä on tiistai, keskiviikko ja torstai työpäiviä. Tämä järjestely sujuu luonnokkaasti töittenkin kanalta.

– Ainut hankaluus on se, että jo parissa päivässä voi “tipahtaa kärryiltä”. Poissaolopäivinä on saattanut olla joku tiedotustilaisuus tai vastaava. Kukaan ei tule edes ajatelleeksi, että asioista kerrottaisiin minulle. Jälkeen päin pitää oma-aloitteisesti kysellä, mitä välipäivinä on tapahtunut ja mitä on odotettavissa.

Osa-aikaeläkkeellä tulee toimeen

Viimeiset 21 vuotta Marjatta Bockström on työskennellyt kunnan palveluksessa. Sitä edeltänyt työsuhte oli yksityisellä sektorilla. Neljä vuotta työelämän ulkopuolella kului lasten hoitamiseen. Joten ihan kuntapuolen täyttä, 66 prosentin, eläkettä hän ei tule saamaan vanhuuseläkkeenkään.

– Osa-aikaeläkkeelle jäädessäni ansiot laskivat noin 20 prosenttia, vaikka työaika lyheni 40 prosenttia. Vähennys ei vaikuta elämäni dramaattisesti. Nyt on enemmän aikaa valmistaa asioita itse ja elää siten halvemmalla. Ja kun aviomieskin on vielä töissä enkä joudu ketään elättämään, tulen pienemmällä toimeen, Marjatta Bockström vakuuttaa.

Hänen mukaansa osa-aikaelä-

Jouko Laitinen

Osa-aikaeläke on tuonut Marjatta Bockströmille kaivattua vapaa-aikaa. Viikonloput kuluvat melkein pä hänen yksin asuvan, 93-vuotiaan, äitinsä auttamisessa. Silti aikaa jää vielä marjastamiseen, sienestämiseen ja kalastamiseen sekä kielen opiskeluun ja lukemiseen.

ke ei ehkä yleisesti sovellu kaupungin hallintoon. Paljon riippuu työtehtävästä. Jos esimerkiksi täysin työllistetty henkilö lähtee osa-aikaeläkkeelle ja työskentelee sen jälkeen vain kolme päivää viikossa, niin jonkunhan täytyy tehdä osa-aikaeläkeläiseltä jääneet kahden päivän työt. Jos ketään ei palkata tilalle, toiset joutuvat liian koville.

– Työyhteisö pitäisi järjestää niin, että uusi henkilö voitaisiin palkata. Siinä tapauksessa osa-aikaeläke on oiva tilaisuus ikääntyneiden ja vajaakuntoisten työpanoksen vähentämiseen, Marjatta Bockström painottaa.

Vanhenevan työntekijän kokemus arvoon

Kun tulee puhe työolojen kehittämisestä, Marjatta Bockström tähdentää henkilöstöpolitiikan tärkeyttä. Hänen mielestään esimiehet eivät nyt-

kyisin ole kiinnostuneita alaiستensa työtehtäviä koskevista mielipiteistä. Tällä tavoin myös yhteisön mehenki repsahtaa. Marjatta Bockström uskoo, että toimihenkilöt tekevät mielellään enemmänkin töitä ja prässäävät itseään, kun henkilöstöpolitiikka hoidetaan hyvin.

Hän lähettää terveisiä varsinkin nuoremmille esimiehille, useimmiten miespuolisille, jotka väheksyvät vanhenevia naistyöntekijöitä. Marjatta Bockström muistuttaa, että myös kokemuksella on työelämässä arvoa, jota ei pidä unohtaa. Nuoren ja vanhan työntekijän vastakkainasetelusta pitäisi päästä. Kummallakin on oma tärkeä roolinsa työelämässä.

OSA-AIKAELÄKE TUO SÄÄSTÖJÄ

Järvenpään kaupungin henkilöstösihteerin Raija Hätisen mukaan osa-aikaeläkkeessä on hyvää se, että henkilöllä on mahdollisuus jäädä vähitellen eläkkeelle. Samalla helpotetaan hänen työtaakkaansa ja edistetään työkykyä. Työnantajalle se antaa mahdollisuuden säästää henkilöstömenoissa ja arvioida työt uudelleen.

Osa-aikaeläkkeestä ei myöskään koidu työnantajalle lisäkustannuksia.

Järvenpään kaupungin palveluksessa on 1745 vakinaista työntekijää, tilapäisiä ja muita työllistettyjä on parisensataa.

Muiden kuntien tavoin Järvenpään kaupunki on joutunut etsimään säästöjä henkilöstömenoissa. Keinoja on haettu myös eläkkeistä; henkilöitä on haluttu vähentää luonnollisen poistuman kautta.

— Kutsuimme viime syksynä kaikki 58 vuotta täyttäneet henkilökohtaisesti tiedotustilaisuuteen, jossa oli Kuntien eläkevakuutuksen eläkeasiantuntija ja yksityisen vakuutusyhtiön lakimies kertomasajoustavista eläkejärjestelyistä. Ensin alkuun kiinnostus oli suurta. Mutta jälkeen päin katsottuna tulokset olivat laihat.

Osa-aikatyö suurta räätälöintiä

— Osa-aikaeläkkeelle on tämän vuoden aikana 20 mahdollisesta jäänyt kolme henkilöä. Mikäli kaikki 20 olisivat halunneet eläkkeelle, se tuskin olisi onnistunut. Osa-aikatyön järjestäminen on suurta räätälöintiä. Se yleensä johtaa pitkään ketjutusjärjestelyyn — työlääseen muutosprosessiin, josta eivät pidä sen enempää työntekijät kuin työnantajakaan, Raija Hätinen vahvistaa.

— Säästöt ovat osa-aikatyön löytymiseen suurin motiivi tällä hetkellä. Uuden henkilön palkkaaminen ”paikkaamaan” osa-aikaeläkeläistä ei ole mahdollista, vaan työt organisaatiossa siirtyvät jonkun toisen hoidettavaksi.

— Osa-aikatyön onnistumisessa on työnantajalla oma riskinsä. On myös henkilöitä, joi-

den osaamista ei voida jakaa. Työn kokonaisvaltainen hallinta saattaa kärsiä, jos työ pilkotaan pieniin osiin. Esimerkiksi asiantuntijan tehtäväkokonaisuus on vaikea panna paloiksi ja jakaa palaset muiden kesken, luettelee Raija Hätinen osa-aikatyön huonoja puolia.

Henkilöstösihteerin mukaan toimistotyössä osa-aikatyötä ei juurikaan suosita. Asenteet ovat kyllä viime aikoina muuttuneet joustavimmiksi. Joissakin työpisteissä, kuten terveyskeskuksessa, osa-aikatyö olisi varsin helppoa toteuttaa. Siellä sen sijaan osa-aikaeläkkeen valitseminen ei tällä hetkellä kannata. Esimerkiksi sairaanhoitajilla on yleensä alennettu eläkeikä. Ja jos he nyt päätyisivät osa-aikaeläkkeeseen, eläkeikä nousisi automaattisesti vähintään 63 vuoteen.

Varhennetulle varhaiseläkkeelle eroamisraha täkynä

Järvenpään kaupunki maksaa varhennetulle vanhuuseläkkeelle lähtijälle eroamisrahan. Sen suuruus on porrastettu 100 000 - 25 000 markkaan. Satatuhatta saavat 58-vuotiaat ja 25 000 markkaa 62 vuotta täyttäneet. Täkyyn on tarttunut kaksi ihmistä. Kiinnostus oletettiin suuremmaksi. Mutta kun ihmiset perheivät eläkkeen ehtoihin, innostus laimeni.

Kuntapuolella varhaiseläkkeen voi saada jo 58-vuotiaana, mutta silloin eläke on pysyvästi 30 prosenttia pienempi.

Henkilöstösihteerin Hätinen kertoo, että kaupungilla on toinen rinnakkainen järjestelmä kehitteillä varhennetun vanhuuseläkkeen tueksi. Rahan antamisen sijasta työntekijälle ostettaisiin vastaavan suuruinen lisäeläke.

Keskusverolautakunnan ennakkopäätöstä on haettu siihen, hyväksyttäisiinkö korvaus eläkkeeksi. Tällöin työnantajan ei tarvitsisi maksaa henkilöstösivukuluja. Työnantajalle eläke olisi eroamisraha 30 prosenttia halvempi eli sivukulujen verran. Myös työntekijä hyötyisi eläkkeestä;

Jouko Laitinen

Henkilöstösihteerin Raija Hätisen mukaan Järvenpään kaupunki pyrkii vakavasti kehittämään työoloja henkilöstön työkyvön parantamiseksi ja työssäpysymisen edistämiseksi. Tarkoitusta varten on käynnistetty useita projekteja.

se maksettaisiin hänelle ikäänkuin palkkana kerran kuussa. Ja verotuskin olisi kertasuoritusta edullisempi.

Työttömyyseläke kauhistus

Työttömyyseläke on kaupungille kauhistus. Raija Hätisen mukaan kaupunki itse ei ole lähtenyt saneeraamaan henkilöstöään työttömyyseläkkeelle, koska siitä lankeavat maksut ovat järkyttävän suuret — 60 prosenttia työttömyyseläkkeen kokonaismäärästä. Sen sijaan kaupunki saattaa joutua työttömyyseläkkeen maksumieheksi velvoitettyöllistetyin kautta.

Henkilöstösihteerin pitää tilannetta epäoikeudenmukaisena ja kiusallisena. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että kaupungin on suhtauduttava varauksella yli 58-vuotiaiden työllistämiseen.

Keskustelua eläkelaitoksen kanssa lisättävä

— Järvenpään kaupungilla on tarkoitus siirtää eläkkeiden ohjaus- ja neuvontapalvelut henkilöstöpalveluihin. Me olemme huomanneet, että ihmiset ovat aikamoisessa pu-

lassa eläkkeiden kanssa. On ilmennyt jopa sellaisia tapauksia, että on haettu aivan eri eläke-etuutta, mitä alunperin oli tarkoitettu. Ja sen seurauksena on saatu ikäviä päätöksiä.

Lisäksi Raija Hätinen pahoittelee, että tiedon kulku työnantajan ja eläkelaitoksen välillä on täysin olematonta. Esimerkiksi yksilöllinen varhaiseläke on usein myönnetty ilman, että työn järjestelystä olisi keskusteltu kaupungin kanssa. Työnantajan lausunnosta huolimatta dialogia pitäisi tehostaa työntekijän työolosuhteiden parantamisesta.

— Jonkun välineen vaihtaminen työhön paremmin soveltuva tai henkilön siirtäminen toiseen työpisteeseen voisivat ehkäistä eläkkeelle siirtymistä. Joissakin tapauksissa olisi syytä keskustella vaihtoehtoisesti myös osatyökyvyttömyyseläkkeestä, henkilöstösihteerin Raija Hätinen tarkentaa.

Teksti: Marja-Liisa Takala

Sosiaalimenon osuus laskuun

Kristina Issakainen

Lama ei sentään jäänyt pysyväksi. Vientivetoinen talouskasvu voi optimistisimpien arvioiden mukaan nousta ensi vuonna jo lähelle 10 prosenttia. Talouskasvu kaunistelee toteutuessaan sosiaaliturvan suuriksi nousseita kansantuoteosuuksia, mutta rahoitukseen tulee helpotusta vasta työttömyyden hellittäessä.

Sosiaalimenotoimikunnan keväällä valmistunut mietintö¹ hahmotteli sosiaalimenojen ja niiden rahoituksen kehitystä vuoteen 2030 saakka. Pitkän aikavälin laskelmat perustuvat yleensä lähivuosienkin osalta olettamuksiin taseisesta kasvusta. SOME:n laskelmissa arvioitiin kuitenkin laman jälkeinen 1990-luvun talouskasvu jonkin verran keskimääräistä ripeämmäksi, perusvaihtoehdossa 2,7 prosentiksi ja nopean kasvun vaihtoehdossa 3,9 prosentiksi.

Laman aikana on nähty, miten herkkä sosiaalimenojen ja eläkemenojen kansantuoteosuus on tuotannon muutoksille. Nopeat muutokset vaikuttavat suhdelukua laskettaessa sosiaalimenoja nostavasti ja jakajana olevaa kansantuotetta alentavasti. Tämä selittää vuodesta 1990 vuoteen 1993 tapahtuneen sosiaalimenojen kansantuoteosuuden jyrkän kasvun 27 prosentista 38 prosenttiin. Osuuden alenemismuutos riippuu säästöjen ohella keskeisesti lähivuosien talouskasvusta. Sosiaalimenon

toimikunnan nopeankin kasvun vaihtoehdossa osuus supistui vain 33 prosenttiin vuonna 2000.

Talous takaisin kasvu-uralle

Vuoden 1991 alussa ilmestyi Sosiaali- ja terveysministeriön edellinen pitkän aikavälin laskelma.² Sen perusvaihtoehto rakentui arvioon bruttokansantuotteen kahden prosentin kasvuvauhdista vuoteen 2010 mennessä, minkä jälkeen kasvu olisi yksi prosentti vuodessa. Vuonna 1994 tuosta urasta on jääty jälkeen 20 prosenttia, vaikka laskettaisiin mukaan kuluvalle vuodelle ennustettu neljän prosentin kasvu. Ero on kurottavissa umpeen vuoteen 2000 mennessä vain, jos vuotuinen kasvu on keskimäärin viisi prosenttia.

Valtiovarainministeriön viime keväänä julkaiseman kehitysarvion³ tavoitevaihtoehdossa hahmotellaan näin ripeää kasvu-uraa. Ensi vuoden talouskasvuksi on muun mu-

assa Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA ennustanut kuutta prosenttia⁴, mutta ripeän kasvun jatkuminen useita vuosia on epävarmaa.

Yleisesti vallitsee kuitenkin käsitys, että työttömyys ei tule nopeankaan kasvun tilanteessa pienentymään olennaisesti. Vaikka tuotannon menetykset ovat kurottavissa kiinni, täystyöllisyyden saavuttaminen nopeassa tahdissa on vaikeaa. Sosiaaliturvan kustannusten kannalta talouden kasvu-uralle palaaminen ei korkeana pysyvän työttömyyden vuoksi toisi merkittävästi helpotusta.

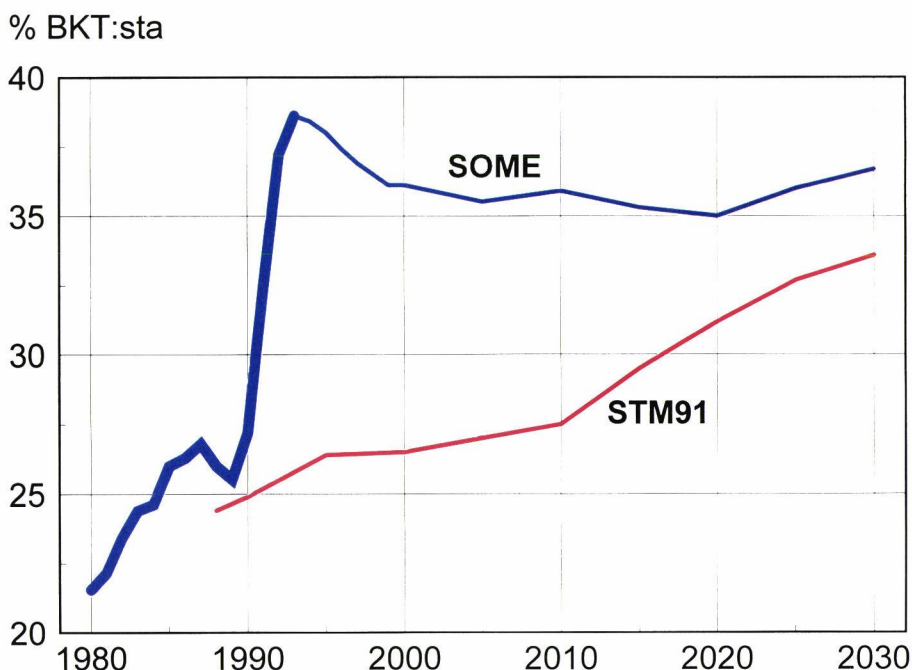
Kansantuoteosuus voi jakajana olevan tuotannon kasvun myötä painua 30 prosentin tuntumaan, mutta vasta työttömyydestä aiheutuvien kustannusten aleneminen 1980-luvun tasolle pudottaisi sosiaalimenot alle 30 prosentin kansantuotteesta.

Työpaikkoja vai palkankorotuksia

Eläkkeiden rahoituksen kannalta ratkaisevaa on palkkasumman kasvu, joka voidaan saada aikaan sekä työllisyyden paranemisella että palkankorotuksin. Suhdannousun alkaessa kansantaloudessa kasvavat yleensä muut tuotannontekijätulot eli yritysten voitot ja pääomatulot palkkoja nopeammin.

Vasta voittojen kasvun ja hyvien kysyntäodotusten myötä investoinnit lisääntyvät ja syntyy työpaikkoja, jotka helpottavat työttömyyttä ja lisäävät palkkasummaa. Nykyisessä lamassa tämä viive on ollut poikkeuksellisen pitkä, koska yritysten tulot ovat valtaosin menneet vanhojen velkojen takaisinmaksuun. Korkea reaalikorkotasoa on myös hidastanut investointien käynnistymistä.

Palkkasumman kasvua hidastaa käänteenteen alkuvaiheessa myös korkeilla työnantajien maksuilla hoidettu työttö-

Sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta vuosina 1991 ja 1994 julkaistuissa laskelmissa. (STM91 = Kohti hyvää Suomea, SOME = Sosiaalimenotoimikunta)

myydyturvan rahoitus ja työeläkemaksuun kohdistuva korotuspaine. Sen jälkeen kun työttömyydyturvan kustannukset supistuvat, on mahdollista palauttaa laman syövyttämä työeläkemaksu normaalille tasolle. Nopea talouskasvu voimistaa tulo-odotuksia kaikilla aloilla, vaikka palkankorotusvara vaihtelee huomattavasti. Kannattavuutta heikentävä kustannusten kohoaminen saattaa uhata talouskasvun pysyvyyttä.

Työeläkkeiden rahoituksen kannalta työllisyyden kautta kasvava palkkasumma on edullisempää kuin työllisyyden kustannuksella palkan korotuksilla kasvatettu palkkasumma. Näkemykselle voidaan esittää kolme perustelua. Ideologiselta kannalta pitkäikäistyöttömien kasvava joukko nakertaa ansiosidonnaisen turvan hyväksyttävyyttä. Kustannusten kannalta nykyinen indeksidonnaisuus kanavoii ansiotason korotukset välittömästi eläkeindeksiin. Pitemmällä tähtäimellä työeläkelisän kautta työttömille kanavoitua "ilmainen" eläketurva muodostaa myös merkittävän menoerän.

Kuluvan vuoden lakisääteinen eläkemeno on arvioitu 70,8 miljardiksi markaksi.⁵ Se on 34 prosenttia maan palkkasummasta. Vuonna 1990 osuus oli vielä 24 prosenttia. Ensi vuonna palkkasumma pitkästä ajasta kasvaneen eläkemenoa enemmän, mutta osuus pienenee vain hiukan eli 33 prosenttiin. Vasta palkkasumman kasvu 10 prosenttia eläkemenoa enemmän alentaisi osuuden 30 prosenttiin.

Myönteinen skenaario

Sosiaalimenotoimikunnan laskelmien ja vuoden 1991 laskelman vertailu oheisessa kuviossa osoittaa, että tarkastelujakson lopussa laskelmien välinen kansantuoteosuus tasero on noin kolme prosenttiyksikköä. Lamasta johtuva tuotannon tasero selittää koko erotuksen, koska molemmissa laskelmissa päädytään samaan sosiaalimenojen

määrään vuonna 2030. Kansantuote on kuitenkin SOME:n laskelmassa 10 prosenttia pienempi eli Kohti hyvää Suomea-raportin viitoittamalle talousuralle ei sen oletusten mukaan palattaisi.

Sosiaalimenokäsitteissä on myös jonkin verran eroa, koska lähtövuoden 1988 osuus on aikaisemmassa laskelmassa noin 1,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin SOME:n. Samoin käsittein laskien Sosiaalimenotoimikunnan luvut olisivat siten tarkastelujakson lopussa pienemmät kuin vuoden 1991 laskelmassa. Jo tehtyjen säästöpäätösten vaikutus on pitkällä aikavälillä noin kaksi prosenttiyksikköä kansantuotteesta.

Ensi vuoden ripeä talouskasvu pienentää sosiaalimenojen kansantuoteosuuden parilla prosenttiyksiköllä noin 36,5 prosenttiin. Jos lähivuosien talouskasvu olisi niin nopeaa, että vuonna 1991 arvioitu tuotantoura saavutettaisiin vuoteen 2000 mennessä, painuisi sosiaalimenojen kansantuoteosuus silloin noin 30 prosentin tuntumaan. Peruslaskelman oletaman 1,8 prosentin tuottavuuden kasvu johtaisi sen jälkeen eläkemenojen kasvun myötä osuuden hitaaseen kohoamiseen 33 prosenttiin vuonna 2030.

Sosiaalimenoja ja rahoitusta kehitettävä shokkien varalle

SOME:n mietinnöstä ja laskelmista käy selväksi, että suomalainen hyvinvointivaltio joutuu vakaviin ongelmiin, jos koettujen lamavuosien jälkeen talouskasvu jää hitaaksi. Tämä merkitsisi sosiaalimenojen vakiintumista 40 prosenttiin kansantuotteesta ellei toimeentuloturva ja palveluja olennaisesti leikata. Yhdistyneenä julkisen sektorin velkaongelmaan näin suuret sosiaalimenot johtaisivat kestävämpään tilanteeseen.

Maaikantatalouden ja -politiikan epävarmuuksista johtuen kriisiytyväkin kehitys on mahdollinen, vaikka nousun katkeamista ei yleisesti pidetä todennäköisenä. Integraation syvetessä on arvioitu, että Suomen kansantalouden suhdanneherkkyys kasvaa. Erityisesti rahapoliittisen itsenäisyyden menettäminen altistaa koko kansantalouden aikaisempaa välittömämmin ventialojen kokemiin kannattavuusmuutoksiin. Sosiaalimenoja ja niiden rahoitusta tulisi kehittää kestävämpään tällaisia shokkeja. Eläketurvassa se merkitsisi muutoksia indeksiturvaan ja rahastoinnin lisäämistä.

¹ Sosiaalimenotoimikunnan mietintö, Komiteamietintö 1994:9, Helsinki 1994

² Kohti hyvää Suomea - sosiaalipolitiikka valintojen edessä, STM:n julkaisuja 1991:, Helsinki 1991

³ Talouspolitiikan linja. Kansantalouden kehitys ja talouspolitiikka vuosina 1994 - 1998, Valtiovarainministeriö, Helsinki 1994

⁴ Suhdanne 1994/3, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Helsinki 1994

⁵ Vuoden 1994 eläkemenoennuste, Katsauksia 3/94, Eläketurvakeskus, Suunnittelu- ja laskentaosasto

BO LUNDQVIST
Eläketurvakeskuksen
erityistutkija

Yrityksen omistaja vaihtuu — miten käy työsuhteen?

Liikkeen luovutuksen vaikutuksesta on säädetty työopimuslaissa. Sen mukaan liikettä luovutettaessa siirtyvät työnantajan oikeudet ja velvollisuudet välittömästi uudelle omistajalle.

Työntekijäin eläkelaisissa erityissäännös työsuhteiden jatkumisesta yhdenjaksoisina yrityksen omistajan tai haltijan vaihtuessa. Yrityksen omistajanvaihdoksella ja liikkeen luovutuksella tarkoitetaan samaa asiaa.

Rajankäyntiä luovutuksesta

Yrityksessä tapahtuvien muutosten vaikutuksia selvittäessä on käytävä rajankäyntiä kolmen tilanteen välillä: on selvitettävä, onko kysymys "ei edes liikkeen luovutus" -tilanteesta, liikkeen luovutuksesta vai kokonaan uudesta yrityksestä.

"Ei edes liikkeen luovutus" -tilanteessa työnantajan katsotaan säilyvän tapahtuneesta muutoksesta huolimatta samana kuin ennen. Tällainen muutos on esimerkiksi osakeyhtiön osakkeiden myynti. Jos Oy Osakeyhtiö Ab:n osakkeet myydään uudelle omistajalle, työnantajana säilyy joka tapauksessa Oy Osakeyhtiö Ab, eikä kysymyksessä ole liikkeen luovutus.

Myös fuusio, jossa tapahtuu laissa säädetty yhtiön sulautuminen toiseen yhtiöön eli yhtiön oikeuksien ja velvollisuuksien yleisseuraanto, on nykyisin katsottu "ei edes liikkeen luovutus" -tilanteeksi.

Yrityksissä on viime vuosina tapahtunut paljon uudelleen järjestelyjä. Yrityksiä on myyty uusille yrittäjille. Isoista yrityksistä on irrotettu toimintoja pienemmiksi kokonaisuuksiksi muodostamalla uusia tytäryhtiöitä. Miten muutoksissa käy työntekijän työsuhteen? Onko TEL:n erityissäännös työsuhteen yhdenjaksoisuudesta edelleen tarpeen?

Kristiina Lassakainen

Työnantajan katsotaan siis säilyvän fuusiossa samana.

TEL-eläkkeen laskemisen kannalta on olennaisinta erottaa liikkeen luovutus kokonaan uudesta yrityksestä. "Ei edes liikkeen luovutuksessa" ja liikkeen luovutuksessa kummassakin TEL-työsuhteet jatkuvat yhdenjaksoisina. Eläketurvan vastuunjako varten on nämäkin tilanteet kuitenkin erotettava toisistaan.

Luovutuksella neljä edellytystä

Liikkeen luovutus tarkoittaa toimivan yrityksen tai sen osan siirtämistä toiselle yritykselle, joka ryhtyy jatkaamaan liiketoimintaa. Päämääränä on liiketoiminnan siirtäminen luovuttajan ja luovutuksensaajan välisellä sopimuksella.

Liikkeen luovutukselle on ase-

tettu neljä kriteeriä:

- luovuttajan ja luovutuksensaajan välillä on sopimussuhde
- luovutuksen kohteena on toiminnallinen kokonaisuus
- luovutuksensaajalla yritystoiminta jatkuu samankaltaisena ja
- toiminta jatkuu viivytyksettä.

Luovutuksesta sovitaan

Liikkeen luovutuksessa luovuttajan ja luovutuksensaajan välillä on yleensä sopimussuhde, johon liikkeen luovutus perustuu. Yleisemmin kysymyksessä on yrityksen tai sen osan kauppa. Luovutuksen perusteena voi olla myös vuokralleanto.

Aina ei ole edellytetty oikeuskäytännössä, että sopimus liikkeen luovuttamisesta on tehty edellisen työnantajan ja uuden työnantajan välillä. Huoltoaseman myynnissä riitti, että keskusliike osti huoltoaseman varaston ja myi sen uudelle yrittäjälle. Huoltoaseman vanhan ja uuden yrittäjän välillä ei siis ollut sopimussuhdetta. Yhteisymmärrys liikkeen luovutuksesta riitti. Huoltoaseman työntekijöiden katsottiin olevan yhdenjaksoisessa työsuhteessa.

Toisaalta työpaikkaruokailu -yrityksen antamista toisen yrittäjän tehtäväksi ei ole pidetty liikkeen luovutuksena, kun vanhan ja uuden yrittäjän välillä ei ollut sopimusta. Tilat ja kaluston vuokrasi ruokailuyrittäjälle se yhtiö,

jonka työpaikkaruokailua ruokailuyrittäjä hoiti.

Kohteena yritys tai sen osa

Luovutuksen kohteena on yritys, liike tai liiketoiminnan osa. Uusi yritys ottaa hoitaakseen samat tai vastaavat tehtävät, joita luovuttava yritys hoiti.

Luovutuksen kohteen tulee olla toiminnallinen kokonaisuus. Yleensä liikkeen luovutussopimukseen sisältyy kolme pääelementtiä:

- yrityksen toimitilojen myyminen tai vuokraoikeuden siirtäminen,
- vaihto-omaisuuden luovutus ja
- käyttöomaisuuden luovutus.

Vaihto- ja käyttöomaisuutta ei tarvitse luovuttaa kokonaisuudessaan, vaan niiden osankin luovutus riittää.

EY:n direktiivi (77/187/ETY), joka koskee työntekijäin oikeuksien turvaamista yrityksen, liikkeen tai liiketoiminnan osan luovutuksessa, saattaa olla hieman lievempi kuin suomalainen tulkintakäytäntö. Direktiivin mukaan edellytetään, että "activity ja business" siirtyy vanhalta omistajalta uudelle. Pelkkä toiminnan (activity) siirtyminen ei riitä, vaan edellytetään myös liiketoiminnan (business) tai sen osan siirtymistä. Tätä sääntelyä ei meillä vielä ole hyväksytty voimassa olevaksi laiksi.

Pelkkää työtehtävien siirtämistä toisen yrittäjän suoritettavaksi ei Suomessaakaan pidetä liikkeen luovutuksena. Myöskään pelkkää yksittäisen koneen tai laitteiston taikka tavara-avaston myyntiä ei katso ta liikkeen luovutukseksi.

Toiminnan oltava samankaltaista

Liikkeen luovutus edellyttää, että luovuttajan ja luovutuksensaajan liikkeiden tulee olla laadultaan samanlaisia tai samankaltaisia.

Palvelualan yrityksissä samankaltaisuus-kriteeri on

täytynyt muun muassa silloin, kun aikaisemman yrittäjän asiakassuhteet siirtyvät luovutuksensaajalle.

Jos tuotantoa voidaan jatkaa samoilla koneilla, samankaltaisuus-kriteeri täyttyy. Myös sille, että työntekijät kuuluvat saman työehtosopimuksen piiriin, voidaan panna painoa, jos työehtosopimuksen soveltamisala on suppea.

Oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, ettei voida edellyttää toiminnan jatkamista sa-

Kristina Issakainen

massa paikassa. Epäselvissä tilanteissa sille voidaan kuitenkin panna painoa.

Liikkeen luovutustilanteesta toiminnan tulee jatkaa viivytystä, mutta ei välttämättä välittömästi.

Lyhyet katkot siis hyväksytään. Pitemmätkin katkot on hyväksytty, jos alun alkaen on sovittu jatkamisesta, vaikka remontin tai muun sellaisen syyn vuoksi toimintaan tulee katkos. Samoin hyväksytään katkos, joka johtuu toiminnan sesonkiluonteesta (esimerkiksi hiihtokeskuksen myynti keväällä). Muutaman kuukauden katkos ei siis estä pitämistä tilannetta liikkeen luovutuksena.

Yhtiöittämisestä ei ole lakia

Yhtiöittäminen tarkoittaa olemassa olevan yhtiön jakamista kahdeksi tai useammaksi uudeksi itsenäiseksi yhtiöksi, esimerkiksi tytäryhtiöiksi. Suomessa ei ole laissa säännöksiä yhtiöittämisestä. Tilanteesta on ainoastaan verosäännös, jolle ei voi panna painoa työoikeudessa.

Yhtiöittämisessä syntyy uusi

itsenäinen yhtiö. Yhtiöittämisessä ei tapahdu sellaista yleisseuraantoa kuin fuusiossa. Siksi siinä ei voi olla kysymys "ei edes liikkeen luovutus"-tilanteesta.

Toisaalta omistajatahojen samankaltaisuus johtaa siihen, ettei kysymyksessä voi myöskään olla kokonaan uuden yrityksen perustaminen siten, että työsuhteet katkeaisivat muutoksen johdosta.

Yhtiöittämistä olisikin pidettävä liikkeen luovutuksena:

siihen liittyy sopimussuhde, luovutuksen kohteena on liiketoiminta, toiminta jatkuu samankaltaisena eikä keskeytystä yleensä ole. Tällä kannalla on myös edellä mainittu EY:n direktiivi.

Työsuhteen yhdenjaksoisuuden seurauksia

Liikkeen luovutuksessa entisen työnantajan oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät välittömästi uudelle omistajalle. Ns. vanhoina työntekijöinä palkatut saavat vuosilomayms. työsuhteeseen kuuluvat edut siten kuin työsuhde entiseen työnantajaan olisi jatkunut. Siirtyvät työntekijät voivat kuitenkin sopimuksenvaraisissa asioissa sopia uuden yrittäjän kanssa aikaisempien etuuksien muuttamisesta.

Työntekijäin eläkelakia sovellettaessa siirtyvän henkilöstön työsuhteita pidetään yhdenjaksoisina eläkettä laskettaessa.

Eläkkeen perusteena oleva palkka lasketaan kuten yhdenjaksoisesta työsuhteesta. Eläkepalkkaa laskettaessa otetaan pääsäännön mukaan huomioon ansiot enintään neljältä eläketapahtumaa

edeltäneeltä vuodelta. Jos palkka siirtymisen vuoksi alenee, eläkkeen taso heikkenee. Jos työsuhde on kestänyt pitkään ennen siirtymistä, saattaa tämä pienentää merkittävästi eläkettä.

Vastaavasti jos palkka siirtymisen vuoksi paranee, eläke lasketaan sekä siirtymistä edeltävältä että sen jälkeiseltä ajalta paremmalla palkalla. Jos palkka on säilynyt ennallaan, ei eläketurvassakaan tapahdu muutoksia.

TEL:n erityissäännös työsuhteiden jatkumisesta yhdenjaksoisina omistajanvaihdoksissa säädettiin vuonna 1963. Tuolloin eläketurvan piiriin kuulumisen odotusaika oli kuusi kuukautta. Säännöksellä pyrittiin siihen, ettei eläketurva yrityksen omistajanvaihdoksen vuoksi heikkenisi.

Nykyisin odotusaika on kuukausi. Työntekijän palkka on yhä useammassa tapauksissa alentunut siirtymisen seurauksena. Voidaan kysyä, onko TEL:n erityissäännös nykyisessä muodossaan enää lainkaan tarpeen, varsinkin kun se nykyään usein johtaa eläketurvan heikkenemiseen.

Vastuunjaossa eri säännöt

Liikkeen luovutuksessa täysitehoisesta eläkkeestä vastaa eläketurvan vastuunjaossa se eläkelaitos, joka olisi vastannut eläkkeestä, jos työntekijän olisi katsottu olleen siirtymähetken jälkeen uudessa työsuhteessa.

Silloin, kun on kysymys "ei edes liikkeen luovutus"-tilanteesta, vastuu täysitehoisesta eläkkeestä siirtyy välittömästi sille eläkelaitokselle, jossa uudella työnantajalla on vakuutus. Näin käy esimerkiksi fuusiossa.

RIITTA
KORPILUOMA
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
kehityspäällikkö

Ennakonpidätys ja sosiaaliturvamaksuvelvollisuus erilleen sekä ennakonperintärekisteri

Valtiovarainministeriö asetti 24.6.1993 työryhmän, jonka tehtävänä oli etsiä mahdollisuuksia palkkatulon ja yrittäjätulon rajanvedon selkeyttämiseksi verotuksessa.

Rajanveto nyky-lainsäädännössä

Nyky-lainsäädäntö käy palkansaajan ja itsenäisen yrittäjän välistä rajanvetoa sekä verotuksessa että sosiaaliturvassa.

Verotuksessa eroavuudet alkavat jo ennakonpidätyksessä. Palkansaajilta verot peritään ennakonpidätyksenä, jonka työnantaja pidättää maksamastaan palkasta. Itsenäiset yrittäjät maksavat veronsa ennakonkantona ennakoverolipulla. Ns. laajan palkan käsite ja ennakonpidätysvelvollisuus on myös ulotettu eräisiin sellaisiin tuloihin, jotka ovat saajalleen luonteeltaan yritystuloa tai joita ei pidetä toisen lukuun tehdystä työstä saatuna korvauksena. Tällaista tuloa on muun muassa esiintyvän taiteilijan tai urheilijan palkkio.

Palkan käsitettä rajaa itsenäisen yrittäjän käsite, koska siihen ennakonpidätyksen ei ole katsottu sopivan. Tällaisessa toiminnassa tulot kertyvät lukuisilta toimeksiantajilta tai niihin kohdistuu vaikeasti huomioon otettavia yleiskuluja.

Lopullisessa verotuksessa yrittäjätulo verotetaan elinkeinoverolain (EVL) mukaan, jos yrittäjän toiminta katsotaan elinkeinotoiminnaksi, muulloin tuloverolain (TVL) mukaan. Erot ansiotulon verotuksessa EVL:n ja TVL:n välillä eivät kuitenkaan ole olennaisen merkittäviä. Tärkeämpää on, että elinkeinotoimin-

Työnteettäjä ei pysty aina arvioimaan, toimiiko työn tekijä itsenäisenä yrittäjänä vai palkansaajana. Onko työstä pidettävä vero ja maksettava työnantajan sosiaaliturvamaksu. Nyt ratkaisuksi ehdotetaan, että sosiaaliturvamaksu peritään vain selvästä palkasta. Yrittäjänä toimiminen edellyttäisi ennakonperintärekisteriin ilmoittautumista.

nan tulosta katsotaan pääomatuloksi määrä, joka vastaa 15 prosenttia nettovarallisuudesta. Kun pääomatulon verokanta on 25 prosenttia, se voi merkitä selvää verotuksellista etua.

Työnantaja on velvollinen huolehtimaan palkansaajan ennakonpidätyksestä ja sosiaaliturvasta. Velvollisuus maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksua — kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksua — on kytketty ennakonpidätysvelvollisuuteen siten, että maksu on suoritettava ennakonpidätyksen alaisesta palkasta. Lisäksi työnantajan on huolehdittava työsuhteessa olevien työeläke- ja tapaturmavakuutuksesta. Näissä vakuutuksissa on erikseen määritelty, milloin työnantajan on vakuutettava työntekijänsä.

Yrittäjä on periaatteessa velvollinen huolehtimaan omasta sosiaaliturvastaan. Hänen on otettava itselleen eläkevakuutus. Sen sijaan tapaturmavakuutus on vapaaehtoinen. Työnantajan työttömyysvakuutusmaksun perintä on kytketty tapaturmavakuutusmaksuun, joten sen maksu riippuu tapaturmavakuutuksen yrittäjämääritelmästä. Yrittäjän ansiotulosta ei peritä työnantajan sosiaaliturvamaksua tai vastaavaa maksua.

Itsenäisen yrittäjän tunnusmerkit

Itsenäisen yrittäjän käsitettä ei ole määritelty ennakonperintälaissa (EPL) tai muussa verolainsäädännössä. Käsite on laajempi kuin EVL:n mukainen ammatti- tai liiketoiminta. Käsite on myös tehtäväkohtainen, joten sama henkilö voi toimia sekä yrittäjänä että palkansaajana. Klassinen

Kristina Issakainen

esimerkki lienee terveyskeskuslääkäri, jolla on yksityispraktiikka.

Yrittäjyyden tunnusmerkeinä voidaan pitää esimerkiksi pääoman menettämisen riskiä, ammattitaitoon perustuvaa palvelusten tarjontaa yleisesti, laajasti ja julkisesti sekä työn teettäjän johdon ja valvonnan puuttumista. Työn suorittajan asema itsenäisenä yrittäjänä on yleensä ratkaisu tavaksi kokonaisuutena.

Oikeuskäytännössä on näiden aineellisten tunnusmerkkien lisäksi painotettu myös erilaisia muodollisia tunnusmerkkejä, kuten ennakkoverolippua olemassaoloa, eläkevakuutusmaksujen suorittamista, kaupparekisteri- ja elinkeinoilmoitusten tekemistä jne. Näillä on ollut merkitystä, kun on arvioitu työn teettäjän mahdollisuutta päätellä, onko hänellä ennakonpidätysvelvollisuutta siihen liittyvine sosiaaliturvamaksuvelvollisuuksineen vai onko hänellä ollut riittävä syy pitää työn suorittajaa itsenäisenä yrittäjänä.

Sosiaalivakuutus määrittelee yrittäjän sekä yrittäjäläkeläisissä (YEL, MYEL) että tapaturmavakuutuslaissa. Määritelmät poikkeavat toisistaan. Ne ovat tiukahkoja ja edellyttävät johtavaa asemaa ja määräysvaltaa yrityksessä. Toisaalta työttömyysturvassa yrittäjyys on yleensä tulkittu melko laajasti. Periaatteessa rajanveto palkansaaja/yrittäjä perustuu lähinnä työoikeudelliseen tulkintaan. Käytännössä on tukeuduttu myös verotuksesta saataviin tunnusmerkkeihin kuten ennakonpidätysvelvollisuuteen.

Nykytilan ongelmat

Nykytilan ongelmista kaikkein polttavimpia oli työryhmän mielestä verotusratkaisujen huono ennustettavuus ja siihen liittyvä maksajan puutteellinen oikeussuoja.

Työnantajan olisi työpalvelusta ostaessaan pystyttävä kaikissa tilanteissa arvioimaan, toimiiko työn tekijä itsenäisenä yrittäjänä vai onko hänellä ennakonpidätysvelvollisuus ja siitä johtuva velvollisuus suorittaa työnantajan sosiaaliturvamaksu.

Kuitenkin maksajan mahdollisuus arvioida tilannetta pal-

kanmaksuhetkellä on aivan toinen kuin veroveranomaisen tai oikeusasteitten, jotka tarkastelevat tilannetta jälkikäteen. Tällaisia tilanteita on ollut esimerkiksi silloin, kun korvaus on maksettu yhtiölle, mutta korvaus onkin myöhemmin katsottu palkaksi työstä, joka on tehty toimeksiantajan lukuun. Työn teettäjälle vuosien kuluttua virheelliseksi katsottu ratkaisu voi johtaa kohtuuttomiin seurauksiin.

Itsenäisen yrittäjän käsite on myös epätarkoituksenmukainen aloittavan yrittäjän ja uusien taloudellisten toimintamuotojen kannalta. Työnteon muodot ovat viime vuosina voimakkaasti muuttuneet. On syntynyt runsaasti uusia yrittämisen muotoja, joihin vanhat periaatteet soveltuvat

huonosti. Toisaalta työelämän rakennemuutos ja raskas työttömyys lisäävät painetta ryhtyä itsenäiseksi yrittäjäksi.

Tällä hetkellä suunnitelmat saattavat kariutua jo siihen, että yrittäjä ei saa ennakkoverolippua, kun tiedossa on harvoja toimeksiantajia, ja toiminta on vielä pienimuotoista. Kuitenkin esimerkiksi kuntasektorilla on ollut pyrkimystä siirtää toimintoja yksityiselle sektorille. Toiminnan aloittaminen on usein suunniteltu siten, että kunnan entiset työntekijät perustavat yrityksen. Kunta on puolestaan sitoutunut ostamaan alussa kenties pääosan työsuorituksista.

Muita ongelmia, joita nykytilanteeseen liittyy, on muun muassa tietty epätasapaino

sosiaalivakuutusmaksujen suoritusvelvollisuudessa ja valvontaongelmat ennakkoveropulla veronsa suorittavista.

Kun työnantajan sosiaaliturvamaksu peritään vain ennakonpidätyksen alaisesta palkkatulosta, muodostuu maksusta eräänlainen palkkavero. Tämä lienee eräs syy, miksi yrittäjänä toimimista pidetään edullisempänä kuin työsuhdetta. Lisäksi sekä työn myyjällä että sen ostajalla on yhteinen intressi välttää maksu, kun kummankaan edut eivät riipu maksun suorittamisesta.

Vastaavanlainen epätasapaino liittyy työnantajan työttömyysvakuutusmaksuun, joka peritään tapaturmavakuutuksesta palkkasummasta. Ongelma johtuu siitä, että tapaturmavakuutuksen mukaan yrittäjäksi katsotaan paljon pienempi joukko kuin työttömyysturvan mukaan. Yrittäjä ei siten välttämättä saa ansiopäivärahaa, vaikka hänen palkkatulostaan maksetaan työntekijän työttömyysvakuutusmaksua.

Ehdotettu uudistus

Työsuorituksen ostajan pitää voida jo maksuhetkellä ratkaista, mitkä velvollisuudet hänellä on. Velvollisuudet on siis määriteltävä siten, että ne perustuvat sellaisiin tosiasioihin, jotka kohtuudella voivat olla tiedossa tai selvitetävissä.

Ratkaisu rakentuu kolmeen perusmuutokseen:

- 1) pyritään määrittelemään palkka
- 2) irrotetaan ennakonpidätyksellisyys ja velvollisuus maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksu toisistaan
- 3) säädetään, että ennakkoerintä ennakonkantona perustuu rekisteröintiin.

Uudessa järjestelmässä siis

- työn teettäjällä olisi velvollisuus toimittaa ennakonpidätys ja suorittaa työnantajan sosiaaliturvamaksu vain selvästä palkasta

- ennakonpidätys on toimitettava myös muusta kuin palkkana pidettävästä korvauksesta, jos työn suorittaja ei ole rekisteröity ennakonperintärekisteriin. Työnantajan sosiaaliturvamaksua ei kuitenkaan tällöin olisi suoritettava.

Palkan käsite kapenisi

Palkkana pidettäisiin korvausta, joka saadaan virkasuhteesta tai ilmeisessä työsuhteesta tai vastaavassa. Palkkaa olisivat lisäksi eräät erikseen luetellut, luonteeltaan henkilökohtaisesta työsuorituksesta saadut korvaukset, kuten luento- ja esitelmäpalkkiot, kokouspalkkiot ja hallintoelimen jäsenyydestä saadut palkkiot. Tarkoituksena on, että työn teettäjä itse voisi ratkaista velvollisuutensa osapuolten sopimuksella.

Palkan käsite siis kapenisi nykyisestä laajan palkan käsitteestä. Todettakoon kuitenkin, että työsuhteesta suoritusta korvauksesta tulkinta säilyisi nykyisellään (mm luontaisedut yms. luettaisiin edelleen palkkaan) eli palkan laadullista käsitettä ei supistettaisi.

Palkan käsite perustuisi työsuhteen käsitteeseen, mutta se poikkeaisi vastaavasta työoikeudellisesta käsitteestä. Työnantajan olisi kyettävä ratkaisemaan asia jo maksuhetkellä silloin tiedossa olevien asioiden perusteella.

Työsuhteen olemassaolon tulisi siis olla ilmiselvää. Näin olisi, jos osapuolet ovat solmineet keskenään työsuhteen, tai jos sopimuksessa on sovittu muutoin työsuhteen olemassaolosta tyypillisesti kuuluvista ehdoista, kuten eläkevakuutusmaksujen suorittamisesta.

Osapuolet eivät kuitenkaan voisi sopia muusta kuin työsuhteesta, jos objektiiviset olosuhteet sen osoittavat.

Ennakonpidätysvelvollisuus ja ennakonperintärekisteri

Ennakonpidätys olisi aina toimitettava myös muista kuin selvänä palkkana pidettävistä korvauksista, jos saajaa ei ole merkitty ennakonperintärekisteriin.

“Ennakkoerintärekisteriin merkittäisiin se, joka harjoittaa tai todennäköisesti ryhtyy harjoittamaan elinkeinotoimintaa tai maataloutta taikka muuta tulonhankkimistoimintaa, josta saatua vastiketta ei ole pidettävä palkkana.”

Ennakkoerintärekisteriin kuu-

luminen olisi vapaaehtoista ja liittäminen tehtäisiin hakeuksesta. Tarkoitus kuitenkin on, että kaikki yleisesti yrittäjiksi mielletävät, kuten ainakin kaikki elinkeinoverolain alaiset ja arvonlisäverovelvolliset, kuuluisivat rekisteriin. Muun muassa siirtymävaiheessa ja esimerkiksi nimenmuutoksissa yms. viranomaiset voisivat hoitaa rekisteröinnin.

Rekisteröinti ei vaikuttaisi lupulliseen verotukseen, vaan se olisi vain ennakkoperintää koskeva ratkaisu. Sen tähden ei olisi syytä rajoittaa rekisteriin pääsyä. Samalla se helpotaisi myös aloittavan yrittäjän mahdollisuutta saada ennakkoverolippu.

Toisaalta rekisteröinti mahdollistaa veroviranomaisten aiempaa tarkemman seurannan. Rekisteröintiin liittyisi nimittäin tietyt ilmoittamisvaatimukset sekä sanktiomahdollisuutena rekisteristä poistaminen. Mikäli verovelvollinen selvästi laiminlyö velvollisuuksiaan tai väärinkäyttää rekisteriasemaansa, hänet voitaisiin poistaa rekisteristä viranomaisen päätöksellä.

Käytännössä se merkitsee sitä, että työstä saadut korvaukset tulevat ennakonpidätyksen alaisiksi. Tämä ilmeisesti heikentää työn suorittajan mahdollisuuksia myydä työtään muuna kuin palkansaajana muihin yrittäjiin verrattuna. Rekisteristä poistamisesta voitaisiin myös tiedottaa tai tieto julkistaa työn teettäjien oikeusturvan vuoksi, jos rekisteristä poistettu jatkaa toimintaansa. Melko ankara sanktio on kuitenkin välttämätön, jotta rekisteriin pääseminen voisi olla helppoa.

Työn teettäjälle riittäisi, että hän tarkistaa korvauksen saajan olevan merkitty ennakkoerintärekisteriin korvauksen maksuhetkellä.

Ansiotulosta perittävä sosiaaliturvamaksu

Työryhmän ehdotukset johtavat väistämättä siihen, että työnantajan sosiaaliturvamaksun maksupohja supistuu nykyisestä. Palkan määrittely muutoksen takia maksun tuotto voisi alentua noin 2,5 - 3,0 prosenttia vuodessa, eli nykytasolla noin 300 miljoonaa markkaa. Menetys oli-

si korvattava joko nostamalla työnantajan maksuja, valtion osuudella tai laajentamalla maksajien ryhmää myös muuhun ansiotuloon.

Työryhmän enemmistö katsoi, että myös eri tulonsaajaryhmien verotuksellinen tasarvo edellyttäisi sosiaaliturvamaksujen perimistä tasapuolisesti kaikista ansiotulosta. Siksi työryhmä ehdottaa, että tulisi säätää erityinen ansiotulosta suoritettava sosiaaliturvamaksu. Se perittäisiin sellaisesta ansiotulosta, jota ei ole pidettävä palkkana.

Työryhmä ehdotti myös, että kotitaloudet vapautettaisiin ennakonpidätysvelvollisuudesta aina, kun samalle saajalle vuoden aikana maksettava määrä alittaa tietyn verohallituksen vahvistaman määrän. Vastapainoksi kotitalouksien tulisi ilmoittaa maksamansa suoritukset ja niiden saajat veroilmoituksessaan.

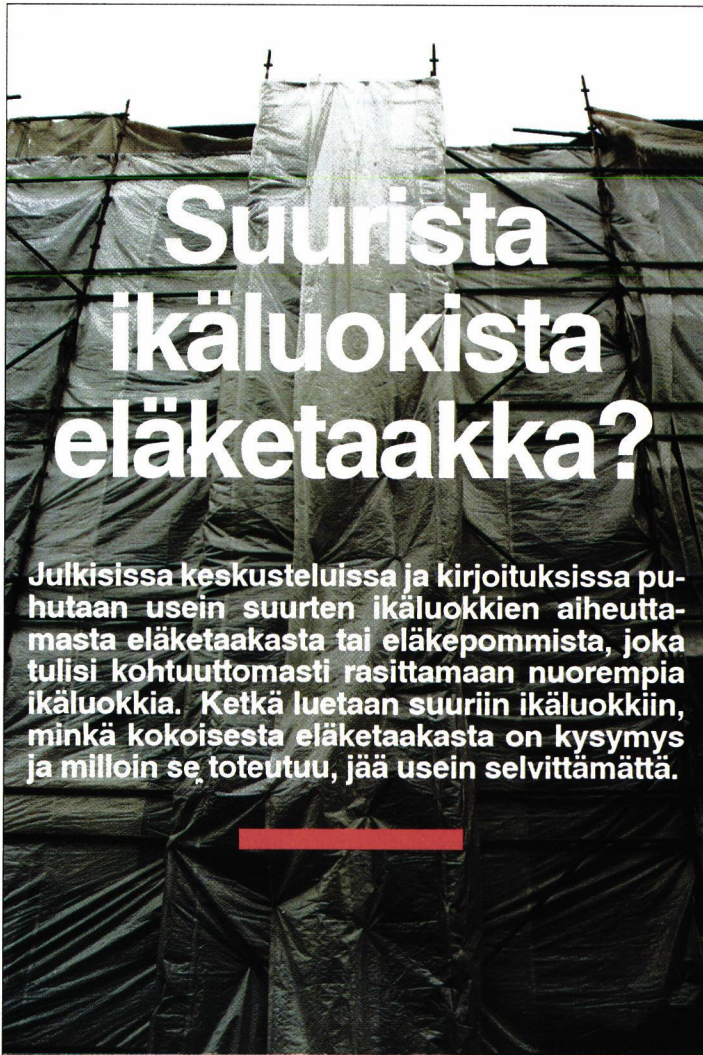
Ehdotusten arviointia

Ehdotus selkeyttäisi merkittävästi työn teettäjän velvollisuuksia. Se takaisi myös oikeusturvan nykyistä paremmin. Vero-ongelmilta ei kuitenkaan kokonaan voitane välttyä niin kauan kuin verotuksen epäneutraalisuus säilyy. Siihen liittyy pyrkimys valita verotuksellisesti edullisempi ratkaisu tarkoituksenmukaisuudesta huolimatta.

Epäneutraalisuuden yksi tärkeä osa on työnantajan sosiaaliturvamaksun periminen vain palkkatulosta. Muissa sosiaalivakuutusmaksuissa maksu ja etuuden vastaavuus toteutuu suurin piirtein, jolloin ei myöskään löydy vastaavaa yhteistä intressiä maksun kiertämiseen.

Sosiaaliturvamaksun sitomisen selvään palkkaan ja uusi vaatimus siitä, että ennakkoerintärekisteriin ilmoittautumista, pakottaa osapuolet keskenään entistä paremmin sopimaan jo sopimusta tehtäessä, tehdäänkö työ työsuhteessa vai yrittäjänä.

**CARIN
LINDQVIST-VIRTANEN**
*Sosiaali- ja terveysministeriön
erikoistutkija*

Suurista ikäluokista eläketaakka?

Julkisissa keskusteluissa ja kirjoituksissa puhutaan usein suurten ikäluokkien aiheuttamasta eläketaakasta tai eläkepommista, joka tulisi kohtuuttomasti rasittamaan nuorempia ikäluokkia. Ketkä luetaan suuriin ikäluokkiin, minkä kokoisesta eläketaakasta on kysymys ja milloin se toteutuu, jää usein selvittämättä.

pahtua suuriakin heilahtelua, joilla luonnollisesti on ainakin hetkellistä vaikutusta eläkkeiden rahoitukseen.

Laskelmat perustuvat sosiaalimenotoimikunnan oletuksiin, joita on jatkettu vuoteen 2070 saakka. Työllisyyden on oletettu paranevan nykyisestä vuoteen 2015 mennessä siten, että sen jälkeen työttömyysaste olisi 5,1 prosenttia. Laskelmien väestöpohjana on käytetty Kelan väestöennustetta vuodelta 1993, jota Kela on jatkanut vuoteen 2070. Väestöennusteen mukainen Suomen väkiluku olisi silloin noin 4,2 miljoonaa.

Ikäluokkien koko vaikuttaa eläkkeiden rahoitukseen

Kuviossa 1 on vuosina 1940-1992 elävänä syntyneet ja Kelan väestöennusteen mukainen syntyvyys vuoteen 2050 saakka. Kuvioon on lisäksi piirretty se syntyvyyden taso, jolla väestö pysyisi tulevaisuudessa noin viidessä miljoonassa. Tarvittava syntyvyyden taso riippuu luonnollisesti kuolevuudesta. Kuviossa esitetty 65 000 syntyneen taso vastaa vuoden 2010 arvioitua kuolevuutta.

Käsite 'suuret ikäluokat' on käytännössä hyvin epämääräinen. Kuvion 1 perusteella voidaan ko. aikavälillä ajatella keskimääräiseksi syntyvyyden tasoksi esimerkiksi edellä mainittu 65 000. Tällöin, vuonna 1942 syntyneitä lukuunottamatta, vuosina 1940-1969 syntyneet ikäluokat olisivat keskimääräistä suurempia ja suurin osa vuoden 1969 jälkeen syntyneistä ikäluokista keskimääräistä pienempiä.

Kuvion 1 perusteella olisi myös mahdollista määritellä suuriksi ikäluokiksi vuosina 1940-1969 syntyneet. Näistä ikäluokista on käytetty nimitystä suurten ikäluokkien sukupolvi (Pekka Parkkinen: Keskustelualoitteita/ 58, VATT 1993). Toisaalta tulevaisuudessa aina tiettyä ikäluokkaa edeltävät ikäluokat ovat kuvion mukaan pääsääntöisesti suuria.

Työeläkejärjestelmän rahoitukseen ikäluokkien koolla on

Kristina Issakainen

Suurten ikäluokkien aiheuttama eläketaakka on jäänyt vain arvailujen varaan osittain siitä syystä, että eri toimikuntien ja komiteoiden eläketurvaa koskevat laskelmat on ulotettu korkeintaan vuoteen 2040. Eläketaakan suuruuden selvittämiseksi laskelmat on ulotettava pitemmälle, jotta nähdään, millaiseksi eläkemenon ja palkkasumman suhde pitkällä aikavälillä vakioituu.

Vaikka suurten ikäluokkien käsite on epämääräinen, sillä yleensä tarkoitetaan viime sodan jälkeisiä ikäluokkia. Suuriin ikäluokkiin luettavat syntymävuosiluokat vaihtelevat kuitenkin eri yhteyksissä. Useimmiten niihin on luettu vuosina 1946-1950 syntyneet viisi ikäluokkaa. Vuosina 1946-1949 syntyi yli 100 000 lasta ja vuonna 1950 vielä runsaat 98 000. Tällainen määrittely tuntuu hyvin suppealta, kun tarkastellaan vuoden 1940 jälkeistä väestönkehitystä ja väestöennusteita tulevasista syntyvyyydestä.

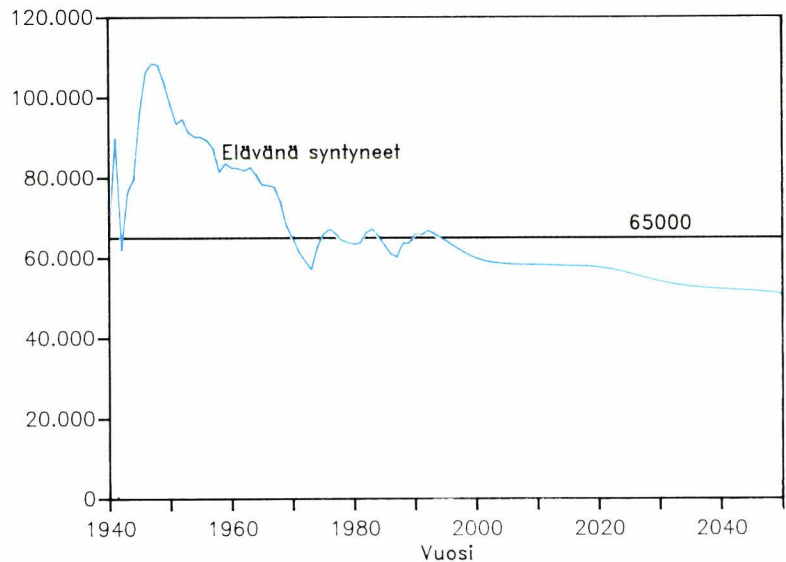
Mallilaskelma vuoteen 2070

Tämän artikkelin tarkoituksena on antaa käsitys suurten ikäluokkien aiheuttaman eläketaakan suuruudesta, ajankohdasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä siitä, mikälaisiksi eläkemenon ja palkkasumman suhde saattaisi tulevaisuudessa muodostua. Sitä varten työeläkemenoja koskevat laskelmat on ulotettu vuoteen 2070.

Näin pitkälle ulottuvaa laskelmaa ei missään mielessä voida enää pitää ennusteena, vaan tiettyihin oletuksiin perustuvana mallilaskelmana, jota tulevaisuudessa oletuksista poikkeavat tapahtumat saattavat muuttaa huomattavasti.

Esimerkiksi syntyvyydestä oletettu laskeva trendi saattaa jossakin vaiheessa kääntyä noususuuntaan, joka pitkällä aikavälillä tulee pienentämään eläkemenon ja palkkasumman suhdetta. Siirtolaisuudessaakin saattaa tapahtua voimakasta muutosta, jolla myös on vaikutusta suuntaan tai toiseen. Lisäksi taloudessa saattaa pitkällä aikavälillä ta-

Kuvio 1. Elävänä syntyneet vuosina 1940-1992 ja ennuste vuoteen 2050

merkitystä. Muutama suuri tai pieni ikäluokka ei vaikuta eläkkeiden rahoitukseen merkittävästi, vaan tärkeintä on ikäluokkien koossa tapahtuva pitemmän ajan trendimäinen kehitys. Kuvion 1 mukaan ikäluokkien koot pienenevät trendimäisesti, jolloin pienemmät ikäluokat joutuvat jatkuvasti rahoittamaan suurempien ikäluokkien eläkkeitä. Tästä seuraa luonnollisesti, että eläkkeiden rahoitukseen tarvittavat maksut ovat korkeammat kuin mitä ne olisivat, jos ikäluokat olisivat saman suuruisia tai nuorempia ikäluokat aina vanhempia suurempia.

Koska laskelmassa työttömyysaste ja varhaiseläkkeiden alkavuudet on vuoden 2020 jälkeen vakioitu, niin työeläkemenojen ja palkkasumman suhteen kehitykseen pitkällä aikavälillä vaikuttaa erityisesti yli 65-vuotiaiden ja työikäisen väestön suhteessa tapahtuva kehitys eli ns. vanhushuoltosuhte.

Laskelman pohjana olevassa väestöennusteessa vanhushuoltosuhte on 0,22 vuonna 1994 ja yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä noin 14 prosenttia. Väestöennusteen mukaan vanhushuoltosuhte tulisi nousemaan vuoteen 2030 mennessä noin 0,40:een.

Vanhushuoltosuhte vakioituu vuoden 2045 jälkeen noin 0,36:een ja yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä noin 22 prosenttiin. Suhteellisen suureen vanhushuoltosuhteen

seen voi tulevaisuudessa merkittävimmin vaikuttaa syntyvyyden kääntymisen riittävän aikaisessa vaiheessa nousuun. Suurempi siirtolaisuus voisi lisätä työvoimaa välittömästi, mutta siirtotyövoimaan perustuvan työvoiman lisäyksen olisi kuitenkin oltava jatkuvaa. Muussa tapauksessa työvoiman tuonnin loputtua ja siirtolaisväestön vanhetessa eläkkeiden maksumeno vain nousisi entisestään.

Työeläkemenoit vakioituvat 33 prosenttiin

Kuvio 2 esittää yksityisen sektorin työeläkemenoja prosentteina palkkasummasta ja sitä, kuinka työeläkemenoit jakautuvat ennen vuotta 1946 syntyneille, vuosina 1946-1950 syntyneille suurille ikäluokille, 1951-1969 syntyneille ja vuoden 1969 jälkeen syntyneille ikäluokille. Koska edellä määriteltäisiin ryhmiin kuuluvat eri määrä ikäluokkia, eivät näiden ryhmien eläkemenoit ole keskenään vertailukelpoisia.

Kuvion 2 mukaan yksityisen sektorin työeläkemenoit prosentteina palkkoista laskettauna kasvavat nykyisestä noin 21 prosentista vuoteen 2030 mennessä noin 34 prosenttiin. Se ilmeisesti edustaa paljon puhuttua suurten ikäluokkien aiheuttamaa eläkepomia.

Vuoden 2030 jälkeen palkkasummaan suhteutetut työelä-

kemenot laskisivat vuoteen 2050 mennessä noin 1,5 prosenttiyksikköä ja kasvaisivat hiukan vakioituen sitten vuoden 2060 jälkeen noin 33 prosenttiin. Vakioituminen seuraa pääasiassa oletetusta väestön kehityksestä, jossa vanhushuoltosuhte vakioituu. 33 prosentin taso muodostuisi siten pitkällä aikavälillä laskelman oletuksien mukaisissa olosuhteissa yksityisen sektorin työeläkejärjestelmän hinnaiksi tuleville sukupolville.

Suurtyöttömyys tasaa eläkemenoit huippua

Vuoden 2030 paikkeilla palkkoihin suhteutetuissa eläkemenoissa oleva pieni huippu johtuu suurista ikäluokista, mutta ei ainoastaan 1946-1950 syntyneistä, vaan myös näitä ennen ja heidän jälkeensä syntyneistä. Huipun jääminen yksityisellä sektorilla näinkin pieneksi johtuu osittain nykyisestä lamasta, jonka aikana suuren työttömyyden vuoksi tulevaa eläkeoikeutta jää karttumatta.

Ilman nykyistä työttömyyttä huippu olisi arviolta kaksi prosenttiyksikköä korkeampi. Vuoden 2050 paikkeilla olevan pienen kuopan on aiheuttanut suurimmaksi osaksi silloinen väestörakenne ja osittain myös pitkälle 2000-luvulle saakka jatkuva suuri työttömyys. Vuoden 2030 paikkeilla oleva pieni huippu voidaan haluttaessa tasata rahastoinnin avulla. Silloin työssä olevat ikäluokat eivät joutuisi maksamaan suurem-

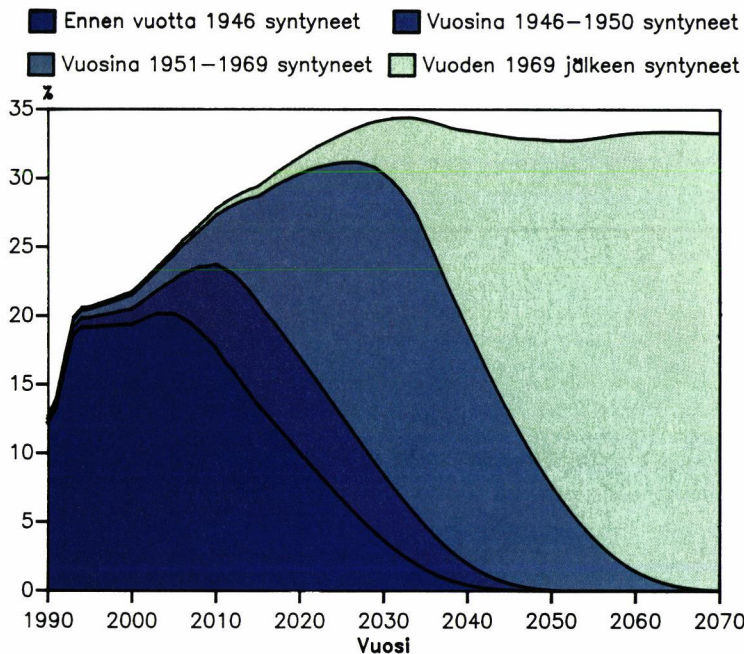
pia maksuja kuin heidän lapsensaakaan.

Vuosina 1946-1950 syntyneiden suurten ikäluokkien eläkemenoit ovat suurimmillaan vuonna 2015, jolloin näistä nuorimmat ovat juuri jääneet vanhuuseläkkeelle. Heille menevä osuus yksityisen sektorin työeläkemenoista on noin neljännes. Se on noin seitsemän prosenttia palkkasummasta. Vuoden 2015 jälkeen suurille ikäluokille maksettava osuus eläkemenoista pienee henkilöiden lukumäärän vähetessä.

Vuoden 2030 paikkeilla, jolloin yksityisen sektorin eläkemenoit prosentteina palkkoista ovat suurimmillaan, suurten ikäluokkien osuus eläkemenoista on vain noin 12 prosenttia, mikä on alle 4,5 prosenttia palkkoista. Karkeasti voidaan päätellä, että jos ko. suuret ikäluokat olisivat olleet lukumäärältään esimerkiksi vain vuosien 1951-1969 keskitasoa, heistä aiheutuisi kuitenkin kustannuksia vuonna 2015 noin 5,5 ja vuonna 2030 noin 3,5 prosenttia palkkoista. Vuosina 1946-1950 syntyneiden suurten ikäluokkien aiheuttama eläkepomia suuruus olisi edellä esitettyssä tapauksessa noin yksi prosentti palkkasummasta.

Viidestä ikäluokasta ei yksin taakkaa

Kuten kuvioista 2 ja edellä olevasta tarkastelusta voidaan todeta, viisi ikäluokkaa eivät yksin voi muodostaa eläkejärjes-

Kuvio 2. Yksityisen sektorin ikäryhmittäisiä työeläkemenoja prosentteina palkoista

telmään mitään suurta taakkaa, vaikka nämä ikäluokat olisivatkin muita suurempia. Suurten ikäluokkien eläkemenoja kasvattava vaikutus osuu suureksi osaksi sille ajanjaksolle, jolloin yksityisen sektorin työeläkejärjestelmän voimaantulovaiheen aikaisia, vaajaan karttumaan perustuvia eläkkeitä on vielä runsaasti maksussa ja siten palkkoihin suhteutetut työeläkemenot ovat vielä vakioituvaa tilaa alemmalla tasolla.

Lisäksi väestörakenne on vielä vuoteen 2018 saakka suhteellisen edullinen verrattuna sen jälkeiseen aikaan. Osittain suurten ikäluokkien vuoksi yksityisen sektorin palkkoihin suhteutettujen työeläkemenojen voidaan ajatella saavuttavan niiden vakiotason aikaisemmin.

Jos suuriksi ikäluokiksi luetaisiin vuosina 1940-1969 syntyneet, niin vuonna 2030 heille maksettava eläkemenon yksityisellä sektorilla yhteensä noin 30 prosenttia palkkasummasta. Jos ko. vuosina olisi syntynyt vain 65 000 lasta, niin heille maksettava eläkemenon olisi noin 23 prosenttia palkkasummasta. Siten näiden ikäluokkien keskimääräistä suurempi koko kasvattaa vuoden 2030 palkkoihin suhteutettua eläkemenoa noin seitsemällä prosenttiyksiköllä. Prosenttiluku riippuu luonnollisesti keskimääräisen syntyvyystason valinnasta.

Vertaileva syntyvyystaso voitaisiin valita myös syntyvyys-

den pitkän aikavälin trendin mukaan, jolloin edellä mainittu seitsemän prosenttiyksikköä jäisi alle neljään prosenttiyksikköön. Näihin tuloksiin tuo epävarmuutta 1960-luvulla ja 1970-luvun loppupuolella tapahtunut voimakas maastamuutto ja myöhempi paluumuutto, joita ei ole voitu ottaa tarkasti huomioon. Muuttoliikkeen tarkka huomioimattomuus saattaisi hiukan alentaa tässä lasketussa keskimääräistä suurempien ikäluokkien eläkemenoa kasvattavia vaikutuksia.

Jos laskelmaan otetaan mukaan myös julkinen sektori, niin vuoden 2030 paikkeilla oleva huippu muodostuu noin 2,5 prosenttiyksikköä vakiintuvaa tasoa korkeammaksi eli noin 1,5 prosenttiyksikköä korkeammaksi kuin pelkästään yksityistä sektoria tarkasteltaessa. Tämä 1,5 prosenttiyksikköä koostuu monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Julkisen sektorin työpaikat lisääntyivät huomattavasti vielä 1980-luvun nousukaudella, jolloin myös eläkettä karttui useammille julkisen sektorin parempien eläke-etuuksien mukaan. Taloudellisen laman seurauksena näitä työpaikkoja vähennetään voimakkaasti 1990-luvulla pääasiassa luonnollisen poistuman kautta.

Julkisen sektorin palvelusta sisältäviin työuuriin työttömyys merkitsee paremman eläketurvan vuoksi usein myös pienempää eläketurvan

menetystä kuin pelkästään yksityisen sektorin palveluun perustuviin työuuriin. Nykyinen työttömyys ei tule vaikuttamaan vuoden 2030 paikkeilla julkisen sektorin eläkettä sisältäviin vanhuuseläkkeisiin samalla tavalla kuin pelkkiin yksityisen sektorin eläkkeisiin.

Vuoden 1995 alusta toteutetaan julkisen sektorin eläkeuudistus, jonka seurauksena eläkkeet muutetaan asteittain karttumaltaan TEL-tasoisiksi ja vanhuuseläkeikiä nostetaan myös asteittain. Eläkeuudistuksen hitaan voimaantumisen vuoksi vuonna 2030 on vielä maksussa sellaisia eläkkeitä, joiden tavoitetaso on ollut 66 prosenttia palkasta ja vastaava karttuma-aika 30 vuotta.

Julkisen sektorin eläkemenoja kasvattavista tekijöistä huolimatta vuosina 1946-1950 syntyneiden suurten ikäluokkien suhteellinen osuus kokonaismenoista säilyy suurin piirtein samana kuin yksityisellä sektorilla. Siten julkisen sektorin paremmista eläke-eduista pääsevät silloin nauttimaan muutkin kuin suuret ikäluokat, tosin nuoremmat ikäluokat vähemmän.

Vuosina 1940-1969 syntyneille ikäluokille maksettava työeläkemenon on vuonna 2030 yhteensä noin 33 prosenttia palkkasummasta. Jos tässäkin yhteydessä ajateltaisiin näiden ikäluokkien kooksi 65000, heille maksettava eläkemenon

olisi noin 25 prosenttia palkkasummasta. Tässä tapauksessa keskimääräistä suuremmat ikäluokat kasvattavat vuoden 2030 palkkoihin suhteutettua eläkemenoa noin kahdeksan prosenttiyksikköä.

Edellä on esitetty laskelmien tuloksia keskimääräistä suurempien ikäluokkien vaikutuksesta tulevaan eläkemenoon. Eläkkeiden rahoitusmahdollisuuksien arviointi on kuitenkin moniulotteisempi, koska nämä ikäluokat jättävät tuleville sukupolville perinnöksi myös enemmän kansallisvarallisuutta, mikä osaltaan helpottaa eläkemenon rahoittamista.

TIMO KORPELA
Eläketurvakeskuksen
matemaatikko

TYÖELÄKE LEHTEÄ LUETAAN

Ihmisläheisyyttä ja kevennystä toivotaan

**Kolme neljästä Työeläkkeen lukijasta lukee lehteä säännöllisesti. Säännöllisimmin lehteä lukevat työeläkelaitoksen työntekijät. Satunnaisesti Työeläkettä lukee neljäsosa haastatelluista: he selaa-
vat vain osan vuosittain ilmestyneistä lehdistä. Yksi haastatelluista ei lue Työeläkettä lainkaan.**

Lukijat arvioivat lukemisen vähentyneen viime aikoina erityisesti työkiireiden takia.

Tiedot työeläkkeen lukutottumuksista ovat peräisin lukijatutkimuksesta, joka tehtiin 17.1-24.2.1994. Työeläkkeen osoiterekisteristä valittua 40 henkilöä haastateltiin heidän työpaikoillaan Helsingissä, Jyväskylässä ja Tampereella.

Haastatellut olivat virkailijoita työeläkelaitoksesta, vakuutusyhtiöistä, eläkesäätiöistä, työmarkkinajärjestöistä sekä toimittajia, kansanedustajia ja tutkijoita. Iältään he olivat 27-57 vuotiaita ja keski-ikä oli n. 40 vuotta. Miehiä oli 21 ja naisia 19, johtavassa asemassa oli 25 ja muussa asemassa 15 henkilöä.

Haastattelussa lukijoita pyydettiin kertomaan miten ja miksi he lukevat Työeläkettä ja esittämään lehteä koskevia mielipiteitä ja toiveita. Lukijoiden mielikuvaa Työeläkkeestä selvitettiin mielikuvi-tusleikillä.

Selailen, erikoistuen, perehtyen

Tavallisesti Työeläkkeen lukeminen aloitetaan katsomalla sisällysluetteloa ja silmäilemällä lehti läpi. Sisällysluettelosta valitaan mielenkiintoisilta vaikuttavat artikkelit luettavaksi. Silmäilemällä artikkeleiden otsikot ja kuvat lukija tutustuu lehteen ja varmistaa ettei mitään mielenkiintoista jäänyt huomamatta.

Työeläkkeen lukijat selailevat lehteä hyvien juttujen varalta, erikoistuvat tiettyihin aiheisiin tai perehtyvät hyvin tunnetusti lähes joka artikkeliin. Kaikki lukevat Työeläkettä valikoiden. Tärkeimpiin juttuihin tehdään muistiinpanoja ja alleviivauksia. Tärkeimmät jutut ja lehdet myös säilytetään.

Lehtiä säilytetään valikoivasti, koska kaikkea tietoa ja paperia on mahdoton säilyttää tai koska lehti saadaan käyttöön vain muutamaksi päiväksi, jolloin siitä kopioidaan tarpeelliset osat.

Tärkeä tietolähde

Työeläkettä luetaan, koska uudistuksista ja alalla vallitsevista näkemyksistä halutaan pysyä ajan tasalla, koska se on tarpeellinen työssä, elämäntilanteesta johtuvasta mielenkiinnosta, uteliaisuudesta ja koska lehti on saatavilla.

Työeläkkeen lukemiseen vaikuttavat käytettävissä oleva aika, lehden saatavuus, vastaanottajan kiinnostus työeläkeasioita kohtaan ja niiden tärkeys työn hoitamisessa. Työeläkelehteä käytetään lähenteenä lehtiartikkeleissa, esitelmissä ja puheissa, pohjustuksena koulutustilaisuuksissa, apuna työssä ja opiskelussa.

Vanhoina lehtiä säilyttää ja lukee puolet haastatelluista.

Vanhoiden lehtien lukemista vaikeuttaa se, että kulloinkin tarpeellisten artikkeleiden sijaintia on vaikea muistaa. Kukaan ei maininnut käyttävänsä lehdessä kerran vuodessa ilmestyvää hakemistoa. Yleensä luotetaan siihen, että tarvittavan tiedon saa aina joltakin asiantuntijalta.

Mielikuva ihmisenä

Haastateltuja henkilöitä pyydettiin kuvittelemaan Työeläke-lehti ihmiseksi ja useimmiten Työeläke kuviteltiin seuraavalla tavalla: Iältään Työeläke on noin 40 - 50 vuotias, asiallinen ylempään keskiluokkaan kuuluva henkilö, jonka sukupuolella ei ole merkitystä. Henkilö pukeutuu hyvin siististi ja asuu esikaupunkialueella rivitalossa.

Tästä linjasta löytyi myös poikkeuksia: positiivisimmassa mielikuvissa Työeläkettä kuvailtiin sosiaaliseksi henkilökksi ja oman alansa vahvaksi asiantuntijaksi, kun taas negatiivisimmassa mielikuvissa Työeläke oli pysähtynyt ja elämänsä hukkaan heittänyt henkilö.

Mielikuvat Työeläkkeestä henkilönä ovat jokseenkin yhteneväisiä riippumatta haastateltujen ryhmästä tai ammattista. Mielikuvat eroavat toisistaan lähinnä positiivisuudessaan tai negatiivisuudessaan. Mielikuvien kytke-

nen työeläkejärjestelmään osoittaa, että lukijat pitävät lehteä työeläkejärjestelmän edustajana.

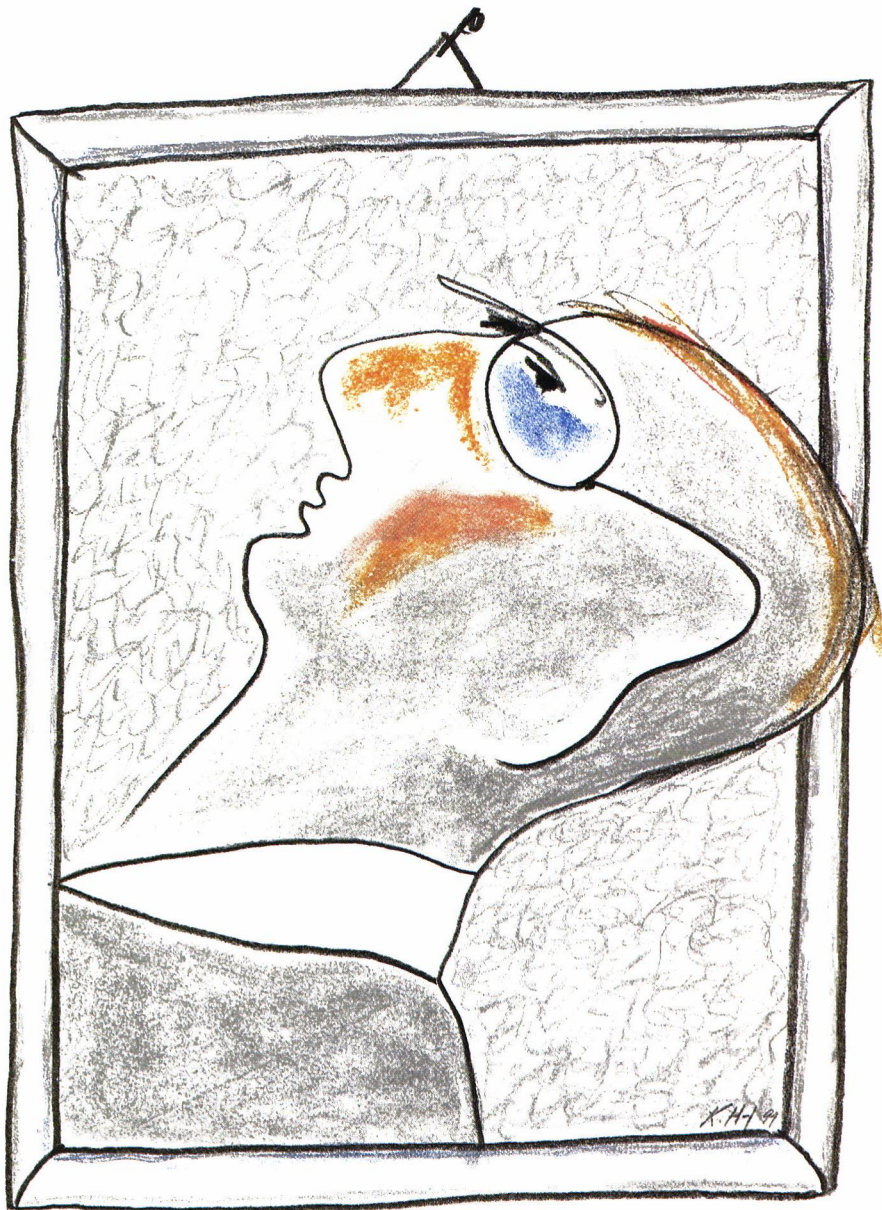
Yleensä Työeläkettä pidetään hyvänä lehtenä, tosin enemmän asiallisena kuin kiinnostavana. Työeläkkeestä saa ajankohtaista ja tarpeellista tietoa uudistuksista ja muutoksista. Sen avulla pysyy ajan hermolla.

Ammattiasiat etusijalle

Lukijat pitävät Työeläkkeen ensisijaisena tehtävänä ammattialan ajankohtaisista asioista tiedottamista, mutta he ovat myös kiinnostuneita ihmisistä, heidän mielipiteistään ja keskustelun käymisestä lehdessä.

Keskustelun käymisestä lehdessä on kaksi vastakkaista kantaa. Keskustelun lisäämistä vastustetaan, koska Työeläke ilmestyy harvoin, kohde-ryhmä on suppea ja siksi, että Työeläkkeen tehtävänä on kertoa vain faktaa. Keskustelua kaivataan, koska sen avulla järjestelmän uskotaan pysyvän aktiivisena ja uudistuvana.

Vakiopalstoista positiivista palautetta saivat erityisesti Tiedoksi-palsta ja Eläke-Eetu. Nimitykset-palsta sai useimmin kritiikkiä: sitä pidettiin turhana ja nimityksiä vertailukelvottomina. Ne jotka osasivat englantia, pitivät Eng-

lish Summarya hyvänä ammattialan sanaston oppituntina ja tapana tiedottaa Suomen eläkeasioista ulkomaille.

Työeläkkeen kielen vaikeus on suhteellista. Yleiskirjeitä varsinaisina työvälineinä käyttäville Työeläkkeen teksti on helppoa, mutta eläkealaa tuntemattomille vaikeaa. Myös suhtautuminen vaikuttaa käsitykseen tekstin vaikeudesta: "ei tällaisesta asiasta voi kirjoittaa helpottajuisesti".

Liiankin siisti?

Ulkoasua pidetään hyvänä, siistinä ja asiallisena, mutta erityisesti aukeaman pituisia tekstisivuja raskaina. Joidenkin mielestä siisteys ja asiallisuus on hyvä asia, toisia se ärsyttää. Lehden siisteydellä viitataan myös lehdessä annettuihin mielipiteisiin, haastatteluihin ja yleiseen linjaan.

Lehden ulkoasussa monet kiinnittävät huomiota lehden kalleuteen tai juhmallisuuteen. Kalliin vaikutelman antavat värikuvat ja paperi. Kalleus herättää ristiriitaisia ajatuksia: toisaalta lehti pitäisi tehdä halvalla, mutta toisaalta nykyinen ulkonäkö miellyttää. Erityisesti lehden paperiin ollaan tyytyväisiä; se on jäykkää ja kestävä, mutta ei kuitenkaan kiillä lukemista häiritsevästi. Paperin ansiosta Työeläke-lehteä on hyvä säilyttää ja käyttää pitkään.

Työeläkkeen valokuvia pidetään laadukkaina. Henkilökuvat kiinnittävät huomiota: ne pysäyttävät tietyn kirjoittajan kohdalle ja antavat hänestä lisätietoa.

Lukijat toivovat, että lehti käsittelee ajankohtaisten aiheiden taustoja, perusteita ja niiden yhteiskunnallisia siteitä. Toisaalta lehden tulisi käsitellä mahdollisimman paljon asioita lyhyesti, jotta kiinnostuneet huomaavat hankkia lisätietoja.

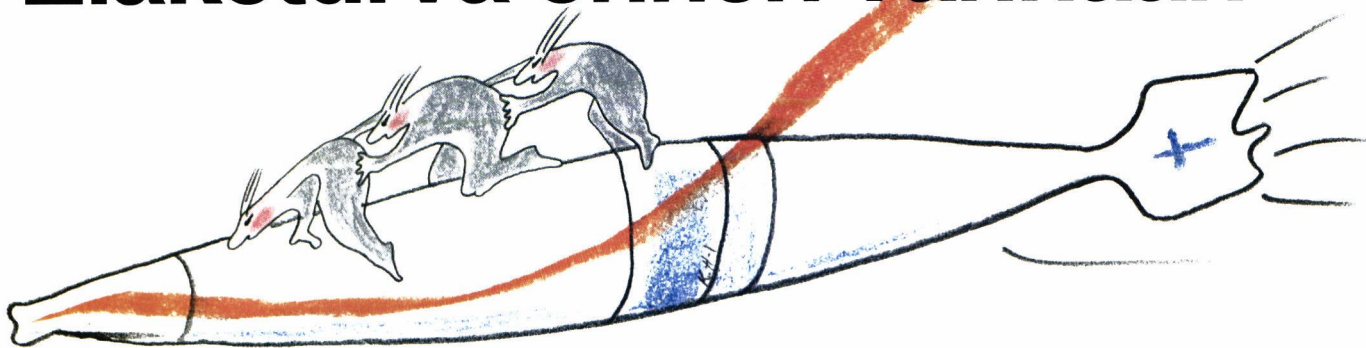
Lehden sisältö ja ulkoasu halutaan ihmisläheiseksi ja kevyeksi asiallisuutta ja asiapietisyyttä menettämättä. Lehden toivotaan myös kertovan mielipiteitä ja asiaa tasapainoisessa suhteessa. Lehden tulisi kiinnittää enemmän huomiota kannanottojen ja kannanottajien monipuolisuuteen. Keskusteluihin kaivataan poleemisempaa otetta.

Kun henkilöitä pyydettiin luonnehtimaan Työeläkettä ihmisenä, se useimmiten kuvailtiin asialliseksi, ylempään keskiluokkaan kuuluvaksi henkilöksi, jonka sukupuolella ei ole väliä. Iältään Työeläke on noin 40 - 50-vuotias.

PIRJO KAHLOS

Jyväskylän yliopisto
Viestintätieteiden laitos

Eläketurva ennen vanhaan

Eläkepommien keksijät väittävät, että eläkkeet saattavat tulevaisuudessa ylittää aktiiviväestön maksukyvyn. Haluaisivatko pommilla uhkaajat purkaa eläkejärjestelmän ja palata menneisyyteen: lapset elättäisivät iäkkäät vanhempansa, naiset sysättäisiin työelämän ulkopuolelle ja kukin maksaisi itse koko eläketurvansa.

Eläkepommissa on kyse eri sukupolvien välisestä eturistiriidasta. Vielä 1800-luvun talonpoikaisyhteisössä sukupolvien välinen työnjako ja huolenpito oli luonnollinen asia. Suomi oli harvaanasuttu maa. Kato, tautiepidemia tai sota saattoi pudottaa muutenkin korkean lapsikuolleisuuden takia vähäisen aikuisen työikäisen väestön määrän katastrofaalisen alhaiseksi.

Ihmiset elivät heikkotuottoisen ja runsaasti työvoimaa tarvitsevan vanhan maatalouden varassa kirjaimellisesti kädestä suuhun. Jokaisella oli tarpeellinen paikkansa tällaisessa yhteisössä.

Tungosta syytinkikupilla — kollektiivisia varhaiseläkkeitä

Talon perillisen ja vanhempien välinen suhde järjestettiin syytinkisopimuksella. Syytinki tarkoittaa taloon jäävän perintöosan vastasuoritusta. Yleensä melko yksityiskohtaisessa syytinkisopimuksessa perillinen sitoutui elättämään vanhempansa näiden kuolemaan saakka. Vanhemmat jäivät syytingille usein jo 50 vuoden iässä. Vielä 1800-luvun alussa tämä oli ollut varsin so-

piva ikä, mutta kuolleisuuden aleneminen oli jo viime vuosisadan lopulla nostanut väestön keskimääräistä elinikää.

Lisäksi maatalous alkoi elinkeinona muuttua. Uudenlaiset menetelmät kasvattivat työtehoa ja työvoimasta ei muutenkaan ollut enää puutetta. Maaseudun muut väestöryhmät lisääntyivät vielä talollisiakin nopeammin.

Hämeestä kerrottiin 1800-luvun lopun eräässä pitäjänkuvauksessa, että pahimmassa tapauksessa perijä joutui elättämään vanhempiaan vuosikymmeniä ja lisäksi "tämä käy monesti raskaammaksi sen tähden, että isännän veljet ja sisaret alkavat vähitellen siirtyä muorin ja vaarin kupille ja viettävät näiden kanssa yhtä joutilasta ja työtöntä elämää". Kyseessä ei siis ollut niinkään yksilöllinen, vaan suorastaan kollektiivinen varhaiseläke.

Laiskuus ei suinkaan ollut syynä siihen, että väistyvä talollissukupolvi nuorempine lapsineen tukeutui syytinkiin ja jäi kotitaloonsa. Elinmahdollisuuksia vain yksikertaisesti ei ollut tarpeeksi. "Joutilas elämä" päättyi, kun voimistuva elinkeinorakenteen

muutos, siirtolaisuus ja ennen kaikkea maanjakolainsäädännön vapautuminen avasivat talollisväestön jälkikasvulle uusia väyliä ansaita leipänsä 1900-luvulle tultaessa.

Herrasväen "tantat" — vapaamatkustajat yhteiskunnan ensimmäisessä luokassa

Eläkepommilla varoitteijat sanovat, että tulevilla maksajilla ei olisi enää varaa sovittuihin eläke-etuuksiin. Tulevaisuudessa työssäkäyvät joutuisivat elättämään yhteiskunnallisesti tuottamattomia ns. vapaamatkustajia.

Yläluokka on aina ollut varsin ohut kerros suomalaisessa yhteiskunnassa. Viime vuosisadan lopulla aatelistoon, papistoon ja porvaristoon kuului vain ehkä 2-3 prosenttia koko väestöstä. Ylempien säätyjen tuloero muihin yhteiskuntaryhmiin oli suuri, mutta tätäkin suurempi oli yhteiskunnallinen juopa alempiin säätyihin verrattuna.

Raja-aidat alkoivat kuitenkin 1800-luvun lopulla kaatua ja varsinkin säätyläispojat nauttivat talollisten ja jopa rahvaan tyttäriä. Koska toisinpäin säätykiertoa ei tapahtunut, noin

puolet ylempien säätyjen tyttäristä oli naimattomia vuosisadan vaihteessa.

Patriarkaalisessa yhteiskunnassa naimattomien naisten oli kuitenkin oltava lain mukaan jonkun miehen suojeluksessa. Rahvaan osalta tämä ei muodostunut käytännössä ongelmaksi, sillä he olivat palveluspaikkansa isännän tai jonkun muun työnantajansa holhouksen alaisia. Herrasväen naimattomien tytärten ei kuitenkaan ollut soveliaista mennä ansiotyöhön, joten heidän elättämisensä jäi isien ja veljien epämieluisaksi tehtäväksi.

Suvun asemesta elämän keskeiseksi tekijäksi oli tulossa perhe. Edes varakkaan herrasväen keskuudessa "tannoille" ei enää ollut samaa sijaa kuin aikaisemmin. Sääty-yhteiskunnasta ja sen velvoitteista haluttiin päästä eroon. Tämä ristiriitaa selittää osaltaan naisille avattuja uusia mahdollisuuksia päästä nauttimaan korkeammasta opetuksesta viime vuosisadan lopulla. Herrasväen naimattomille tyttäriille oli luotava heidän arvoaan vastaavia tehtäviä.

Turva "fapriikin ijällisille työntekijöille"

Kolmanneksi eläkepommin laukeamista pelätään, koska epäillään itse järjestelmän kykyä ja taitoa hoitaa vakuutus- ja maksuasioita. Tässä suhteessa tilanne on muuttunut ehkä eniten teollistumisen alkuvaiheesta.

Entisajan tehtaat ja tehdastyö on nähty synkkinä ja olosuhteiltaan kurjina paikkoina. Tosiasiassa työläiset elivät tehtaan valossa, eivätkä suinkaan tehtaan varjossa. Tehdastyöläiset pääsivät tehtaassa kiinni sellaiseen sosiaaliturvaan ja hyvinvointiin, jollaisesta heidän useimmat aikalaisensa eivät voineet kuvitellakaan.

Mahdollisuus kuulua avustuskassaan oli yksi osa tehdastyön tarjoamasta turvasta. Kassat olivat yleensä työnantajien perustamia, koska tehtaan häiriötön tuotanto edellytti työntekijöiden työkyvyn ylläpitoa. Tampelaisen Finlaysonin avustuskassan tehtävänä oli vuonna 1846 kirjoitetun sääntöjen mukaan "olla avuksi köyhille, sairaille, ja tarpeelliseksi hoinniksi raajarikoille ja ijällisille työntekijöille fapriikissa".

Sitaatti kertoo, että avustuskassojen toiminnassa ei ollut aluksi erotettu toisistaan sairaus- ja eläketurvaa. Tämä jako tuli vallitsevaksi vasta vuoden 1897 apukassa-asetuksessa. Aluksi eläkkeiden suuruus oli aina harkinnanvarainen ja eläkettä maksettiin tietyn ajan jäsenenä olleelle työntekijälle.

Ennen ensimmäistä maailmansotaa eläkeavustus oli parhaimmillaan kolmasosa keskimääräisestä työntekijän vuosipalkasta. Käytännössä tuolloiset eläkkeet lähenivät nykyisen työeläkejärjestelmän alkuperäistä 40 prosentin tasoa. Verrattuna yhteis-

kunnallisen huoltotoimen menoihin vuonna 1910 avustuskassojen maksamat avustukset olivat sekä Suomen valtion sosiaalisia menoja että kaupunkien köyhäinhuoltokustannuksia suuremmat!

Näistä saavutuksista huolimatta avustuskassoja ei yleensä ole mainittu, kun on keskusteltu suomalaisen eläketurvan historiallisista juurista. Vähäiset maininnat kassoista ovat olleet tavallisesti kielteisiä. Kassojen huono jälkimaine johtuu osaltaan siitä, ettei niiden hallinnossa ollut vakuutusmaattista asiantuntemusta. Näin avustussitoumukset ylittivät pitkällä tähtäimellä varojen kertymän. Eläkekassojen säännöt olivat itse tehtyjä ja julkista valvontaa tai tarkastusta kassoihin ei sovellettu.

Tosiasiassa mikään ei olisi pystynyt pelastamaan kassoja ensimmäisen maailmansodan aikaiselta inflaatiolta. Kassojen reaaliarvo huveni murto-osaan entisestä. Lisäksi työnantajien ja työläisten sisällissodan aikana kiristyneet suhteet saivat työnantajat lopettamaan taloudellisen tukensa kassoille. Tämän jälkeen työnantajien aloittama avustuskassatoiminta siirtyi kokonaisuudessaan työntekijöiden hoitoon. Inflaation ja rahoituspohjan heikkene- misen takia kassojen maksamat vuosieläkkeet vastasivat 1920-luvulla enää teollisuustyöntekijän kahden ja puolen viikon palkkaa.

Purkamisen seuraukset — vastaus menneisyydessä?

Eläkepommin varoittelijoiden perustelut eläkejärjestelmän purkamiseksi ovat itse asiassa löydettävissä historiaa. Väestön ikärakenne ja keskimääräinen elinikä eivät ole olleet sellaisia kuin oli ajateltu. Toisaalta yhteiskunnalliset suhteet ja kansantalous ovat muuttuneet arvaamattomaan suuntaan. Vanhuudenturvan järjestämisessä on ollut myös selvää taitamattomuutta.

Voisimmeko laajentaa keskustelua ja tarkastella, seuraisivatko nykyisen järjestelmän purkamisesta myös samat ongelmat kuin menneisyydessä? Tällöin lapset elättäisivät itse iäkkäät vanhempansa, naiset sysättäisiin työelämän ulkopuolelle ja työntekijät vastaisivat itse koko eläketurvastaan.

KIMMO KONTIO

*Eläkevakuutusosakeyhtiö
Ilmarisen
vakuutusosaston
toimistopäällikkö*

Pirkko Jääskeläinen

RUOTSI

Osa-aikaeläkettä pienennetty

Ruotsin valtiopäivät päättivät kesäkuussa osa-aikaeläke-etuuden heikentämisestä. Uudet määräykset tulivat voimaan 1.7.1994. Vanhoja määräyksiä sovelletaan vielä niihin, jotka ovat ennättäneet hakea eläkettä ennen 1.7., ja joille eläke myönnetään kuluvan vuoden aikana.

Uusien säännösten mukaan eläke voidaan myöntää 61 vuotta täyttäneelle. Nykyisin ikäraja on 60 vuotta. Eläke on 55 prosenttia kokoaikatyön ja osa-aikatyön ansioiden erotuksesta, aikaisemmin se on ollut 65 prosenttia. Eläke lasketaan enintään 10 tunnin työajan lyhennyksestä aiheutuvasta tulojen pienenemisestä. Aikaisemmin tällaista rajoitusta ei ole ollut. Uusien säännösten mukainen eläke voi siten olla huomattavasti pienempi kuin nykyisten. Vuoden 1999 jälkeen uusia osa-aikaeläkkeitä ei enää tulla myöntämään.

Hallitus on jo kahdesti aiemmin yrittänyt poistaa tai pienentää osa-aikaeläkettä, mutta esitykset ovat kaatuneet valtiopäivillä opposition ja Ny demokrati -puolueen vastustukseen. Nyt hyväksytty muutos on kompromissi aikaisemmista. Eläke ei heti pienene niin paljon kuin vuosi sitten

esitettiin, mutta poistuu kuitenkin kuuden vuoden kuluttua kokonaan. Eläkkeestä on haluttu luopua lähinnä säästösyistä. Sen katsotaan olevan ylellisyyttä, johon ei enää ole varaa.

Kunnallisesta asumislisästä valtiollinen

Kansaneläkkeen saajille maksettava kunnallinen eläkelisä siirtyy valtion hoitoon ensi vuoden alusta. Nykyisin kunnittain vaihteleva etuus maksetaan sen jälkeen yhtenäisin perustein koko maassa. Etuus on tuloharkintainen ja suuruudeltaan 85 prosenttia 100 - 4000 kruunun suuruisista asumiskustannuksista. Kunnat voivat edelleen neljän vuoden siirtymäkauden ajan maksaa täydentävää kunnallista asumislisää.

TANSKA

Kansaneläkettä uudistettu

Tanskan kansaneläkkeiden määräytymistä ja myöntämisedellytyksiä on muutettu tämän vuoden alusta. Kaikille eläkeläisille maksettavaa kansaneläkkeen perusosaa on pienennetty ja tuloharkintaista lisäosaa vastaavasti suurennettu. Tulorajaa, jonka ylittävät tulot pienentävät lisäosan määrää, on samalla madallettu, joten täyden lisäosan saajien määrä vähenee.

Perusosaa on pienennetty 47 748 kruunusta 44 326 kruunuun vuodessa. Lisäosa on nyt 19 476 kruunua vuodessa, kun se aikaisemmin oli 12 288 kruunua. Täyttä kansaneläkettä saavan yksinasuvan eläkeläisen kokonaiseläke on siten suurentunut jonkin verran, 5 003 kruunusta 5 316 kruunuun kuukaudessa. Tulorajaa, jonka ylittävät tulot pienentävät lisäosan määrää, on laskettu 50 400 kruunusta 40 900 kruunuun.

Kansaneläkkeen perusosan määrä on nyt riippuvainen muista tuloista myös yli 70 vuotiailla kuten 67 - 70 -vuotiailla jo aiemmin. Yksinasuvalle eläkkeensaajalle verotuksessa myönnettävä vähennys on poistettu. Sen asemesta maksetaan vuonna 1994 erityinen 24 468 kruunun suuruisen eläkelisä.

Eläkkeitä korotettu

Eläkkeiden ja muiden sosiaalivakuutusetuksien määräytymisessä käytettävää ns. perusmäärää on korotettu toukokuun alusta 37 300 kruunusta 38 080 kruunuun.

Täysi kansaneläke yksinasuvalle eläkkeensaajalle on nyt 5 093 kruunua kuukaudessa, naimisissa olevalle 6 680 kruunua, jos puoliso on alle 60-vuotias, ja 8 600 kruunua, jos puoliso on 60 vuotta täyttänyt. Jos molemmat puoliset ovat eläkkeensaajia, on eläke kumpaisellekin 4 300 kruunua.

Perusmäärän korotuksen jälkeen suurin mahdollinen lakisääteinen eläke, kansaneläke ja lisäeläke yhteensä, voi olla 12 441 kruunua kuukaudessa.

Työkyvyttömyys-etuuksia uudistettu

Ison-Britannian parlamentti on hyväksynyt lain, jolla aikaisempi sairausajan korvaus (sickness benefit) ja työkyvyttömyyskorvaus (invalidity benefit) yhdistetään uudeksi työkyvyttömyysetuudeksi (incapacity benefit). Laki tulee voimaan 13. huhtikuuta 1995.

Työkyvyttömyyden lääketieteelliset myöntämiskriteerit tulevat olemaan tiukemmat kuin nykyisissä korvauksissa. Etuus on, toisin kuin nykyiset korvaukset, veronalaista tuloa 28. korvausviikon jälkeen. Määrältään se on tasasuuruinen, 43,45 puntaa viikossa 28 ensimmäisen viikon ajalta, sen jälkeen 52,50 puntaa 52. viikkoon ja 53. viikosta eteenpäin 57,60 puntaa. Huollettavasta puolisosista ja lapsista maksetaan erilliset lisät.

Uudistuksella pyritään hillitsemään työkyvyttömyydestä aiheutuvia kustannuksia. Viimeisten 15 vuoden aikana työkyvyttömyyskorvauksen saajien määrä on kolminkertaistunut, 550 000:sta 1,5 miljoonaan. Vuotuiset kustannukset etuudesta ovat samana aikana nousseet 2 700 miljoonasta 6 200 miljoonaan puntaan. Sosiaaliministeriö arvioi uudistuksella säästettävän 1 500 miljoonaa puntaa vuoteen 1997 mennessä.

Toimialakohtaiset lisäeläkejärjestelmät osa julkista sosiaaliturvaa?

Hollanin hallitus katsoo International Benefits Information Servicen mukaan (IBIS Briefing Service, April 1994), että Hollannin lääkintävoimistelijoiden toimialakohtainen eläkekassa samoin kuin muut Hollannin pakolliset toimialakohtaiset eläkekassat ovat osa maan sosiaaliturvajärjestelmää eikä niihin näin ollen voida soveltaa Rooman sopimuksen 85 artiklan vapaita kilpailua koskevia määräyksiä. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimelta on pyydetty kantaa asiaan tapauksessa Van Schijndel v. Beroeps pensioenfonds voor de Fysiotherapeuten.

Jos tuomioistuin tukee Hollannin hallituksen kantaa, se merkitsisi IBIS:n mukaan todennäköisesti sitä, että sellaisiin eläkejärjestelmiin, joihin kuuluminen on kaikille tietyn toimialan yrityksille pakollista, ei sovellettaisi unionin henkivakuutusdirektiivejä eikä mahdollisesti aikaansaata eläkekassadirektiiviä.

Hollannissa tällaisiin pakollisiin toimialakohtaisiin eläkejärjestelmiin kuuluu lähes puolet maan työntekijöistä. Hollannin viranomaisten kantaa tukevalla päätöksellä olisi todennäköisesti merkitystä myös muissa jäsenmaissa, joissa toimialakohtaiset eläkejärjestelmät ovat yleisiä kuten Tanskassa, Ranskassa ja Kreikassa. Tapaus on epäilemättä mielenkiintoinen myös Suomen kannalta.

Valkoinen kirja hyväksytty

Euroopan komissio hyväksyi 27. heinäkuuta unionin sosiaalipoliittikkaa koskevan valkoisen kirjan. Kirjassa korostetaan jälleen eri maiden sosiaaliturvajärjestelmien lähentymisen (convergence) tärkeyttä ja tarvetta luoda yhtenäinen sosiaaliturvan vähimmäistaso kaikkiin jäsenmaihin. Nyt hyväksyttyä asiakirjaa edelsi ns. EU:n sosiaalipoliittikan vihreä kirja, johon komissio sai pyytimiään kommentteja yli 500:lta taholta, myös Suomesta. Asiakirjaa käsitellään unionin joulukuun huippukokouksessa Eulenissä. Tämän lehden tulevissa numeroissa tarkastellaan aihetta lähemmin.

SINIKKA LAITINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkija

Kristina Issakainen

Uusi työkyvyttömyyseläke, sama sairaus — entiset vai uudet perusteet?

VakO:n päätös n:o 10062/92/635,
annettu 17.2.1994

TEL:n 6 c §:n 2 momentti (entinen 6 §:n 4 mo- mentti)

Jos työntekijä on aikaisemmin ollut täysitehoisella työkyvyttömyyseläkkeellä ja tulee uudelleen työkyvyttömäksi, uusi eläke voi tulla määrättäväksi samojen perusteiden mukaan kuin aikaisempi eläke. Entisiä perusteita käytetään aina, jos aikaisemman eläkkeen päättymisestä ei ollut vielä ehtinyt kuluu kahta vuotta. Ennen 1.1.1994 rajana oli yksi vuosi. Eläke voidaan myöntää entisiin perustein myös, jos se perustuu samaan sairauteen, vikaan tai vammaan kuin aikaisempi täysitehoisen eläke.

Kun eläke lasketaan entisiin perustein, otetaan huomioon ainoastaan samat työsuhteet ja yrittäjäjaksot kuin aikaisemmassakin eläkkeessä. Uusi eläke on täysitehoisen kuten vanhakin eli eläkettä on kertynyt eläkeiän täyttämiseen asti. Eläkkeen määrään ei siis yleensä tule muuta muutosta kuin indeksin noususta aiheutuva tarkistus.

Tapauksen tausta

Eläkelaitos oli myöntänyt J:lle täyden työkyvyttömyyseläkkeen ajalle 1.11.1986—30.4.1987. Eläkettä jatkettiin 31.1.1988 saakka selkäläiskauksen jälkeisen oireiston perusteella.

J haki 5.11.1991 uudelleen työkyvyttömyyseläkettä, koska hän oli menossa selkäläiskaukseen. Eläkelaitos katsoi J:n

tulleen uudelleen työkyvyttömäksi toukokuussa 1991 ja myönsi hänelle määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen, joka alkoi 1.1.1992 sairausvakuutuslain mukaisen ensisijaisuusajan päätyttyä. Eläke oli laskettu entisiin perustein. Tästä syystä J:n 1.2.1988 alkanut työsuhte ei oikeuttanut eläkkeeseen, koska kyseinen aika oli jo otettu eläkkeessä huomioon.

J valitti eläkelautakuntaan vaatien eläkkeen laskemista vuosien 1988-1991 ansioiden perusteella. Hänen mielestään kyseessä oli eri sairaus kuin mikä oli ollut aiemmin myönnetyn eläkkeen perusteena. Eläkelautakunta hylkäsi valituksen. Se katsoi, että J:n toukokuussa alkanut työkyvyttömyys oli aiheutunut samasta sairaudesta kuin aiempi, tammikuussa 1988 päättynyt työkyvyttömyys. Tähän ratkaisuun oli päädytty äänestyksen jälkeen.

J oli edelleen sitä mieltä, että eläkkeen perusteena tulisi olla vuosien 1988-1991 ansiot. J valitti vakuutusoikeyteen.

VakO:n ratkaisu

Vakuutusoikeyden kumosi eläkelautakunnan päätöksen. J:n toukokuussa alkaneen työkyvyttömyyden synnä ei vakuutusoikeyden mielestä ollut TEL:n 6 §:n 4 momentin (nykyisin 6 c §:n 2 momentti) tarkoittamalla tavalla sama sairaus kuin hänen aikaisemmassa 31.1.1988 päättyneessä työkyvyttömyyseläkkeessään. Perusteina viitattiin asiassa esitettyyn lääketieteelliseen selvitykseen sekä J:n työskentelystä vuosina 1988-1991 esitettyihin seikkoihin.

Säännöksen tarkoituksesta

Säännöksellä entisten eläkeperusteiden käyttämisestä on pyritty eläketurvan säilyttämiseen täysitehoisena ja entisen tasoisena eläkkeen päättymisen jälkeen. Se muun muassa estää eläkkeen alenemisen tapauksissa, joissa työkyvyn palautuminen eläkejaksosen välillä on ollut vajavaista ja ansiot ovat sen vuoksi jääneet aikaisempaa pienemmiksi. Turvaamalla paluun entisen tasoiselle eläkkeelle säännös myös tukee eläkkeellä olevien yritystä palata työelämään.

Eläkkeen myöntäminen entisiin perustein saman sairauden perusteella on harkinnanvaraista. Ratkaisun perustaksi on asetettava lääketieteelliset selvitykset sairauden laadusta. Tilannetta on kuitenkin tarkasteltava kokonaisuutena ja säännöksen tarkoitus huomioon ottaen. Huomiota tulisi kiinnittää muun muassa siihen, miten pitkään työskentely on jatkunut aiemman eläkkeen päätyttyä, miten hakija on selviytynyt tästä työstään ja millaiseksi hänen palkkatasonsa on muodostunut.

Käytännössä on katsottu, että työkyvyttömyyden alkaessa uudelleen noin kahden vuoden työssäolon jälkeen kysymyksessä on uusi sairaus. Ansiot ovat kahdessa vuodessa yleensä jo ehtineet vakiintua kuvastamaan työntekijän normaalia palkkatasoa. Entiset perusteet tulevat kuitenkin kysymykseen kahden vuoden jälkeenkin, jos ansiotasoa eläkejaksosen välillä on ollut alempi kuin aikaisemmin.

Tapauksen arviointia

J:n työkyvyttömyys johtuu selkäsairaudesta. Vuonna 1986 hänelle oli tehty välilevytyrän leikkaus ja vuonna 1991 alselkä oli jäykistetty. J:n uusi työkyvyttömyys on seurausta lääketieteellisesti samasta sairaudesta, jonka vuoksi hän oli aikaisemmin saanut työkyvyttömyyseläkettä. Sairaus oli myös haitannut hänen työntehtävönsä viime vuosina siinä määrin, että hänen työtehtäviään oli jouduttu vaihtamaan useamman kerran. Nämä seikat puoltaisivat eläkkeen myöntämistä entisiin perusteisiin.

Kuitenkin J:n ansiot ovat eläkkeen päättymisen jälkeisessä työsuhteessa olleet suuremmat kuin ennen edellistä työkyvyttömyysjaksoa. Hän oli ennättänyt olla työssä yli kolme vuotta ennen kuin oli tullut uudelleen työkyvyttömäksi. Hänellä ei myöskään ollut ollut normaalia pitempiä sairaslomia ennen kuin vasta vuoden 1990 alussa kuukauden ajan ja myöhemmin 12.11.1990—31.1.1991. J oli pystynyt tekemään raskastakin työtä tehtaalla selkävauriostaan huolimatta.

Vakuutusoikeyden ratkaisu vahvistaa sen periaatteen, että vaikka lääketieteelliseltä kannalta olisikin perusteita myöntää uusi työkyvyttömyyseläke entisiin perustein, on myös säännöksen tarkoitus pidettävä mielessä. J:n tapauksessa tämä merkitsi 23 prosenttia korkeampaa eläkettä.

HELENA TAPIO
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
apulasiasastopäällikkö

Työkomennus Suomeen

AUSTRALIALAISESTA TYTÄRYHTIÖSTÄ

Suomalainen yhtiö ja sen australialainen tytäryhtiö tiedustelivat Eläketurvakeskukset, onko tytäryhtiöstä Suomeen lähetettyyn työntekijään sovellettava Suomen työeläkelakeja siltä osin kuin hänen kahdeksi vuodeksi sovitua työkomennustaan Suomessa joudutaan mahdollisesti jatkamaan vuodella.

Työntekijä toimi Suomessa suomalaisen yhtiön tehtaalla vastuuhenkilönä projektissa. Projekti oli viivästynyt aikaisemmin suunnitellusta kahden vuoden määräajasta. Jos projektin vastuuhenkilöä vaihdettaisiin, projekti viivästyisi edelleen. Tämän vuoksi yhtiöt suunnittelivat henkilön työkomennuksen jatkamista yhdellä vuodella.

Työntekijä oli tehnyt työskentelystä kirjallisen komennussopimuksen Australiassa olevan tytäryhtiön kanssa. Tytäryhtiö oli sitoutunut vastaamaan komennuksen ajan eläke- ja sosiaaliturvajärjestelyistä Australiassa.

Eläketurvakeskuksen kanta ja perustelut

Työntekijään ei ollut sovellettava Suomen työeläkelakeja hänen työskennellessään suomalaisessa yhtiössä tilapäisesti kolmen vuoden ajan.

Työ, joka tehdään Suomessa on yleensä vakuutettava Suomen työeläkelakien mukaan, jollei valtioiden välisestä sosiaaliturvasopimuksesta muuta johdu. Suomen ja Australian välillä ei vielä ole sosiaaliturvaa koskevaa sopimusta (neuvottelut tästä ovat kesken).

Suomen työeläkelakien soveltamisessa vakiintuneen käytännön mukaan ei Suomeen lyhytaikaiselle tilapäiselle työkomennukselle lähetetylle työntekijälle tarvitse järjestää eläketurvaa täällä, jos työntekijä ja työnantaja ovat saman vieraan valtion kansalaisia. Tilapäisenä on yleensä pidetty työskentelyä, joka jatkuu enintään kaksi vuotta.

Työntekijän varsinainen työnantaja oli australialainen tytäryhtiö, joka oli lähettänyt hänet työskentelemään Suomeen määräajaksi. Projektin viivästyisestä johtuen työkomennusta oli tarkoitus jatkua vuodella.

Eläketurvakeskus katsoi, että vaikka henkilön työkomennus Suomessa tulisi aikaisemmin sovitusta poiketen jatkamaan kolme vuotta, on sitä pidettävä kuitenkin luonteeltaan tilapäisenä. Työskentelyaika Suomessa on etukäteen ajallisesti tarkoin rajattu. Tämän vuoksi henkilöön ei ole sovellettava Suomen työeläkelakeja, vaikka hänen työskentelynsä jatkuisikin yli tilapäisenä pidetyn kahden vuoden ajan.
(*Eläketurvakeskuksen lausunto 11.1.1993/sov11576*).

EMOYHTIÖSTÄ ISOSTA-BRITANNIASTA

Isossa-Britanniassa sijaitsevan konsernin emoyhtiön palveluksessa oleva Ison-Britannian kansalainen tuli Suomeen työkomennukselle enintään kahdeksi vuodeksi. Hänen työskentelynsä oli luonteeltaan kansainvälistä siten, että hän työskenteli määräaikaaisesti konsernin tytäryhtiöissä eri maissa.

Työskentelymaahan tytäryhtiö maksoi hänelle palkan ja sen mukaan määräytyvät sosiaali- ja eläkevakuutusmaksut. Myös Suomessa työskentelyn osalta palkan ja vakuutusmaksut maksoi suomalainen tytäryhtiö. Välittömästi ennen Suomeen tuloaan työntekijä työskenteli noin kaksi vuotta saman konsernin yhtiössä Venezuelassa.

Emoyhtiö oli korvannut Ison-Britannian pakollisen yleisen eläkejärjestelmään sisältyvän ansiosidonnaisen eläkkeen omalla järjestelyllään. Ansiosidonnainen eläke ja sen tasoa nostava vapaaehtoinen lisäeläke oli järjestetty konsernin omassa eläkelaitoksessa. Henkilö ei kuulunut Ison-Britannian sosiaaliturvan piiriin, koska hän ei ollut tullut Suomeen Isosta-Britanniasta vaan Venezuelasta.

Eläketurvakeskuksen kanta

Suomi ja Iso-Britannia ovat tehneet keskenään sosiaaliturvasopimuksen. Henkilöön ei kuitenkaan voitu soveltaa sen säännöksiä lähetetyn työntekijän vakuuttamisesta, koska hän ei kuulunut Ison-Britannian sosiaaliturvan pii-

riin konsernin emoyhtiön lähettäessä hänet työkomennukselle Suomeen.

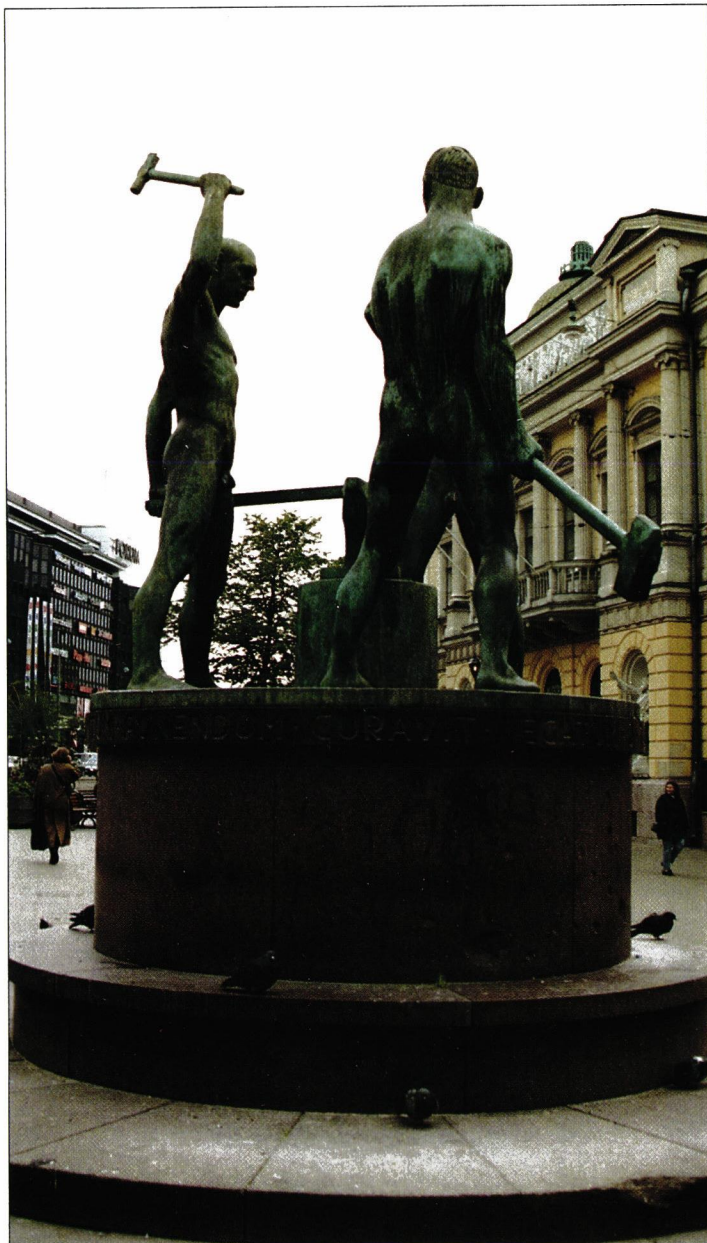
Vakuuttamisvelvollisuus määräytyi siten Suomen työeläkelainsäädännön perusteella.

Koska henkilön työtehtävä Suomessa oli luonteeltaan tilapäinen ja ajallisesti etukäteen rajattu ja koska henkilö kuului konsernin kansainväliseen henkilökuntaan ja hänen eläketurvansa oli myös Suomessa työskentelyn osalta järjestetty emoyhtiön eläkejärjestelmässä, katsottiin, ettei hänelle tarvinnut järjestää TEL:n mukaista eläketurvaa. (*Eläketurvakeskuksen päätös 7.4.1993/sov1513*).

RITVA LEHTINEN
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
jaostosihteeri

Yhtä eläkkeensaajaa kohti kaksi työssäkäyvää

Tilastoista poimittua

Työllisyyden heikkeneminen näkyy yhä selvemmin myös eläketilastoissa. Eläkeläisten määrä verrattuna työssäkäyviin lisääntyy ja eläkkeiden osuus ansiosta suurentuu.

Yksityisen sektorin työeläkeläkien mukaisissa työ- ja yrittäjäsuhteissa työskenteli 1,9 miljoonaa henkilöä vuonna 1991. Suurimmillaan työskenneilleiden määrä oli vuonna 1989. Tuolloin heitä oli 2 037 000. Pienennys, 137 000 henkilöä, johtui taloudellisen tilanteen voimakkaasta heikkenemisestä, mikä alkoi vuonna 1990.

Vuonna 1991 eläkkeensaajia oli kaikkiaan 894 000. Yhtä eläkkeensaajaa kohti oli kaksi työssäkäyvää. Tarkalleen suhde oli 2,1. Vuosina 1987 - 1989 työssäkäyvien määrä eläkkeensaajaa kohti oli 2,4.

Uudellamaalla edullisin väestörakenne

Yksityisen sektorin työntekijöitä ja yrittäjiä oli eniten Uudellamaalla, missä heitä oli runsaat kolme kertaa enemmän kuin eläkkeensaajia. Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Kuopion läänissä yhtä eläkkeensaajaa kohti oli vähemmän kuin kaksi työssäkäyvää.

Suomenniemellä eläkkeellä 295 ja työssä 335 henkilöä

Tarkasteltaessa työssäkäyvien ja eläkkeensaajien suhdetta kunnittain on todettava, että maassamme on koko joukko kuntia, joissa työssäkäyvien määrä oli vain hiivenen suurempi kuin eläkkeensaajien. Nämä ovat pieniä syrjäisiä

kuntia: Kökar, Suomenniemi, Kiikoinen, Längelmäki, Virtasalmi, Ilomantsi, Tuupovaara jne. Esimerkiksi Suomenniemellä vuoden 1991 aikana yksityisen sektorin työeläkettä sai 295 henkilöä ja työtä teki 335 henkilöä.

Suuren kaupungin kyljessä helpompaa

Eniten työssäkäyviä eläkkeensaajaa kohden oli Kirkkonummella. Mainitussa kunnassa asui yli viisi työssäkäyvää työntekijää ja yrittäjää yhtä yksityisen eläkesektorin eläkkeensaajaa kohden. Lähes yhtä suuri oli työssäkäyvien suhde eläkkeensaajiin Vantaalla, Kempeleellä ja Espoossa.

Yhteistä mainituille kunnille on, että niiden alueella on paljon työpaikkoja ja että ne ovat muuttovoittokuntia. Lisäksi ne ovat suuren kaupungin (Helsinki/Oulu) naapurikuntia.

Alhaisimmat ansiot Pohjois-Karjalassa

Uudellamaalla sekä keskimääräinen ansiotulo, 111 764 mk/v, että eläketulo, 38 534 mk/v, olivat selvästi suuremmat kuin muissa lääneissä. Alhaisimmat ansiot, 70 270 mk/v, ja työeläkkeet, 20 581 mk/v, olivat Pohjois-Karjalan läänissä. Ahvenanmaan, Hämeen ja Kymen lääneissä sekä ansiot että työeläkkeet olivat käytännöllisesti yhtä suuret.

Taulukosta 2 käy selville, että maamme eteläisissä lääneissä sekä ansiotaso että eläketaso ovat selvästi paremmat kuin muualla Suomessa.

Keskimääräisten työeläketulojen ja ansioiden erot läänien välillä vaihtelevat melko vähän. Korkeimmillaan työeläketulot suhteessa ansiotuloon olivat Ahvenanmaalla. Siellä työeläketulo oli 35,1 prosenttia ansiotulosta. Pohjois-Kar-

jalassa keskimääräinen työeläke oli 29,3 prosenttia läänin keskimääräisestä ansiotulosta.

Yksityisen sektorin keskimääräinen työeläke oli vuonna 1987 27,9 prosenttia ansiotuloa saaneiden keskimääräisestä ansiotulosta. Vuonna 1991 mainittu osuus oli 30,6 prosenttia. Eläkkeiden osuus ansioista on suurentunut lähes kolme prosenttiyksikköä.

Luvut perustuvat Eläketurvakeskuksen tuottamaan Yksityisen sektorin työeläkejärjestelmän aluetilastoon. Ansio- tiedot on saatu Tilastokeskuksesta. Mainittua tilastojulkaisua on julkaistu vuodesta 1987 lähtien.

Taulukko 1. Yksityisen eläkesektorin työssäkäyneet ja eläkkeensaajat lääneittäin vuonna 1991

Lääni	(1) Työssäkäyneitä	(2) Eläkkeensaajia	(1)/(2)
Uudenmaan lääni	535 514	168 447	3,2
Turun ja Porin lääni	280 452	131 242	2,1
Ahvenanmaa	8 977	3 629	2,5
Hämeen lääni	262 347	118 224	2,2
Kymen lääni	124 548	63 153	2,0
Mikkelin lääni	74 024	40 748	1,8
Pohjois-Karjalalan lääni	57 763	33 468	1,7
Kuopion lääni	89 482	48 254	1,9
Keski-Suomen lääni	89 116	44 974	2,0
Vaasan lääni	165 243	80 318	2,1
Oulun lääni	149 426	69 307	2,2
Lapin lääni	66 043	31 907	2,1
Koko maa	1 902 935		2,1

Koko maan eläkkeensaajiin on luettu 18 538 laitoksissa ja 41 791 ulkomailla asuvaa, joita ei ole tilastoitu mihinkään lääneihin.

Taulukko 2. Yksityisen eläkesektorin työssäkäyneiden ja eläkkeensaajien vuotuinen keskimääräinen ansiotulo ja työeläketulo lääneittäin vuonna 1991

Lääni	Ansiotulo mk/vuosi	Työeläke mk/vuosi	Työeläke ansiotulosta %
Uudenmaan lääni	111 763	38 534	30,6
Turun ja Porin lääni	85 333	28 003	32,8
Ahvenanmaa	87 398	30 677	35,1
Hämeen lääni	87 373	29 677	34,0
Kymen lääni	87 643	29 727	34,0
Mikkelin lääni	72 255	22 176	30,7
Pohjois-Karjalalan lääni	70 270	20 581	29,3
Kuopion lääni	76 477	23 156	30,3
Keski-Suomen lääni	79 688	24 772	31,1
Vaasan lääni	75 458	22 409	29,7
Oulun lääni	77 137	22 760	29,5
Lapin lääni	73 381	23 954	32,6
Koko maa	89 650	27 449	30,6

RAIMO KARPPINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkija

Itämeren maiden sosiaaliturvakonferenssi Latviassa

Sinikka Laitinen

Näkymä Riiasta

Kolmas Itämeren maiden sosiaaliturvakonferenssi pidettiin Latviassa, Riiassa 22.-26.8.1994. Tänä vuonna kokouksen aiheena oli taloudellisesti luotettavien sosiaaliturvajärjestelmien luominen. Kokoukset ovat saaneet alkunsa entisten sosialististen maiden tarpeesta luoda yhteyksiä länsimaiden sosiaaliturvan asiantuntijoihin ja vaihtaa kokemuksia uusien sosiaaliturvajärjestelmien rakentamisesta liittyvissä kysymyksissä.

Kokoukseen osallistui yli 80 asiantuntijaa 11 maasta, yhdeksän Itämeren maan lisäksi mukana olivat asiantuntijat Isosta-Britanniasta ja Belgiasta.

Yksi ensimmäisen päivän pääpuhujista oli Herbert Rische Saksasta. Hän arvioi sosiaaliturvan rahoitusvaihtoehtoja saksalaisten kokemusten pohjalta.

Kokouksen toinen päivä oli pohjoismainen. Göran Smedmark Riksförsäkringsverketistä esitelmöi Ruotsin sosiaaliturvasta ja sen uudistamishankkeista. Fritz Nordheim Nielsen Tanskan sosiaaliministeriöstä tarkasteli Latvian sosiaaliturvajärjestelmän rakentamisvaihtoehtoja yleisemmällä tasolla länsieurooppalaiseen kokemukseen perustaen. Suomen sosiaaliturvasta kertoi Carin Lindqvist-Virtanen.

Kolmas kokouspäivä oli omistettu Baltian maille. Latvian sosiaaliturvajärjestelmien tämän hetken tilanteesta kertoi sosiaaliministeri Janis Ritenis, Viron tilanteesta Georg Männik ja Liettuan ongelmista Teodoras Medaiskis.

Konferenssi oli tiedollisesti antoisa. Siellä jaettua kirjallista materiaalia on saatavissa minulta.

Sinikka Laitinen

Global Welfare '94 pohti köyhyyttä ja eriarvoisuutta

ICSW eli Internatiol Council on Social Welfare järjesti 26. maailmankonferenssinsa Tampereella heinäkuun alussa. Global Welfare '94 kokosi noin 1 000 osanottajaa 73 maasta. Mukana olivat kaikki maat, joissa on ICSW:n kansallinen neuvottelukunta.

Tampereen konferenssin teemana oli maailmanlaajuinen työ tasa-arvon puolesta köyhyyttä vastaan. Osallistujat saivat kuulla eri kulttuureista erilaisia puheenvuoroja, ja niitä kuunnellessa Suomen ongelmat tuntuivat usein pieniltä. Erityisesti naisten ase-

man parantaminen sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä nousi voimakkaasti esille. Myös Baltian maiden ongelmat olivat näkyvästi esillä.

ICSW toimii useiden YK:n järjestöjen neuvonantajana. Tampereella esitti puheenvuoronsa myös Chilen YK-lähettiläs Juan Somavia. Hän on YK:n World Social Summit 95-huippukokousta valmistelevan kokouksen puheenjohtaja. Kööpenhaminassa maaliskuussa 1995 pidettävä huippukokous on YK:n historian ensimmäinen sosiaalisiin kysymyksiin keskittyvä korkean

tason kokous. Global Welfare-konferenssin yhteydessä annettiin Tampereen julistus, jonka tarkoituksena on vaikuttaa Kööpenhaminan kokoukseen.

Suomen ICSW-neuvottelukuntaan kuuluu 34 jäsentä. Mukana on viranomaisia ja erilaisia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä. Eläketurvakeskus on ollut neuvottelukunnan jäsen vuodesta 1975 lähtien.

Kimmo Norrmén

Global Welfare -konferenssin lippurivistöä Tampere-talon edustalla

Messukesä on messuilta

Eläketurvakeskus messuili kuluneen kesän aikana Ulvilassa ja Kajaanissa. Torniossakin käytiin, mutta siellä oltiin yhteisosastolla Kelan ja Melan kanssa. Vaikka kesä onkin jo ohi, ETK:n messuili ei, sillä marraskussa mennään vielä Jyväskylään Uraputki-nimisille messuille.

Uvilan kesäkuinen maatalousnäyttely oli tavanomainen tapahtuma. Kolmpäiväisten messujen aikana ETK:n osas-

tolla kävi noin 800 asiakasta. Ja tavanomaisia olivat asiakkaiden kysymyksetkin, jos tulevaisuudestaan epävarmojen ihmisten kysymyksiä työtömyyden tms. vaikutuksista heidän sosiaaliturvaansa saa sellaisiksi kutsua.

Työtä Ulvilassa tehtiin rinta rinnan Kelan ja Melan kanssa, joten kysyjille lienee tullut kokonaiseläketurva selväksi. Ulvilasta jäi mieleen myös pöly, vilu ja strutsit.

Jos Ulvilassa paleltiin kesäkuussa, niin toisin oli Kajaanissa heinäkuussa. Liekö juuri helle karkottanut väen Vimpeinlaakson uutukaiseen palloiluhalliin rakennetuilta messuilta, sillä järjestäjien asettama tavoite 20 000 messuvieraasta jäi kaukaiseksi haaveeksi. ETK:n neuvojien pakeilla käväisi hieman vajaan tuhat asiakasta neljän päivän aikana.

Kainuun heikko työllisyysti-

lanne leimasi myös Kajaanin messujen asiakkaiden kysymyksiä. Kävijöiden joukosta löytyi myös henkilö, joka oli menettänyt viiden vuoden verran tulevan ajan eläkeoikeuttaan otettuaan vastaan niin sanotun kultaisen kädenpuristuksen entiseltä työnantajaltaan.

Talouden pohja ja poliittinen tahto sosiaalipoliittikan takeita myös EU:ssa

Suomen mahdollinen EU-jäsenyys ei aseta esteitä kansallisille sosiaali- ja terveystaloudellisiin ratkaisuille. Voisimme edelleen säilyttää oman sosiaaliturvamallimme perusrakenteet ja rakenteet. Yhteistä EU:n sosiaalipoliittista mallia ei ole edes olemassa, selviää tutkija Johannes Pakaslahden selvityksestä "Sosiaalipoliittika ristiaallokossa – Suomen EU-strategian kysymyksiä" (STM:n julkaisu 1994:9).

– Jos Suomi liittyy Euroopan Unioniin, vaikutuksemme ulospäin vahvistuisi, koska pääsisimme vaikuttamaan EU:n sosiaalipoliittiseen lainsäädäntöön, korosti Pakaslahden tutkimuksen julkistamistilaisuudessa syyskuussa.

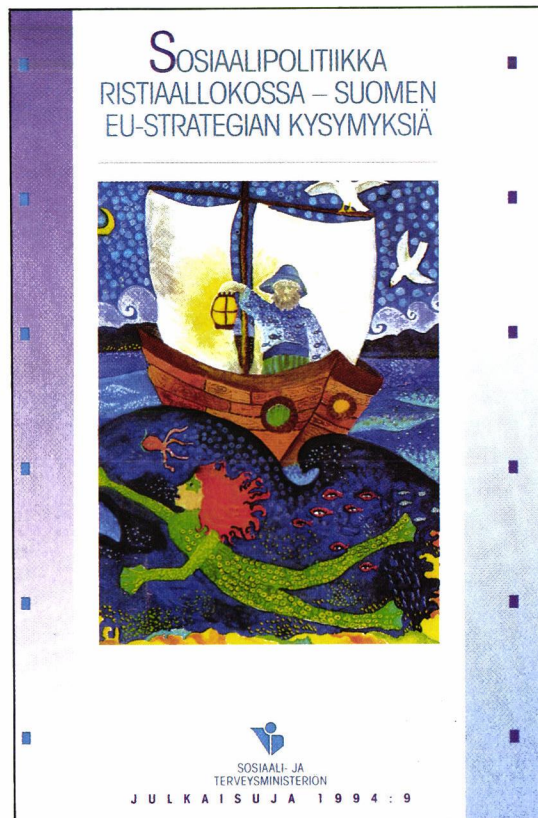
Tuleva sosiaalipoliittikkamme on Pakaslahden mukaan tiukasti sidoksissa talouden kehitykseen. Poliittinen tahto ja taloutemme pohjan pitävyys ratkaisevat hänen mielestään

millaisen sosiaaliturvan Suomi voi säilyttää, oli EU-ratkaisumme sitten mikä tahansa.

EU:n komissio korostaa selvityksen mukaan EU:n talous- ja rahaliiton (EMU) keskeistä merkitystä sosiaaliturvan rahoituksen turvaajana pitkällä aikavälillä. Pakaslahti puolestaan arvostelee komissiota siitä, että se ei ole analysoinut riittävästi EMU:n tuomia ongelmia sosiaaliturvan kannalta:

– Koska EMU edellyttää tiukkaa budjettipoliittikkaa, sosiaaliturvan rahoitusmahdollisuudet heikkenevät ja tarve turvan lisäleikkauksiin kasvaa, muistutti Pakaslahti. EMU:n konvergenssiehdot eivät tosin hänen mukaansa edellytä millään tavalla, että leikkaukset olisi suunnattava nimenomaan sosiaaliturvaan.

Jouko Moilanen

Sukupolvi viljelijän sosiaaliturvaa

Melan ja maatalouden sosiaaliturvan 25-vuotisen taipaleen kunniaksi julkistettiin 5.8.1994 filtri Jorma Wilmin teos "Sukupolvi viljelijän sosiaaliturvaa". Kirja antaa kokonaiskuvan maatalousyrittäjien erityissosiaalivakuutuksen synnystä, kehityksestä ja hoidosta. Tapahtumia peilataan maatalouden kehitystä vasten.

Julkistamistilaisuudessa luovutettiin kirjan 1. kappale sosiaali- ja terveysministeri Jorma HUUHTANENILLE. Luovutuspuheenvuorossaan Melan hallituksen puheenjohtaja Markku NEVALA totesi muun muassa, että vastuu vanhusten, työkyvyttömiä ja työstä luopuneiden eläkkeistä on siirtynyt askel askeleelta yksittäisiltä maataloilta, jatkajilta lakisääteisten turvajärjestelmien vastuksi.

Hänen mukaansa ei ole liioiteltua todeta, että vielä 25 vuotta sitten maaseudulla lapset elättivät vanhempansa ja terveen sairaansa. Maaseudun muutos on vienyt valtosan lapsista kaupunkeihin ja jättänyt vanhat maalle.

Ministeri Jorma HUUHTANEN jatkoi samasta aiheesta. Hänen mukaansa maatalouden sosiaaliturva on helpottanut ja pehmentänyt maatalouden rakennemuutosta. Se on pitänyt maaseutua asuttuna antamalla nuorille mahdollisuuden jatkaa vanhempiensa ammattia. Se on edistänyt maaseudun elinkeinotoimintaa pitämällä yllä kulutuskysyntää ja se on turvannut maaseudun vanhusten taloutta nuorista tyhjentyneillä tiloilla.

"Sukupolvi viljelijän sosiaaliturvaa" -teoksen luovutustilaisuus Vanhalla Ylioppilastalolla. Etummaisena istumassa historian kirjoittaja, tohtori Jorma Wilmi.

Kansalaisen käsikirja ohjaa oikean viranomaisen luo

Kansalaisen käsikirja kuvaa julkista hallintoa ja sen palveluja niiden käyttäjän - yksityisen ihmisen, yrityksen ja yhteisön näkökulmasta. Kirja kertoo kenen puoleen kääntyä ja mitä tehdä erilaisissa elämäntilanteissa.

Alussa kuvataan palveluja ihmisen elämänkaaren mukaisesti. Tämän jälkeen käsitellään kaikkiin väestöryhmiin kohdistuvia julkisia palveluja sekä yksilön ja yhteiskunnan suhteisiin liittyviä asioita. Lopuksi kuvataan kuinka erilaisissa kriisi- ja onnettomuustilanteissa toimitaan.

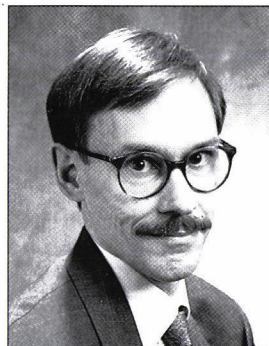
Kansalaisen käsikirjan ruotsinkielinen versio Medborgarens handbok ilmestyy uudistettuna myöhemmin syksyllä.

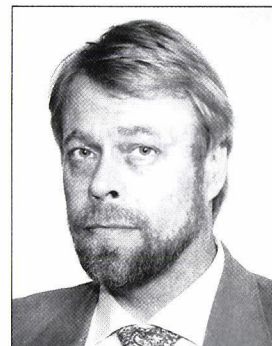
GARANTIA

Vakuutusosakeyhtiö Garantian hallitus on nimittänyt yhteysjohtajaksi ekonomi Martti Ojalan 1.6.1994 lukien. Hän vastaa Garantian asiakaskentästä, myynnistä ja markkinoinnista.

Garantian aktuaariksi on nimetty FM, SHV Yrjö Romppainen.

Martti Ojala

Yrjö Romppainen

ELÄKE-SAMPO

Vakuutusosakeyhtiö Eläke-Sammon markkinointipäälliköksi on nimetty OTK Jussi Peltonen 1.6. alkaen. Hän vastaa Eläke-Sammon markkinoinnin suunnittelusta ja yhteydenpidosta yhteistoimintayhtiöihin.

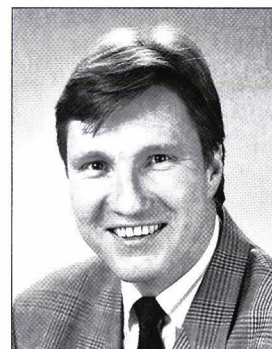
Markkinointipäällikkö Tapio Nyberg on nimetty 1.6. alkaen markkinointijohtajan varamieheksi. Hän vastaa nimettyjen suur- ja säätiöasiakkaiden palvelusta sekä Yritys-Sammon Suur-Helsingin alueesta.

1.8. alkaen on nimetty markkinointipäälliköksi OTK Seppo Malin. Hänen vastualueenaan ovat Teollisuusvakuutuksen vahinkovakuutuksen vahinkovakuuttamat Sampo-ryhmän suurasiakkaat. Lisäksi hän vastaa vapaaehtoisista ryhmäeläkevakuutusratkaisuisista ja toimii yhteyshenkilönä Novaan.

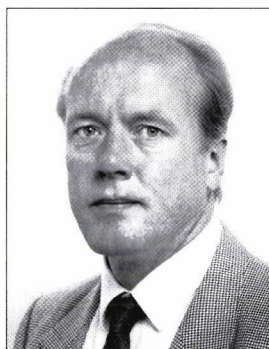
15.6. on nimetty Eläke-Sammon vakuutusosaston osastopäälliköksi sosionomi Riikka Nivus. Aiemmin hän on toiminut vakuutusessittelijänä Eläke-Sammossa.

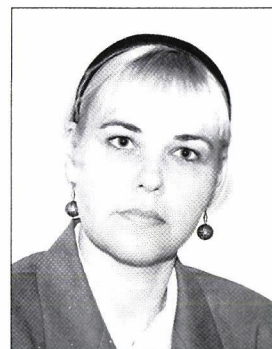
Jussi Peltonen

Tapio Nyberg

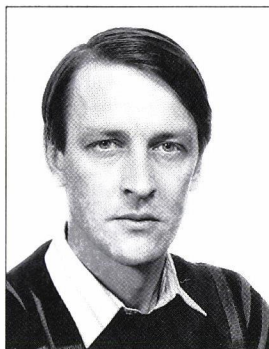
Seppo Malin

Riikka Nivus

ELÄKE-TURVAKESKUS

Eläketurvakeskuksen viestintäosastolle on nimetty tiedottajaksi Kimmo Norrmén 1.9.1994 lukien. Aiemmin hän työskenteli ETK:n suunnittelu- ja laskentaosastolla tiedottaja-tutkijana.

Kimmo Norrmén

In the editorial, the Managing Director of the Central Pension Security Institute, Mr. Matti Uimonen, discusses the upcoming referendum on Finland's accession to the European Union. According to him, the key issue of the referendum is whether we want Finland to be identified with Western Europe or not. The outcome of the referendum will have a profound impact on Finnish society and it will be reflected in the Finnish social security scheme: we are about to decide whether we have the means for sustaining the welfare state or not. More specifically, the decision will also have repercussions for the employment pension scheme as its contacts to business life are exceptionally close. It is widely accepted that a viable economy is the engine of the employment pension scheme.

The Farmers' Social Insurance Institution is also getting ready for the European Union. Its future depends on the future of farming. The farmers' social security plan dates back a quarter of a century. During the whole time the plan has been in existence farming has been undergoing fierce restructuring. Now it is up against the challenge from the EU which calls for even larger farm sizes and more efficient means of production. A proposal for the farm-closure allowance, i.e. an early retirement program for farmers in line with EU provisions, will soon be introduced in parliament. The European Union will assume 50-75% of the costs arising from early retirement pensions that comply with EU provisions. Finland's former farm-closure programs were somewhat more beneficial to the farmers than the proposed program, which is a kind of combination of the present change-of-generation pension and farm-closure compensation.

If Finland becomes a member of the EU, many farmers will experience a

drop in earnings. The Farmer's Social Insurance Institution is, thus, faced with the challenge of sustaining the present level of benefits under the farmers' social security plan. In the opinion of the Managing Director of the Institution, Mr. Taisto Paatsila, it is impossible to maintain the farmers' social security plan without state subsidies.

A quarter of a century ago when the farmers' social security plan was introduced many farmers were against the introduction of an employment pension plan and would have preferred integration of farmers' pensions with the national pension plan. Still in the 1970s negative attitudes prevailed. The farmers felt that they had lost more than they had gained in that they were paying contributions in return for small pensions and a high disability pension refusal rate. In the 1980s, however, attitudes were reversed as the farmers started receiving compensations out of the accident insurance scheme. The change-of-generation and farm-closure pension programs together with the sickness daily allowance have further contributed to the change in attitudes. It is now generally held that farmers could not have been offered this comprehensive a special plan had it not been for their own institution. Indeed, according to the most recent study of the company image as few as 15% of the farmers today think they could do without the Farmers' Social Insurance Institution.

But in order to justify its future existence the Farmers' Social Insurance Institution has to be able to adapt to the changes taking place in farming. The present trend is towards farmers taking up secondary occupations alongside with farming. The Institution should have the means for providing all-inclusive services to the self-employed persons with

businesses in the countryside. To this effect, a report has been furnished to the Ministry of Social Affairs and Health with the proposal that the Farmers' Social Insurance Institution assume responsibility for the pension and accident insurance plans related to the secondary occupations.

In recent years, early exit from work has been the rule rather than the exception. The popularity of early retirement pensions together with the economic depression are two of the main reasons why elderly people are leaving the labour force permanently. However, given the right conditions, many of them would stay on in working life. This was established by a study conducted at the Central Pension Security Institute. The study found that work capacity, job motivation, working conditions and job opportunities are intertwined in the lives of elderly employees and have a stronger correlation than age with labour market behaviour. The subjects of the study comprised elderly employees between 52 and 62 who had been in gainful employment at the beginning of 1990. In the spring of 1993, nearly half of them were still gainfully employed, whereas roughly one-fourth were unemployed and a good fourth had retired.

The study found that health and motivation to continue working are clearly interrelated. Subjective health and self-assessment of work capacity also seem to be highly predictable of future labour market behaviour. Furthermore, the work itself is of key importance for the decision whether to continue working or retire. There must, of course, be work available but this is not enough. The work must also be rewarding, both mentally and financially. A comparison of those who showed a high inclination to retire with those who wanted to continue working uncovered that the latter were more

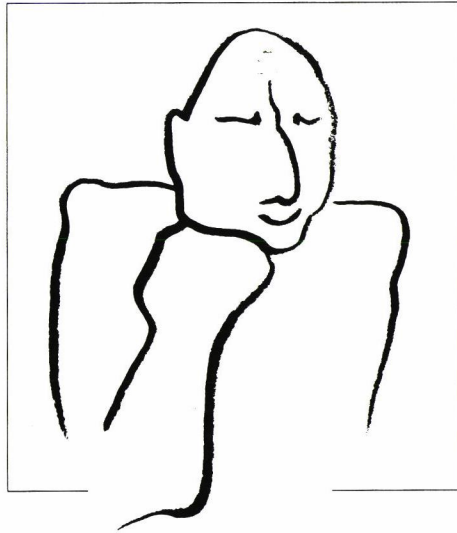
likely to have interesting, well-paid jobs where they could make use of recent technological aids and less likely to report monotonous routines, mental or physical stress, unpleasant working conditions and lack of esteem.

The attitude of the employer and the working climate were also clearly associated with job motivation. Those who were clearly motivated to continue working reported more positive developments in their work and working conditions than those who were inclined to retire. Contrary to general beliefs, elderly employees also regarded the introduction of new technology as something positive. It was generally associated with more interesting and challenging jobs and considered to be likely to enhance the attraction of the job. Moreover, investments in new technology were also conceived to be a sign of the sound financial state of the company.

When asked, the subjects themselves gave economic factors as the main reason responsible for their continued labour force participation. Other reasons were job satisfaction, social contacts, and the maintenance of mental agility. One consideration was also that it is more honourable to work than to be retired.

In sum, good health, job motivation, interesting and satisfying jobs, financial security and economic necessity contributed to the continued labour force participation of elderly employees. Job satisfaction did not necessarily have so much to do with money than with the working climate and social relationships and the feeling of being appreciated. Indeed, the more pleasant work was the less the aches and pains mattered.

Eija Puttonen

Eläke-Eetu esiintyy lupauksensa mukaisesti lehtemme palstoilla aika ajoin. Hän on mukava, joskus hiukan äreä vanha herra, vai rouvako lienee, joka nimimerkkinsä antamasta suojasta esittää mielipiteitään.

Pyhä yksinkertaisuus

Eetu on tehnyt pitkän päivätyön työeläkejärjestelmän uskollisena renkinä. Paljon Eetu on nähnyt ja jotain oppinutkin. Silti Eetusta on alkanut tuntua, että tulee tyhmemmäksi vuosi vuodelta. Voimakas tunne valtaa Eetun varsinkin silloin, kun hän ottaa käteensä painavan kirjan, nimeltään "Työeläkelait 1994".

Ennen vanhaan kuusikymmenluvulla Eetu oli asiantuntija, joka helposti hallitsi niin Tellit ja Lellit. Säälinsäkaisin tuntein Eetu ja kumppanit silmäilivät kansaneläkelaitokselle päin: "On se sekava ja monimutkainen tuo kansaneläkelaki. Kaiken maailman marjapensaitten tuottoja lasketaan ja talletuksia syynätään".

Nyt ovat asiat toisin. Työeläke kehittyi joka vuosi monella pitkällä pykälällä. Kyllähän Eetu sen ymmärtää, että yhteistä parastahan niillä etsitään. Rahaa ei riitä kaikille kauhottavaksi ja kun lusikkamittaa käyttää, pitää olla tarkkana. On otettu huomioon sellainen ja tällainen olosuhde ynnä porsaanreiän paikka.

Sitä vaan Eetu ihmettelee, että kuinkahan sitä ennen vanhaan tuli niitä oikeusmurhia sun muita sotkuja, kun pykälät olivat väljempiä ja joskus sai käyttää tervettä järkeä.

Ruotsissa kuulemma on jotain liikehdintää sen eteen, että pitäisi yksinkertaistaa työeläkelakeja. Vaalien alla siitä puhuttiin. Eetu odottaa nyt uteliaana, millaiset ovat ne täkäläiset vaaliteemat.

Pahakseen ei Eetu panisi, jos kaiken muun hyvän lisäksi joku ehdokas lupaisi yksinkertaistaa työeläkelakeja. Vaatisi kovalla äänellä, että eläkelakeja pitää tavallisen kansalaisenkin ymmärtää. Lupaisi tehdä vaikka eduskunta-aloitteen.

Tai sitten kaikki jatkuu entistä latua. Komiteat kokoontuvat, työryhmät toimivat, edunvalvojat valvovat, kompromissi toisensa jälkeen ujutetaan pykäläin puimuihin. Lakitekstit paisuvat paisumistaan.

Vihdoin ensi vuosituhannen puolella joku viisas saa idean erottaa vihreäselkäsistä "Suomen lait" julkaisuista eläkelait erikseen. Syntyy uusi kirjasarja "Suomen eläke- ja muut lait", jossa paksuin nide on - arvatkaa mikä?

00520/67

PERHEEN VUOSI

**TEEMANA
TYÖELÄKEPÄIVÄNÄ
15.11.1994**

Vuosi 1994 on kansainvälinen perheen vuosi. Työeläkepäivillä valtiot.tri, dosentti Riitta Jallinoja pohtii perheen matkaa ensi vuosituhanalle ja tutkija Eila Tuominen kertoo puolisoiden työssäkäynnin muutoksista ja eläketurvasta.